

Broedvogels in De Onlanden in 2023

Michel Wijnhold

René Oosterhuis

Warner Reinink

Bert Speelman

Colofon

Foto 1: titelpagina: *Uitzicht. 6-3, Peizerweering (P4), Lies Bosma.*

Foto 2: (inzet) titelpagina: *Paapje. 19-4, Weeringsbroeken (P7), Marcel Post.*

In **Tabel 1** staat een overzicht van foto's en hun makers. Als er geen naam is vermeld bij de onderschriften van de foto's zijn deze genomen door Michel Wijnhold.

Fotograaf	Foto	Fotograaf	Foto	Fotograaf	Foto
Lies Bosma	1	Evert Dirks	35	Theo Kompier	63
Marcel Post	2	Jannes Aalders	36,40	Martin Kroes	64
Jan Beekman	3	Jeroen Haze	38,43,82	Kjell Nilsen	72
Ane van Rees	4,9,37, 66,97,130	Monique Kok	44	Piet Kerssies	90,106,110, 124
Frans Kromme	7,59,74	Jannie Schoonveld	47,115	Ricky Emerenciana	96
Gerard Doldersum	8	Bertjaap Darwinkel	48,51,53,54	Paula Noorman	104
Daniëlla van Gennep	10,77,79, 100, 105, 122	Johan de Vries	49	Jeroen Veenstra	109
Jochem Duijts	19,65,67- 69,80,99, 112,128	Lucie Kooistra	52	Willem Hovinga	117
Bas Jonkman	28	Tseard Mulder	55	Aaldrik Silius	119
Ben Staal	29	Joost van der Laan	58	Nico Feller	125
Dirk ten Boer	33,101,107	Jochem Koens	61		

Tabel 1: Fotografen en de nummers van hun foto's. Veel foto's zijn voor dit rapport bijgesneden en daarom minder mooi dan de originelen. Een deel daarvan staan op natuurindeonlanden.nl en op waarneming.nl (zoek daarvoor op de datum die bij de foto's zijn vermeld). Voor dit rapport is geprobeerd om van zoveel mogelijk broedvogelsoorten een foto op te nemen met als enige voorwaarden: de foto moet in 2023 zijn genomen en wel in De Onlanden.

© Stichting Natuurbelang De Onlanden 2023.

Dit rapport kwam tot stand in samenwerking met de beheereenheden van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Het Groninger Landschap en Het Drentse Landschap in De Onlanden en Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Overnemen van gegevens uit deze uitgave is vrij, mits onder vermelding van de bron.

Overnemen van foto's is niet toegestaan zonder toestemming van de auteurs.

Alle contacten graag via mwijnhold@hotmail.com

Wijze van citeren: *Wijnhold M. , R. Blaauw, W. Reinink, B. Speelman en R. Oosterhuis (2023). Broedvogels in De Onlanden in 2023. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2024/01.*

Inhoudsopgave

Samenvatting	pagina 3
Inleiding	pagina 4
- Methode van inventariseren	
- Getelde deelgebieden	
- Tellers en teldekking	pagina 7
Het weer	pagina 9
- Het weer: temperatuur	
- Het weer: wind	
- Het weer: neerslag	pagina 10
- Waterstand	
Beheer	pagina 12
Resultaten	pagina 14
- Globale ontwikkeling	
- Watervogels	pagina 15
- Roofvogels en uilen	
- Weidevogels	
- Rallen	pagina 16
- Rietbroeders	pagina 18
- Bosvogels	
- Net niet/gemiste soorten	
Kader: Bedreigde soorten	
Soortbespreking	pagina 20
Dankwoord	pagina 98
Literatuur	pagina 99
Bijlage 1	pagina 102
Geteld oppervlak in De Onlanden 2023.	
Bijlage 2	pagina 103
Totalen territoria 2011-2023	

Samenvatting

In 2023 is het getelde oppervlak ongeveer gelijk geweest aan dat van 2022. Qua weer zijn er in de voorgaande winter hoge waterstanden geweest, was het eind van het voorjaar erg droog, maar over het algemeen was het een "mild" jaar.

In 2023 zijn er in De Onlanden 122 soorten broedvogels vastgesteld, wat een nieuw record is met ruime marge. Ook het aantal territoria is met 11029 het op één na beste jaar, maar als de Kokmeeuwenkolonie buiten beschouwing wordt gelaten is 2023 qua aantallen territoria een recordjaar. Er zijn 40 soorten die een nieuw record qua aantallen hebben bereikt, het gaat dan om zangers van riet en ruigte en vogels van bos en park. Met name Rietzanger en Snor hebben een enorme toename laten zien. Een record in negatieve zin is gezet door 14 soorten, voornamelijk eenden, ralachtigen en weidevogels. Vier soorten hebben in 2023 hun debuut gemaakt in De Onlanden: Kwak, Koereiger, Woudaap en Kleine Mantelmeeuw, al is in geen geval zekerheid over broeden verkregen.

Foto 3: tijdens broedvogeltellingen zie je vaak spectaculaire zonsopkomsten. Deze foto is echter van een zonsondergang. De foto is afkomstig van de Zwanenwerkgroep van Avifauna Groningen die jaarlijks het merendeel van de nieuwgeboren zwanen in (en nabij) de provincie Groningen ringt. De foto is van een familie die niet is opgemerkt tijdens de broedvogelinventarisaties. Opmerkelijk, en het stemt nederig dat zulke grote opvallende vogels zo lang onopgemerkt kunnen blijven. 9-9, Polder Lage Land (LOB) Foto: Jan Beekman.

Inleiding

In 2023 is de teldekking in De Onlanden ongeveer gelijk aan de zeer hoge dekking van vorig jaar. De telomstandigheden waren wederom goed met weinig neerslag en aangename temperaturen. Voor de standvogels is er een zeer milde winter geweest en ook in de Sahel waren de omstandigheden relatief goed voor de trekvogels die daar overwinteren. De vogelgriep daarentegen blijft om zich heen grijpen: lokaal en mondiaal. Waar al deze factoren toe hebben geleid is hieronder te lezen.

Voor meer informatie over De Onlanden en voor een impressie van de deelgebieden die in de tekst hieronder genoemd worden, verwijzen we kortheidshalve weer naar de website van Stichting Natuurbelang De Onlanden (www.deonlanden.nl).

Methode van inventariseren

De afgelopen jaren is het vaststellen van de aantallen broedvogels in De Onlanden op vier verschillende manieren gebeurd. Ten eerste is er de BMP-A methode van SOVON Vogelonderzoek Nederland (BMP = Broedvogel Monitoring Project; voor informatie over deze telmethode verwijzen we naar de website van Sovon, www.sovon.nl/nl/bmp). De Onlanden is hiervoor verdeeld in een aantal subgebieden (plotjes) die elk door een teller een minimumaantal malen per seizoen (maart-juni) worden bezocht, beginnende een uur voor zonsopgang, aangevuld met een avond/nachtronde. Plots die niet op deze manier worden geteld (doordat er geen teller is), zijn door Michel Wijnhold (MW) een aantal malen per seizoen bezocht: dat is de tweede methode van inventariseren. Van de overige plots zijn soms enkele losse waarnemingen meegenomen in de totalen als 3de methode. Naast deze methoden zijn ook de databases van waarneming.nl en natuurindeonlanden.nl gebruikt voor aanvullende waarnemingen van vooral de wat schaarsere soorten. Om hiervoor in aanmerking te komen moeten deze waarnemingen dan wel zijn voorzien van broedcodes en/of foto's. Waarnemingen op waarneming.nl zonder foto zijn alleen gebruikt als de waarnemer bekend is bij de auteurs. Aan deze vier manieren van territoria inventariseren is dit jaar een 5de toegevoegd en dat is het werk van de weidevogelbeschermers van Landschapsbeheer Drenthe. Zij zoeken gericht naar nesten in enkele weidegebieden. In dit rapport zijn de gegevens daarvan voor het eerst meegenomen: niet alleen voor dit jaar, maar ook met terugwerkende kracht omdat er her en der een mooie langjarige telreeks beschikbaar is. Naar deze data is wel kritisch gekeken. Als een vroeg nest van een Kievit bijvoorbeeld is mislukt, dan kan een nieuw gevonden nest later in het seizoen een vervolglegsel zijn en dus van het hetzelfde paar (territorium). In zulke gevallen is voor beide nesten samen één territorium meegenomen in de totalen. In **Tabel 3** op **pagina 7** is een overzicht opgenomen van de telinspanning in de loop der jaren voor alle plots.

Getelde deelgebieden

In de tekst hieronder wordt bij verwijzing naar een telplot de nummering gebruikt zoals die staan in **Kaart 1** en **Kaart 2**. De L-nummers verwijzen daarbij naar de telplots in het Leekstermeergebied en De Kleibosch/Zuidermaden en de P-nummers naar de plots in de Peizer-en Eeldermeden. Een overzicht van getelde oppervlakken in De Onlanden staat in **Bijlage 1**.

Het Leekstermeergebied is dit jaar vrijwel even goed geteld als in 2022. De plots Matsloot Zuid (L5) en Polder Sandebuurt (L15) zijn niet BMP-A geteld, maar er zijn in beide plots drie rondes gelopen tegen twee in 2022. De Bolmert (L17) is niet toegankelijk, net als vorig jaar. De plot Stenhorsten (L27), waar vorig jaar alleen losse waarnemingen zijn genoteerd, is nu ook eenmaal goed bezocht. Informatie van het weidevogelbeheer heeft daarnaast veel data opgeleverd uit de plots Polder Lage Land (L0B) en de Es van Leutingewolde (L30a). Daarnaast is er ook een grenscorrectie uitgevoerd. De plot Vogeltjesland (L9) werd uitgebreid met de percelen tussen het Peizerdiep en de Roderwolderdijk. Het overgebleven "gat" tussen het Peizerdiep en de plot Groot Waal (L11a) is een nieuwe plot geworden met de naam Bertus' Land (L11b).

Van de plots in de Peizer-en Eeldermeden is dit jaar niets ingevoerd van de belangrijke plot Eeldermeden Noordoost (P5). Uit deze plot zijn alleen losse waarnemingen meegenomen, maar

verder is dit deelgebied weer goed gedekt. Er is hier, op verzoek van SOVON, een plot toegevoegd: De Marsen (P21) waardoor er meer oppervlak van De Onlanden is ingedeeld in telplots. Meer oppervlak is ook toegevoegd doordat er een aantal grenscorrecties zijn geweest om gaten te dichten in de teldekking. Zo zijn de percelen met bebouwing die middenin de Broekenweering (P14) liggen nu bij de plot getrokken. De afgelopen jaren zijn de territoria in dit stuk al wel meegenomen in de totalen, maar nu is dat geformaliseerd. De plots langs de Groningerweg zijn ook uitgebreid om de stukjes land

Kaart 1: begrenzing BMP-plots in het deel van De Onlanden westelijk van de Groningerweg, ook wel aangeduid als Leekstermeergebied. Net ten oosten van de plots 2 en 9 ligt het gebied genummerd 1 op **Kaart 2**.

langs deze weg ook mee te nemen. Het gaat dan om de plots Vorrelmat (P17), De Kampjes (P3) en Langmameer (P1). Daarmee is De Onlanden op de kaart weer één geheel geworden. Op de trends zal dit niet veel invloed hebben omdat het om kleine gebiedjes gaat met niet heel veel territoria. Waar dit wel invloed kan hebben gehad wordt dit vermeld in de soortbesprekingen.

Een klein deel van het Natura 2000-gebied ten noorden van het Leekstermeer (ongenummerd in **Kaart 1**) is opnieuw niet geteld. Het Leekstermeergebied is daarnaast ook weer opgedeeld in twee BMP-Z plots (de telmethode voor Zeldzame soorten). Twaalf personen hebben de mogelijkheid om, via de invoermodule op de Sovon site, in deze plots losse waarnemingen van een aantal bijzondere broedvogelsoorten in te voeren. Deze Z-plots zijn vooral nuttig bij het bepalen van het aantal territoria van Roerdomp, Bruine Kiekendief en Koekoek (zie aldaar), maar helaas hebben weinig tellers waarnemingen van deze vogels ingevoerd in deze plots.

Kaart 2: begrenzing BMP-plots in het deel van De Onlanden oostelijk van de Groningerweg, ook wel aangeduid als Peizer-en Eeldermeden. Net ten westen van de plot 1 liggen 2 en 9 op **Kaart 1**.

In totaal zijn De Onlanden verdeeld in 55 plots waarvan 44 volgens de BMP-A methode van Sovon geteld, en dat is weer een record. Twee plots zijn alleen op weidevogelnesten geïventariseerd, in vijf plots is slechts een beperkt aantal rondes gelopen en uit de overige plots zijn enkel een aantal losse waarnemingen meegenomen. Een aantal tellers heeft zich dit jaar niet zo goed als eerdere jaren aan de telrichtlijnen gehouden door bijvoorbeeld te laat te beginnen of de tellingen niet goed te hebben uitgesmeerd over het hele seizoen. Hierdoor zijn de tellingen afgekeurd door SOVON en worden niet meegenomen in de landelijke totalen, maar wel in dit totalen in dit rapport. Van de getelde gebieden zijn alle gegevens via de module van SOVON ingevoerd, maar Polder Lage Land (L0B) en De Es van Leutingewolde (L30a) zijn ingevoerd in de module van Landschapsbeheer Drenthe.

Een overzicht van plotnummers en namen staan in **Tabel 2** en van de tellers en hun (BMP-A) -plots in **Tabel 3** en **4**. De losse gegevens van de plots die niet bezocht zijn, losse waarnemingen die doorgegeven zijn en de gegevens die ingevoerd zijn in de BMP-Z plots, zijn door MW, in overleg met de andere auteurs, uitgewerkt. De schattingen van broedvogelsoorten en aantallen die dit heeft opgeleverd zijn in de totalen opgenomen.

plot	Naam	plot	Naam	plot	Naam
L0A	De Hoogema	L20	Lettelberter Petten	P1	Langnameer
L0B	Polder Lage Land	L21	Polder Vredewold	P2	Nieuwe Weering
L1	Matsloot Noord	L22	Eilandje Leekstermeer	P3	De Kampjes
L2	Wobbes' Land	L23a	Broekbosjes Leekstermeer	P5	Eeldermeden Noordoost
L3	Tussen de Slenken	L23b	Zuidoever Leeksterhoofddiep	P6	Weeringsbroeken West
L4	Onlandse Dijk	L23c	Crossen	P7	Weeringsbroeken
L5	Matsloot Zuid	L24	Vredewold West	P8	Drentse Dijk Oost
L6	Blauwvennen Noord	L25	De Kleibosch	P9	Het Wold
L7	Blauwvennen Zuid	L26	Zuidermeden	P10	Beelestukken
L8	Klein Waal	L27	De Stenhorsten	P11	Noorddijk
L9	Vogeltjesland	L30a	Es van Leutingewolde	P12	Eeldermeden Zuidoost
L10	Bloemetjesland	P1	Langnameer	P13	Zwarte Made
L11a	Groot Waal	P2	Nieuwe Weering	P14	Broekenweering
L11b	Bertus' Land	P3	De Kampjes	P15	Wolfkampen
L12	Willems' Land	P5	Eeldermeden Noordoost	P16	Het Beeld
L13	Polder Roderwolde	P6	Weeringsbroeken West	P17	De Vorrelmat
L14	Berging Sanderbuur	P7	Weeringsbroeken	P18	Zwarte Made Oost
L15	Polder Sandebuurt	P8	Drentse Dijk Oost	P19	De Horst en Westerstukken
L16	De Goltbooren	P9	Het Wold	P20	Broekstukken Zuid
L17	De Bolmert	P10	Beelestukken	P21	De Marsen
L18	De Middelveennen	P11	Noorddijk	S	Snegelstukken
L19	De Jarrens	P12	Eeldermeden Zuidoost	P24	Elsburger Onland

Tabel 2: plotnummers en bijbehorende namen van de in dit rapport genoemde gebieden. Ruwweg het hele gebied tussen Eelder-Paterswolde, de Horst, Peize, Roden, Nietap, Nienoord en Lettelbert is ingedeeld in plots, die niet allemaal in deze tabel staan, maar dit verklaart wel dat er soms nummers lijken te worden overgeslagen.

Tellers en teldekking

Net als vorig jaar zijn er een aantal mutaties geweest in de lijst met tellers én in de teldekking. Voor het Leekstermeer-gebied geldt dat er gegevens over aanwezige weidevogelnesten met terugwerkende kracht beschikbaar zijn gekomen voor de plots Polder Lage Land (L0B) en Es van Leutingewolde (L30a). De plot De Bolmert (L17) is wederom niet toegankelijk in verband met gewenst rust voor de daar aanwezige foto-hut. Edith Barf is van plot geruild: zij telt in 2023 in plaats van Broekbosjes Leekstermeer (L23a), nu de plots Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b), Cnossen e.o. (L23c) en Eilandje Leekstermeer (L22). Bernard Versloot, die in het verleden L8 en L10 heeft geteld, heeft dit jaar Polder Vredewold (L21) geteld. Daarnaast worden er ook nog tellers gezocht voor de plots Onlandse Dijk (L4), Matsloot Zuid (L5), Blauwvennen Zuid (L7), Bertus' Land (L11b), Polder Roderwolde (L13), Polder Sandebuurt (L15) en De Stenhorsten (L27). Het overzicht voor dit deelgebied is te zien in **Tabel 3**.

Plot	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
L0A											Jochem Duijts / Daniëlla van Genneep
L0B											Bertjaap Darwinkel
L1	1										Michel Wijnhold
L2	2	2									Klaas Heeres / Ronald Pieters
L3	2										Michel Wijnhold
L4	2	2	2						3		3: Michel Wijnhold
L5	2	2	1	2	2		1			2	3: Michel Wijnhold
L6	1	1		1	1						Michel Wijnhold
L7	2	2	2	2	2		2		2		Michel Wijnhold
L8											Fred Helmig
L9		2	2	2			2		2		Michel Wijnhold
L10	2										Fred Helmig
L11a	2										Roelof Blaauw
L11b											
L12									2		Jaap van der Steen
L13											Michel Wijnhold
L14	2	2	2	2			2			3	Herman Sips / Michel Wijnhold
L15									2	2	3: Michel Wijnhold
L16											Siemen Stienstra
L17									4		
L18											René Oosterhuis
L19											René Oosterhuis
L20											René Oosterhuis
L21											Bernard Versloot
L22	1	1	1	1	1	1	2	2	2		Edith Barf
L23a											René Oosterhuis
L23b											Edith Barf
L23c											Edith Barf
L24											René Oosterhuis
L25											Wilma van der Kraats
L26											Erick Turksema
L27											1: Michel Wijnhold
L30a											Bertjaap Darwinkel

Tabel 3: telintensiteit van de plots in het Leekstermeergebied in de loop der jaren met in de laatste kolom de namen van de tellers in 2023. De L-nummers verwijzen naar de plots in **Kaart 1**. Rood betekent niet geteld/alleen losse waarnemingen. Donkergroen is geteld volgens de methode BMP-A. Lichtgroen betekent dat er naar nesten is gezocht in het kader van weidevogelbescherming. Oranje: er is slechts een beperkt aantal rondes gelopen (aantal rondes vetgedrukt) volgens methode BMP-A.

Aan de andere kant van de Groningerweg zijn er ook wat veranderingen. In 2022 is P17 voor het laatst geteld door Peter Kruijt, toen met hulp van Aly Sparreboom. Zij heeft dit jaar die plot nog een keer willen tellen, maar daarvoor zoeken we nog vervanging voor 2024. De plot P4 is vorig jaar voor het eerst geteld door Warner Reinink en in 2023 heeft hij dat samen met Lies Bosma gedaan. Anne Diephuis heeft de nieuw gemaakte plot P21 willen tellen. Naast de plot P17, worden er ook nog mensen gezocht om P1 te tellen. Een overzicht voor 2023 staat in **Tabel 4**.

Plot	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
P1									2		2: Michel Wijnhold
P2		2	2	2	2						Michel Wijnhold
P3											Tseard Mulder
P4											Lies Bosma / Warner Reinink
P5											
P6											Aart van der Spoel
P7											Jacob Poortstra
P8											Cor Procé
P9											Edda Kammenga / Hiltje Kamminga / Frans Kromme
P10											Rob Rakers
P11											Evert-Jan Slot
P12											Aly Sparreboom
P13											Anne Diephuis
P14											Saskia van der Burg / Willy Sjaarda
P15											Rob Rakers
P16											Rob Rakers
P17											Aly Sparreboom
P18											Anne Diephuis
P19											Piet Kerssies
P20											Piet Kerssies
P21											Anne Diephuis
S											Piet Kerssies

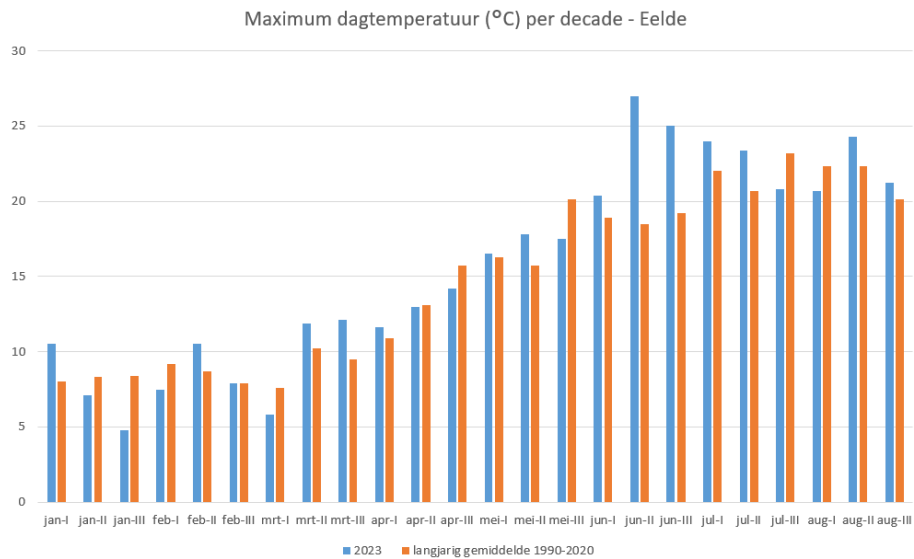
Tabel 4: telintensiteit van de plots in de Peizer-en Eeldermeden in de loop der jaren met in de laatste kolom de namen van de tellers in 2023. De L-nummers verwijzen naar de plots in **Kaart 2**. Rood betekent niet geteld/alleen losse waarnemingen. Donkergroen is geteld volgens de methode BMP-A. Lichtgroen betekent dat er naar nesten is gezocht in het kader van weidevogelbescherming. Oranje: er is slechts een beperkt aantal rondes gelopen (aantal rondes vetgedrukt) volgens methode BMP-A.

Daarnaast zijn losse waarnemingen doorgegeven door: Sjoerd Geelink, Bert Helder, Willem Hovinga, Maarten Jansen, Leon Peters, Rachel van Werven, Harry Westerhuis, Ingeborg Luiken, Jeroen Veenstra, Marcel Post, Herman Sips, Ane van Rees en Sonja van der Wijk. Jochem Duijts heeft extra aandacht besteedt aan de nestkasten bij Meerzicht. Daarnaast zijn er ook nog waarnemingen ontleend aan de vele foto's die zijn opgestuurd naar www.natuurindeonlanden.nl. Zie **Tabel 1** en de onderschriften bij de vele foto's voor een lijst met namen.

Het Weer

Het weer: temperatuur

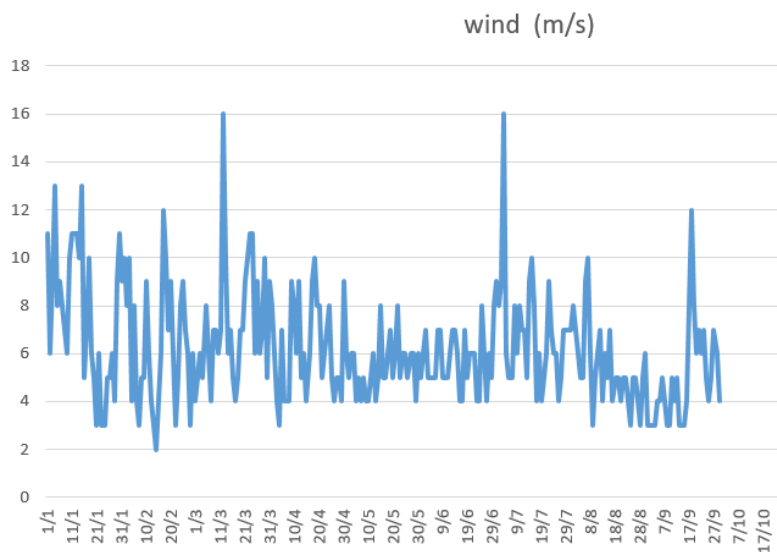
De winter van 2022-2023 was weer een milde, met alleen in december een aantal vorstdagen. Daarna zijn de temperaturen aan de hoge kant gebleven vergeleken met het langjarige gemiddelde (zie **Grafiek 1**). De start van de zomer werd gekenmerkt door fors hogere temperaturen terwijl in juli de eerste zware zomerstorm (Poly) ooit over Nederland getrokken.

Grafiek 1: maximale dagtemperatuur als gemeten in Eelde van januari tot en met augustus in 2023 (blauw) met daarnaast de langjarige gemiddelden voor hetzelfde weerstation. Bron: www.knmi.nl.

Het weer: wind

Opvallend in 2023 is dat er in het broedseizoen een grote zomerstorm (Poly) is geweest (zie **Grafiek 2**). Dat zal niet direct invloed hebben op de getelde aantallen, vanwege het late tijdstip, maar wel qua overleving van nesten, eieren, nestjongen en uitgevlogen exemplaren. De piek in maart, in combinatie met de sneeuw en lage temperaturen zal ook invloed hebben gehad op de dan al broedende vogels zoals verschillende soorten ganzen. Wind heeft ook een eroderend effect op vegetatie zoals pitruspollen, zodat ook het aandeel open water vergroot kan worden. Daarnaast is de vochtige bodem in De Onlanden ook slecht voor de grip van

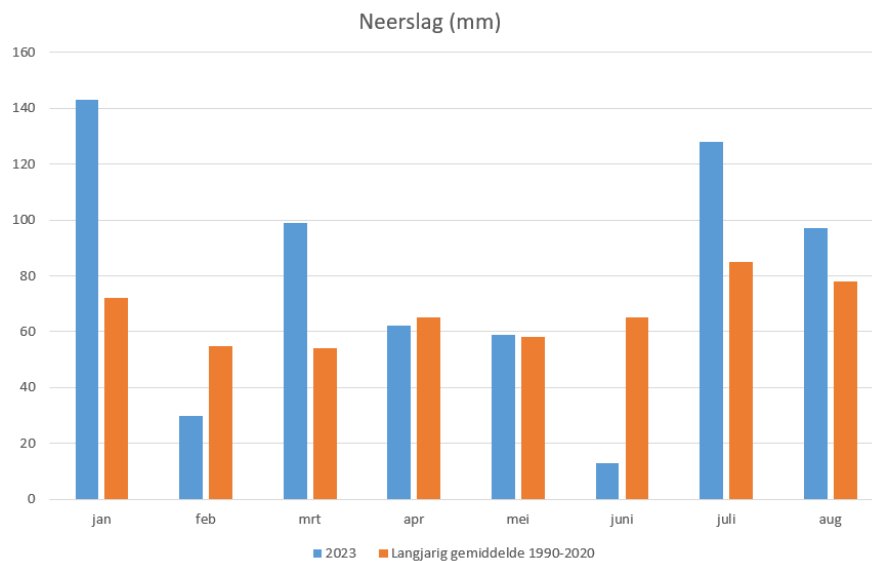

Grafiek 2: maximale uurgemiddelde wind in m/s tot en met september 2023. Bron: www.knmi.nl

wortelstelsel van bomen die daardoor kunnen worden omgeblazen, wat naast dood hout en de insecten die dat aantrekt, ook nestgelegenheid kan bieden voor bijvoorbeeld IJsvogels. Vogels die in de bomen broeden daarentegen zullen er minder baat bij hebben.

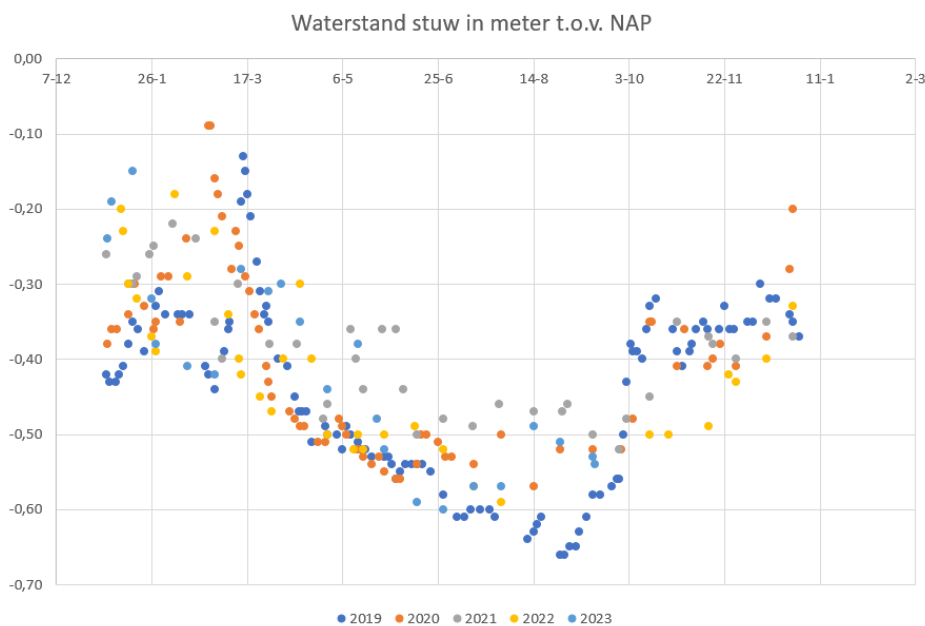
Het weer: neerslag

Na een natte maand januari is februari behoorlijk droog gebleven. Ook de maand juni is uitzonderlijk droog geweest, maar dat is in de overige maanden ruimschoots goed gemaakt, zie **Grafiek 3**. De zomerstorm Poly heeft daar flink aan bijgedragen. Sneeuw is er ook kortstondig geweest op 10-12 maart, wat deels is blijven liggen, maar niet genoeg is geweest om de bodem lang te bedekken.

Grafiek 3: de gemiddelde hoeveelheid neerslag in mm van de weerstations rond De Onlanden gesommeerd over een maand in vergelijking met de langjarige gemiddelden van weerstation Eelde. Bron: www.knmi.nl.

Waterstanden

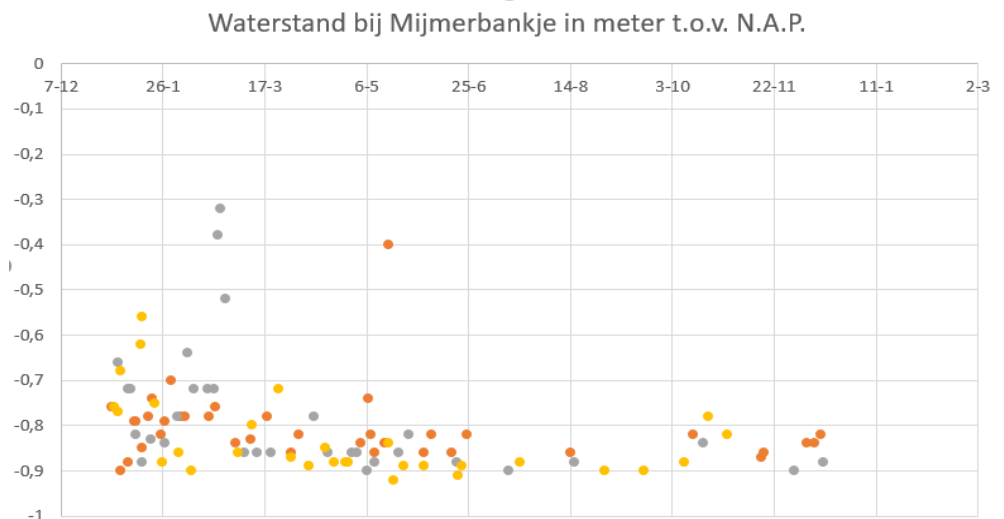
Grafiek 4: waterstand in meter t.o.v. NAP als gemeten aan de oostkant van de stuw bij de vistrap aan de Weeringse Dijk over de jaren 2019-2023. Met dank aan Frans Kromme voor zijn tweewekelijkse metingen aldaar.

De waterstanden in het deelgebied Peizer- en Eeldermaden zijn over het algemeen genomen iets hoger dan in de afgelopen jaren, een echte piek is er alleen in januari geweest, zie **Grafiek 4**. De veranderlijkheid van het waterpeil is ongeveer een halve meter, wat een redelijke dynamiek oplevert die gunstig kan zijn voor de ontwikkeling bepaalde vegetatie en juist ongunstig voor andere soorten.

Foto 4: in januari zijn de waterstanden kort erg hoog geweest wat het moeilijk maakt om droge voeten te houden, zoals deze Vos merkt. 18-1, Polder Vredewold (L21). Foto: Ane van Rees.

In het Leekstermeer-gebied daarentegen zijn de waterstanden veel constanter, zie **Grafiek 5**. Dit zorgt er mede voor dat dit deelgebied andere kwaliteiten heeft dan de Peizer-en Eeldermeden, wat ook verschillen in (trends) van broedvogelaantallen deels zou kunnen verklaren. Er zijn namelijk opvallende verschillen tussen de twee deelgebieden. In het verleden (Van Boekel, 2013-2020; Wijnhold 2021) zijn de aantallen in tabelvorm uitgesplitst naar deelgebied, maar daar is geen ruimte meer voor. De tabellen zijn beschikbaar op de site van stichting Natuurbelang De Onlanden.

Grafiek 5: waterstand in meter t.o.v. NAP als gemeten bij de brug aan de Hooiweg bij het mijmerbankje. Rood = 2021, Grijs = 2022, Geel is 2023.

Beheer

In de gebieden van Staatsbosbeheer is gemaaid voorafgaand aan het broedseizoen 2023. Waar er precies is gemaaid is te zien in **Kaart 3** en **Kaart 4**. In de gebieden van Het Drentse Landschap (L25/26) en Het Groninger Landschap (L20, L21, L24) is beheerd als extensief weidegebied om te grazen of als hooiland.

Kaart 3: net ten westen en zuiden van het Leekstermeer is het groenbegrensde gedeelte gemaaid. Dit ligt in de plots L19, L18, L17 en L16.

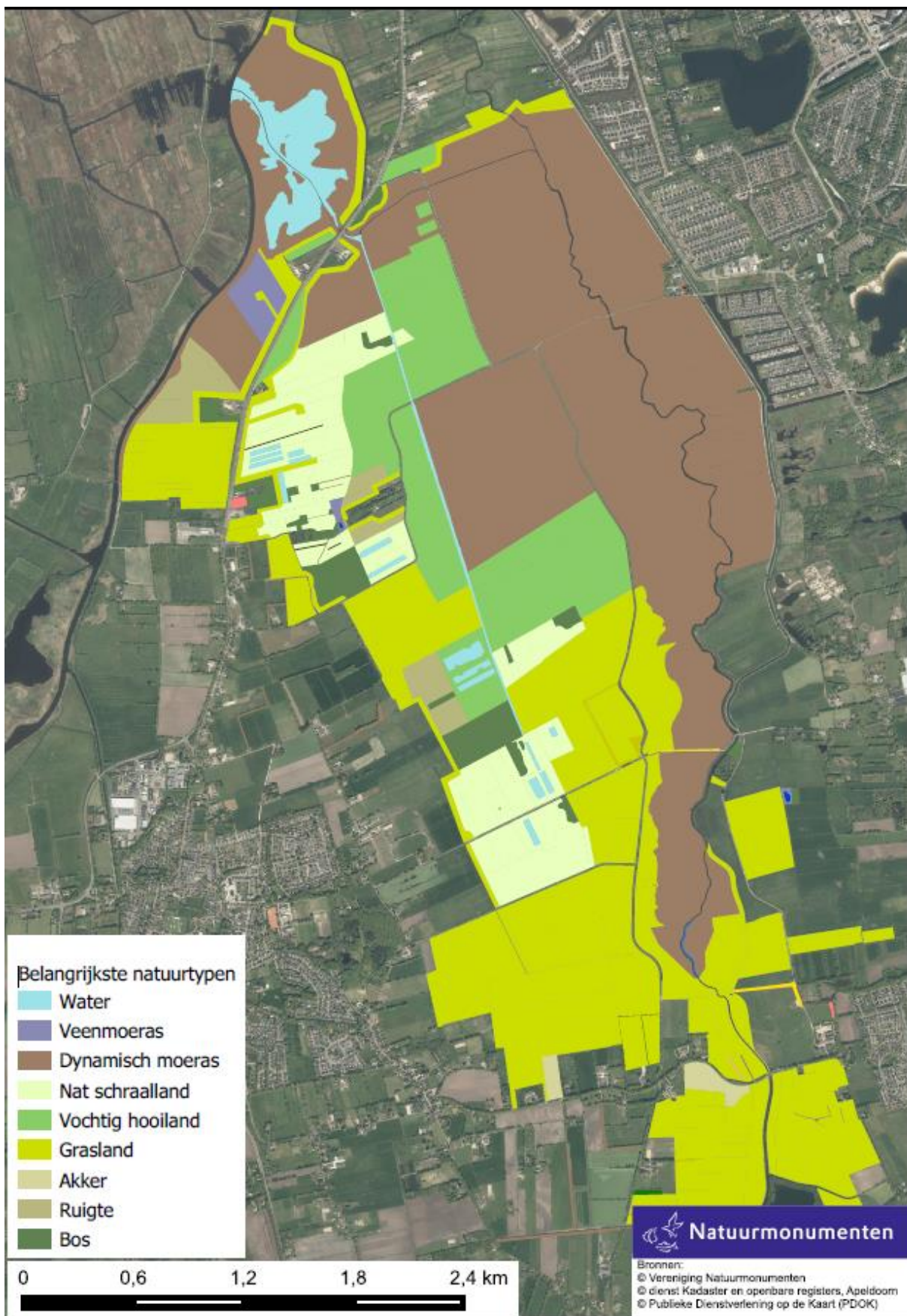

Kaart 4: in het zuiden van het Matslootgebied is het groenbegrensde deel gemaaid. Het gaat om de plots L8, L12, L9 en L11.

Ook in de gebieden van Natuurmonumenten wordt (deels) aan beheer gedaan, zie ook **Kaart 5**. Een belangrijk onderdeel van dat beheer is het maaien en afvoeren van de hooilanden. Door dit beheer wordt de bodem verschaald en komt er meer ruimte voor kruiden in de vegetatie. Sommige hooilanden, waar nog veel productieve grassen groeien, worden relatief vroeg in het jaar gemaaid. In deze periode bloeien de grassen en wordt de meeste voeding afgevoerd. Op die manier ontstaat er meer ruimte voor kruiden om zich te vestigen. De meest natte en schrale delen worden juist veel later in het jaar gemaaid en afgevoerd. Hier zijn over het algemeen al veel meer bijzondere soorten aanwezig in het grasland. Het is de planning dat er in 2024 een deel van de hooilanden die nog heel voedselrijk zijn geplagd gaat worden. Een ingrijpende maatregel, waarmee in één keer de voedselrijke bovenlaag verwijderd wordt. De schrale uitgangssituatie die dan ontstaat, is een prima basis voor de ontwikkeling van nat schraalland en maakt het vroege maaien in het broedseizoen overbodig.

Een deel van de graslanden wordt vooral beweid. Door deze beheervorm kunnen er meer structuurrijke vegetaties ontstaan, wat vooral voor een heel aantal diersoorten gunstig is. Op de meeste plaatsen loopt in elk geval rundvee. Rond Het Beeld worden ook Exmoorpony's ingezet. Waar rundvee vooral goed in staat is om grotere hoeveelheden gras te verwerken, zorgen paarden voor delen met kort gras. Dat komt omdat paarden het gewas afbijten, terwijl een koe plukken gras naar binnen werkt met zijn tong. Een risico van beweiding is dat pitrus te veel de overhand krijgt.

Mede doordat de Onlanden een relatief jong natuurgebied is, ontwikkelt het gebied zich nog volop. De uitdaging voor de beheerders is om de optimale verhouding tussen maaien en beweiden, of bewust niets doen, te vinden. Mede dankzij de vele inventarisatiegegevens die beschikbaar zijn, is het mogelijk om de effecten van het beheer in beeld te brengen.

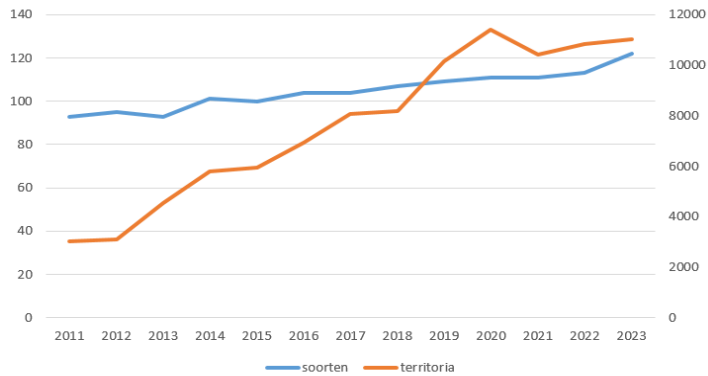

Kaart 5: beheertypen van de gronden van Natuurmonumenten in De Onlanden.

Resultaten

Globale ontwikkelingen

In **Grafiek 6** is weergegeven hoe de aantallen territoria en soorten broedvogels zich hebben ontwikkeld. Met 122 soorten die De Onlanden in 2023 met minimaal één territorium hebben gevonden is er een flinke én onverwachte sprong gemaakt in die aantallen. Waar de groei de afgelopen jaren af leek te vlakken (111, 111 en 113 in de drie voorgaande jaren) is er in 2023 dus een flinke schep bovenop gedaan. Dit is deels het gevolg van een aantal nieuwe soorten voor De Onlanden, maar ook de opkomst van "knipperlichtsoorten" (soorten die niet elk jaar aanwezig zijn) is hoog geweest. Het aantal territoria is ook weer gestegen en nadert met 11029 het record uit 2020. De afname na dat jaar is een gevolg geweest van het krimpen van de kolonie Kokmeeuwen in de jaren daarna. Ook dit jaar is de kolonie weer iets kleiner geworden, maar andere veel voorkomende soorten als de Rietzanger hebben dit ruimschoots gecompenseerd.

Grafiek 6: aantal soorten (blauw, as links) en aantal territoria (rood, as rechts) in de loop der jaren in De Onlanden. In 2011 en 2012 is de teldekking nog erg incompleet.

In totaal zijn er 40 soorten die een hoogterecord hebben gevestigd in 2023, terwijl slechts 14 soorten een dieptepunt hebben bereikt. Deze getallen zijn allemaal ten opzichte van het jaar 2013 omdat sinds dat jaar de teldekking redelijk groot is. Er is dus geen vergelijking gemaakt met de jaren 2011 en 2012. De soorten waar het hier om gaat zijn weergegeven in **Tabel 5**. Ten opzichte van het jaar 2022 zijn er 67 soorten die in aantal zijn gestegen en 47 die in aantal zijn gedaald.

Periode	Soorten
2013-2023	
Hoogste aantal territoria	Kolgans, Fazant, Roerdomp, Sperwer, Havik, Holenduif, Houtduif, Turkse Tortel, Kerkuil, Groene Specht, Boomvalk, Gaai, Ekster, Pimpelmees, Koolmees, Fitis, Tjiftjaf, Grote Karekiet, Rietzanger, Bosrietzanger, Sportvogel, Sprinkhaanzanger, Snor, Zwartkop, Tuinfluiter, Braamsluiper, Winterkoning, Boomkruiper, Merel, Zanglijster, Grote Lijster, Gekraagde Roodstaart, Roodborsttapuit, Huismus, Gele Kwikstaart, Vink, Appelvink, Groenling, Putter, Geelgors
Laagste aantal territoria	Soepgans, Nijlgans, Wilde Eend, Slobeend, Zomertaling, Wintertaling, Fuut, Porseleinhoen, Waterhoen, Meerkoet, Grutto, Wulp, Tureluur, Matkop

Tabel 5: soorten die in 2023 het hoogste of laagste aantal territoria hebben geboekt in de periode 2013-2023. De jaren 2011 en 2012 zijn niet meegenomen omdat in die jaren de teldekking erg klein was.

In totaal zijn er vier nieuwe broedvogelsoorten bijgekomen voor De Onlanden. Het gaat om **Woudaap, Kwak, Koereiger** en **Kleine Mantelmeeuw**. De **Stadsduif, Oeverloper** en **Kwartelkoning** wisten De Onlanden dit broedseizoen niet te vinden en zijn dus verdwenen als broedvogel. Gelukkig zijn er ook vogels terug van weggeweest. De **Ooievaar, Kluit, Kleine Plevier, Zwarte Stern, Bosuil, Ransuil, Wielewaal** en **Ringmus** zijn terug na één of meerdere jaren te hebben geschitterd door afwezigheid.

In **Bijlage 2** wordt een overzicht gegeven van de getelde soorten en aantallen broedvogels in De Onlanden als totaal. Voor de deelgebieden Leekstermeergebied, De Kleibosch/Zuidermaden en de Peizer-en Eeldermeden is data beschikbaar op de site www.deonlanden.nl. Voor nuances, bijvoorbeeld aangaande teldekking, verwijzen we naar de soortbesprekingen in dit rapport en de rapporten uit de voorgaande jaren (Van Boekel et al, 2013-2020; Wijnhold et al, 2021-2022).

Watervogels

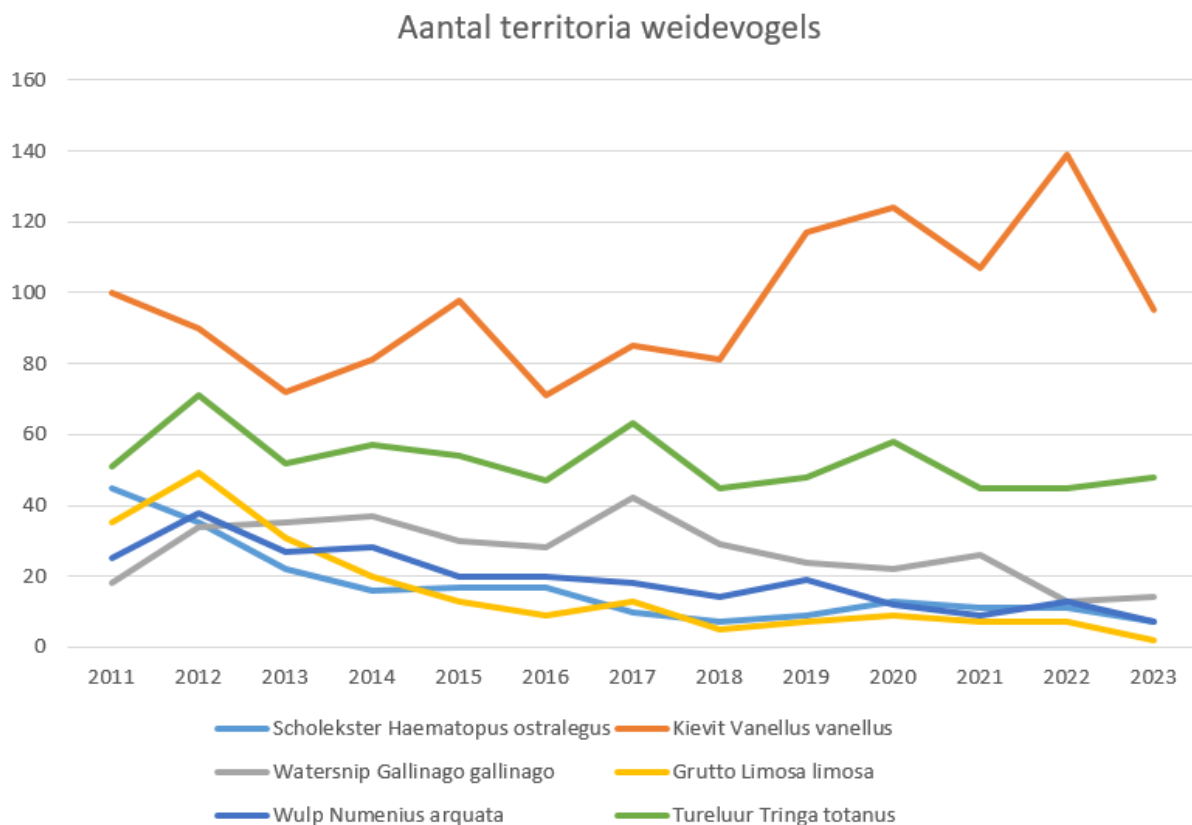
Voor de eenden is 2023 geen goed jaar geweest. Op de Krakeend na, zijn alle soorten erop achteruitgegaan. Een waterrijke plot als Eeldermeden Noordoost (P5), waar geen gegevens van zijn ingevoerd, kan een deel hiervan verklaren, maar zeker niet alles. **Tabel 5** spreekt boekdelen waarin te zien is dat van de 14 soorten met een laagterecord, er vijf soorten eenden zijn. Het verder dichtgroeien van slootjes kan een ander deel van de verklaring zijn, maar ook de droogte in het late voorjaar kan een rol spelen. De langjarige afname is echter in lijn met de landelijke trends en doet het vermoeden rijzen dat er (ook) andere oorzaken zijn.

Roofvogels en Uilen

Er zijn dit jaar meer muizenholletjes gezien in De Onlanden, en dat lijkt gelijk zijn effect te hebben gehad op de totalen van vooral de uilen en Bruine Kiekendieven. Bosuil en Ransuil zijn terug en er zijn ook meer Kerkuilen gevonden. De Steenuil is nog niet gevonden in De Onlanden, maar is inmiddels opgerukt tot een afstand (paar honderd meter) die ruim binnen de dispersieafstand van de soort is. Het zou dus kunnen dat we deze kleine uil de komende jaren als nieuwe broedvogel in De Onlanden kunnen verwelkomen. Een andere muizeneter, de Buizerd, heeft ook een prima jaar gehad in termen van territoria. De Torenavalk, daarentegen, gek genoeg niet. Soorten die het niet van muizen moeten hebben zoals Havik, Boomvalk en Sperwer hebben ook al een goed jaar achter de rug, tenminste: gekeken naar het aantal territoria. Het lijkt er op dat de Havik bijvoorbeeld weinig nestsucces heeft gekend dit seizoen.

Weidevogels

Doordat er met terugwerkende kracht veel data beschikbaar is gekomen over met name de steltlopers onder de weidevogels wijken de getallen in dit rapport fors af van vorige rapporten. Dat wil zeggen: de absolute aantallen zijn flink hoger, de trend is nog steeds hetzelfde en die is negatief. Dat de Kievit in **Grafiek 6** een opwaartse trend lijkt te laten zien is een gevolg van het feit dat de extra beschikbaar gekomen weidevogeldata maar teruggaat tot 2017 (voor Polder Lage Land, LOB) en 2020 (Es van Leutingewolde, L30a). Soorten als Grutto en Wulp dreigen zelfs te verdwijnen uit De Onlanden, terwijl soorten als Kievit en Tureluur lijken af te vlakken naar een min of meer stabiel niveau (meerjarig bezien). Grutto en Wulp staan echter voor dit jaar allemaal in de verkeerde rij in **Tabel 5**: allen bereikten een dieptepunt. De beschermingsmaatregelen die worden toegepast om de weidevogels in de verschillende plots (naast LOB en L30a ook L13) te beschermen zijn vernatting, om geschikt habitat te creëren, het zoeken van nesten om ze te beschermen, uitgesteld maaien, afrasteren van percelen tegen predatoren en zelfs "beheer" van predatoren (met andere woorden: jacht). Tegelijk moet er worden geconstateerd dat het gaat om "postzegeltjes" waar elke verstoring (al dan niet door predatoren) gelijk een enorme impact heeft. Weidegebieden van voldoende/robuust formaat zijn er niet in De Onlanden. Wat desalniettemin wel positief is, is dat er in elk geval bij de Kievit veel waarnemingen zijn gedaan van pullen in 2023.

Grafiek 6: langjarig verloop van aantal territoria voor de steltlopers onder de weidevogels. Voor dit rapport zijn voor het eerst data meegenomen van weidevogelbeschermers vanaf 2017 en 2020. Hierdoor wijkt bovenstaande grafiek af van die uit de rapporten van voorgaande jaren.

Rallen

Het jaar 2022 is al een slecht rallen-jaar geweest in De Onlanden, maar het kan nog slechter, laat 2023 zien. De Waterral deed het dan weliswaar marginaal beter, voor de rest is het kommer en kwel. Wederom geen Klein en Kleinst Waterhoen en ook geen Kwartelkoning dit jaar. Waterhoen, Meerkoet en Porseleinhoen hebben allen de laagste aantallen laten zien sinds 2013 (zie ook **Tabel 5**). Een mogelijke verklaring is enerzijds het steeds meer dichtgroeien van slootjes (Meerkoet en Waterhoen), anderzijds te weinig dynamiek zodat pionierssituaties niet meer kunnen ontstaan (Kleinst Waterhoen en Porseleinhoen). Voor de Kwartelkoning was het landelijk ook een enorm slecht jaar (De Jong *et al*, 2023).

Rietbroeders

Gelukkig zijn er dan nog de zangvogels van het Riet. Er is nog steeds geen einde gekomen aan de groei van de populaties Rietzanger en Snor, sterker nog: beide maken een enorme sprong voorwaarts. Baardman en Rietgors zijn ook nog aanwezig in respectabele aantallen, maar daar is al jaren geen groei meer in te zien. Dat zal met Rietzanger en Snor toch ook eens moeten gaan gebeuren, maar in ieder geval niet in 2023.

Bosvogels

Ook de soorten van jong en oud bos doen het nog steeds goed en laten toenames zien. Blijkbaar kunnen de populaties Rietzanger en Snor aan de ene kant, en Fitis en Tjiftjaf aan de andere kant tegelijk groeien, wat toch aangeeft hoe gevarieerd "het moeras" eigenlijk is.

Net niet/gemiste soorten

Er zijn ook een flink aantal soorten die wel zijn waargenomen in De Onlanden, maar (net) niet voldeden aan de criteria van Sovon voor het vaststellen van een territorium. Het kan zijn dat

de voor een territorium benodigde gedragingen niet hebben plaatsgevonden, of niet zijn opgemerkt, of dat die in de toekomst wel zullen worden waargenomen.

Al genoemd is dat de **Steenuil** aan de rand van De Onlanden staat (persoonlijke mededeling Roel Rijskamp). Deze soort, die toch grotendeels afhankelijk is van nestkasten of gebouwen, zal niet heel veel geschikte broedgelegenheid tegenkomen, maar met een goed muizenjaar achter de rug zou het zomaar een nieuwe broedvogel kunnen worden. In 2019 is al eens een Steenuil waargenomen tijdens een broedvogelinventarisatie op de grens van Groot Waal (L11a) en Willems' Land (L12), dit heeft toen niet geleid tot een territorium. Wellicht dat dit in 2024 anders wordt.

Op 20 april is in Berging Sandebuurt (L14) gezien hoe een (witte fase) **Sneeuwgans** kabaal aan het maken was bij het landen op een vennetje, om helaas direct weer door te vliegen. Voor zover bekend is dit ook de enige waarneming van deze soort in het broedseizoen.

Een **Toendrarietgans** is lang aanwezig geweest (in ieder geval op 27 april nog) in Polder Vredewold (L21), en zit daar al een aantal jaren. Deze gans trok op met een gemengde groep Soepganzen en Grote Canadese Ganzen, maar was ogenschijnlijk niet gepaard. Het komt voor dat wilde achtergebleven vogels, of dieren met een gevangenschaps-achtergrond in Nederland tot broeden komen (Koffijberg, 2018).

Er overzomeren ook elk jaar wel **Smienten** in De Onlanden, maar in 2023 en de jaren daarvoor ging het om mannetjes en zijn geen vrouwtjes gezien, wat in 2018 wel het geval is geweest. Het zou natuurlijk wel kunnen dat aanwezige vrouwtjes of gedragingen die duiden op een territorium zijn gemist, zeker gezien het feit dat het gebied Peizerweering/Eeldermeden Noordoost (P4/5) minder goed is bekeken onder ander in verband met de vogelgriep aldaar.

De **Kip** is niet direct een soort om te verwachten in De Onlanden. Toch is er dit jaar een Kip gezien in De Hoogema (L0A) zonder duidelijk "huis". In de aangrenzende plot Polder Vredewold (L21) is bij de kijkhut van de Lettelberter Petten eind juni een "nest" aangetroffen, maar waarschijnlijk gaat het hier om eieren die zijn neergelegd om Marters te lokken teneinde deze op de foto te kunnen zetten. Zonder deze laatste informatie, was de Kip als broedvogel waarschijnlijk bijgeschreven als Onlander broedvogel.

Foto 5: 27 april, Toendrarietgans. Polder Vredewold (L21).

Foto 6: deze Roodhalsfuut driuift af na een mislukte versierpoging. 8 april, Leekstermeer/Blauwvennen (L6).

Op 8 en 9 april is er een **Roodhalsfuut** gezien op het Leekstermeer die het probeerde aan te leggen met een gewone **Fuut**, tot ongemak van diens partner. Waarnemingen daarna zijn er niet meer geweest.

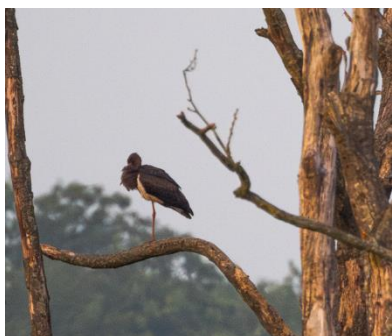

Foto 7: Zwarte Ooievaar op de slaappleats. 21-6, Het Wold (P9). Foto: Frans Kromme.

De **Zwarte Ooievaar** is een vogel die al jaren wordt verwacht als nieuwe broedvogel in Nederland (Boele, 2013). Waarnemingen in De Onlanden zijn niet ongewoon als na het broedseizoen jonge vogels gaan zwerven. In de zomer van 2023 echter is er langdurig een vogel aanwezig geweest in de zuidelijke Peizer-en Eeldermeden. De eerste waarneming is van 3 juni en op 23 juni is de vogel voor het laatst gezien, opschroevend op de thermiek boven de Zwarte Made (P13). In de tussentijd is deze vogel regelmatig opgemerkt tijdens broedvogeltellingen, zo sliep de vogel in Het Wold (P9). Deze vogel was nog niet adult, maar misschien heeft deze een mooie indruk op kunnen doen van De Onlanden voor in de toekomst.

Intrigerend zijn de vele waarnemingen van één of misschien zelfs twee **Visarenden** in De Onlanden. Een nest missen van een Visarend is niet zo waarschijnlijk, dus deze heeft vrijwel zeker niet gebroed, maar de huidige Nederlandse broedpogingen zijn allemaal begonnen na een seizoen overzomereren (de Jong, 2017). De datumgrenzen die Sovon aanhoudt zijn 15 april en 15 augustus. De aantallen waarnemingen van Visarenden gaan vanaf 15 april afnemend door tot ongeveer half mei, wat doet vermoeden dat dit de staart is van de trek. Half juni komen de eerste waarnemingen weer binnen (zie waarneming.nl en deonlanden.nl) en dat gaat door tot in juli en augustus.

Foto 8: Jagende Visarend. 14-10, Blauwvennen Zuid (L7). Foto: Gerard Doldersum.

Foto 9: Zeearend. 12-4, Klein Waal (L8).
Foto: Ane van Rees.

Bedreigde soorten

Het aantal soorten broedvogels van de Nederlandse **Rode Lijst** dat in De Onlanden te vinden is in 2022 komt op 38. Dat is 5 meer dan in 2021. Precies 10 broedvogels van De Onlanden in 2023 worden vermeld op de Oranje Lijst.

Foto 11: mannetje Kneu (Rode Lijst). 17-4, Nieuwe Weering (P2).

In het rapport van 2022 (Wijnhold, 2022) is geschreven dat het paartje **Zeearend** dat is gaan broeden bij het Fochteloerveen waarschijnlijk niet het paartje is dat daarvoor lang in De Onlanden heeft vertoefd. Daar blijken de meningen echter niet zo eenduidig over en het is zeer waarschijnlijk dat dit paar wél het Onlanden paar is: bij deze dus een rectificatie. Een ander paartje Zeearend dat veel in De Onlanden is gesignaleerd heeft zich gevestigd in het Friescheveen, maar is daar niet tot broeden gekomen. Dat zou in 2024 best wel kunnen gebeuren. De vraag is dan ook of er nog ruimte is voor nog een paartje Zeearend in De Onlanden en of het Friescheveen paartje dat wel of niet accepteert. Op 9 november is in ieder geval een adult paar Zeearend gezien met nestbouwactiviteit in Het Wold (P9).

Vroeg in het broedseizoen is een paartje **Buidelmees** waargenomen in De Bolmert (L17). In 2020 is daar ook een paartje waargenomen, waarna er in de aangrenzende plot Berging Sandebuurt (L14) is gebroed. Het is niet gelukt om dit jaar meer aanwijzingen te vinden, al zijn de genoemde gebieden slecht toegankelijk door een toegangsverbod (voor L17 ivm de te huren kijkhut) en door de voor tellers (te) dichte opslag in de voor deze soort geschikte delen van (L14).

Op 4 juni is er tijdens een broedvogelinventarisatie in De Zuidermaden (L26) een zingende **Orpheusspotvogel** gehoord. Helaas is het bij deze ene keer gebleven.

Een **Keep** heeft het wat spannender gemaakt door, zonder onderdeel te zijn van een groep, erg lang rond te blijven hangen in De Hoogema (LOA), profiterend van de vele voedertafels op de vakantieparken aldaar. Zang is echter niet gehoord en de vogel is voor het laatst gezien vóór de datumgrens van 10 mei.

Foto 10: Keep. 20-4, De Hoogema (LOA). Foto: Daniëlla van Genneep.

Wel zingend, en dus hard op weg naar een territorium, is een **Roodmus** gehoord tijdens een broedvogelinventarisatie in Het Wold (P9). Het ging om een niet geheel uitgekleurd mannetje. De vogel was te horen en te zien vanaf de Wolddijk, dus de verwachting is dat als deze vogel er langer had gezeten deze vast wel op zou zijn gevallen door de vele vogelaars die De Onlanden bezoeken.

Soortbespreking

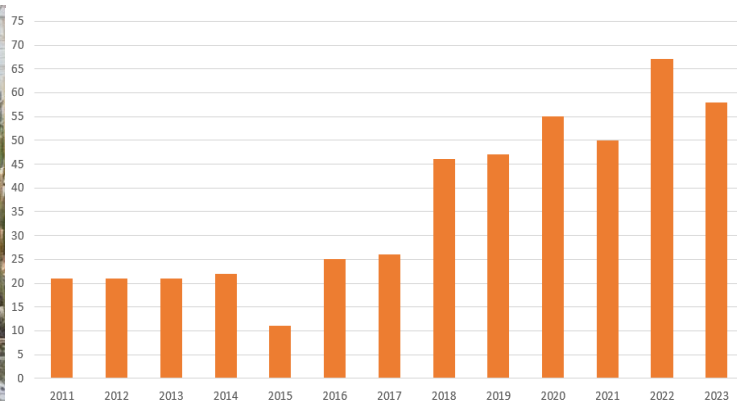
In dit overzicht wordt per soort het aantal getelde territoria vermeld en wordt een korte toelichting gegeven. De kleur van de naam geeft aan of de soort voorkomt op de **Rode Lijst** voor Nederlandse broedvogels, of op de **Oranje Lijst**, voor soorten die "rood" dreigen te worden. Daarachter zijn bij *Aantal* het aantal territoria in '23 te zien. De gegevens van 2011 zijn in eerdere rapporten nog niet verschenen. Als er gesproken wordt over landelijke aantallen, dan is óf gebruik gemaakt van schattingen (en dan het gemiddelde van de hoogste en laagste) of is gebruik gemaakt van de daadwerkelijk getelde aantallen. Al deze cijfers komen uit de landelijke broedvogelrapporten (Boele, 2022-2023) of de Vogelatlas (Sovon, 2018). In **Bijlage 2** is een overzicht van de resultaten van 2011-2023 te vinden. De aantallen uit vorige jaren zijn in deze tabel voor sommige soorten anders dan vermeld in het rapport van het betreffende jaar. Dit komt doordat nagekomen gegevens alsnog verwerkt zijn. Er is in 2022 voor gekozen om in de rapporten niet meer de aantallen uit te splitsen naar deelgebied, omdat de uitdijende tabel steeds lastiger te lezen wordt. De tabel in oude vorm zal wel op de website www.deonlanden.nl beschikbaar blijven. Waar er opvallende verschillen zijn tussen de deelgebieden zal daar hieronder aandacht aan worden besteed. Tot slot: de volgorde is tot nu toe volgens de indeling van EURING gegaan, in dit rapport is de taxonomische volgorde gebruikt.

Grote Canadese Gans (*Branta canadensis*)

Aantal: 58

Foto 12: vrouw Grote Canadese Gans die, tevergeefs, probeert om onzichtbaar te blijven op het nest. Uiteindelijk is dit nest in de late ei-fase mislukt. 16-4, Matsloot Noord (L1).

Grafiek 7: aantal territoria Grote Canadese Gans.

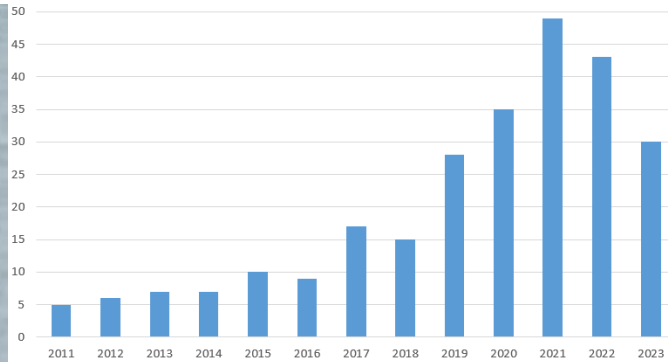
Al jaren zit de Grote Canadese Gans landelijk in de lift (Boele, 2023; Hornman, 2022), zowel voor de langere (1990-2022) als op de kortere termijn (2011-2022). Voor de meetreeks in De Onlanden vanaf 2011 geldt dat ook. In 2023 doet de exoot weliswaar een stapje terug, maar boekt nog steeds het op één na beste jaar sinds 2011. Het aantal van 67 uit 2022 is uiteindelijk 2% van de landelijk getelde aantallen in dat jaar (Boele, 2023). In 2023 zijn er misschien wat territoria gemist in Eeldermeden Noordoost (P5), omdat hier geen gegevens van zijn ingevoerd. In de aangrenzende plots Peizerweering (P4) en Eeldermeden Zuidoost (P12) zijn samen vijf territoria gevonden en in De Kampjes (P3) is de soort na drie jaar absentie terug met twee. Zoals in eerdere jaren, komt deze soort vooral voor in het Leekstermeer-gebied met dit jaar 44 territoria. Deze liggen verspreid met alleen in De Goltbooren (L16) een concentratie van 12 territoria en in Matsloot Noord (L1) zijn zes territoria vastgesteld. In Zuidermeden (L26) is de soort nog steeds afwezig en in de goede ganzenplot Middelvennen (L18) is een opvallend laag aantal van twee gevonden, waar dat de afgelopen jaren 5-10 zijn. In het merendeel van de gevallen is het bij de tellingen gegaan om paartjes. In negen gevallen is een alarmerend individu of paartje gezien. Er zijn bij de tellingen zeven keer ouders met pullen gezien en 15 nesten ontdekt. In de Broekenweering (P14) is ook een baltsend paar gezien.

Brandgans (*Branta leucopsis*)

Foto 13: paartje Brandgans. 30-6, Polder Vredewold (L21).

Aantal: 30

Grafiek 8: aantal territoria Brandgans.

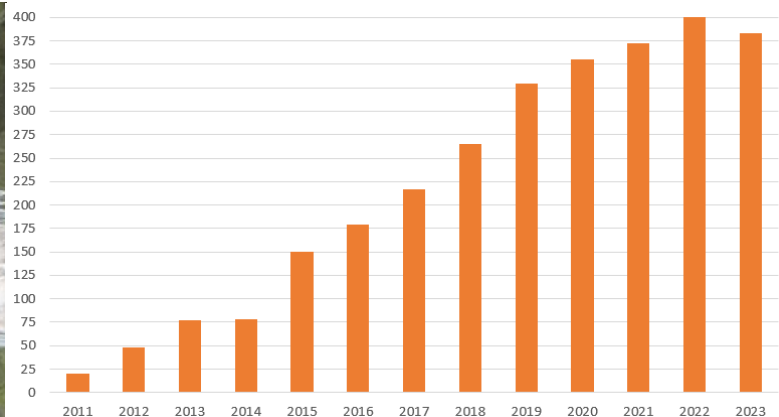
De meerjarige trend van de Brandgans in Nederland is vanaf 1990 een significante toename (Boele, 2023), maar vanaf 2015 lijkt de top bereikt, althans volgens de flexibele trendlijn. Of dit een echte top is, of de start van een stabiel plateau is onduidelijk, dat zal de toekomst uitwijzen. De gegevens uit De Onlanden lijken echter te suggereren dat de soort op zijn retour is, maar dat is gezien op korte termijn in De Onlanden. De piek volgt echter dan vijf jaar achter op de landelijke. Het aantal van 43 in 2022 is uiteindelijk 1% van de landelijk getelde territoria. De Brandgans is in 2023 niet meer aangetroffen in de Peizer-en Eeldermeden, en dat is eerder alleen in 2011 (maar toen zeer beperkte teldekking), 2013 en 2014 het geval geweest. Op basis van een [waarneming](#) zou er toch nog een territorium kunnen zijn geweest in Eeldermeden Noordoost (P5), aan de andere kant zijn er in die periode ook grote groepen Brandganzen in dit gebied gezien, wat dus waarschijnlijk maakt dat het eerder om trekvogels gaat. De meeste territoria zijn zoals gebruikelijk in de noordwesthoek van het Leekstermeer te vinden. In De Middelvennen (L18) zijn 18 territoria (was 35 in 2022) en in De Jarrens (L19) zijn acht territoria gevonden. In die laatste plot zijn de Brandganzen in 2022 niet aangetroffen, maar daar zijn ze in 2023 dus weer teruggekomen. In dit gebied is de Brandgans een knipperlicht soort met nul territoria in 2017, 2018, 2020 en 2022 wat laat zien dat de broedplek daar van jaar tot jaar wisselt. Net als in 2022 is er één territorium gevonden in Polder Vredewold (L21), bij het petgat voor de kijkhut van de Lettelberter Petten (L20, zie **Foto 13**), en wederom drie territoria op het Eilandje Leekstermeer (L22). Pullen zijn alleen gezien bij die laatste plot. Nesten zijn gevonden op het eilandje in De Middelvennen (L18) en in De Jarrens (L19): respectievelijk 18 en 8.

Grauwe Gans (*Anser anser*)

Foto 14: pul Grauwe Gans, onderdeel van een familie met 4 broertjes/zusjes. 25-5, Matsloot Noord (L1).

Aantal: 383

Grafiek 9: aantal territoria Grauwe Gans.

Landelijk zitten de aantallen broedvogels van de Grauwe Gans nog steeds in de lift (Boele, 2023). De Grauwe Gans komt verspreid over de hele Onlanden voor. Enkel in de voornamelijk uit bos bestaande plots Het Beeld (P16), Lettelberter Petten (L20), Broekbosjes Leekstermeer

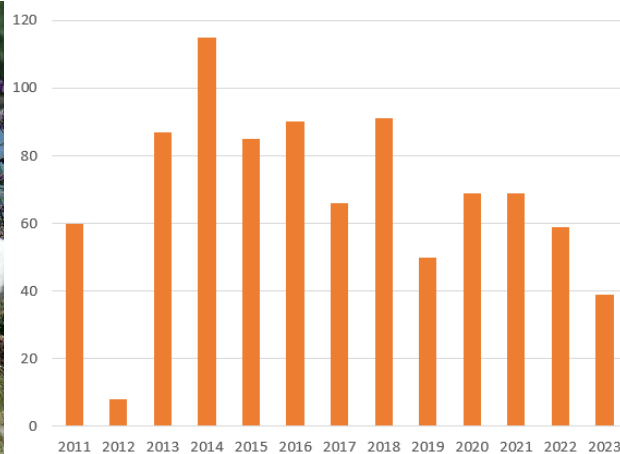
(L23a), Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b) en De Kleibosch (L25) komt de soort niet voor, net als in de landbouwplotjes Polder Roderwolde (L13) en Willems' Land (L12). In het Leekstermeergebied heeft Wobbes' Land een record kunnen noteren van 11: het oude was zeven in 2022. De plot Drentse Dijk Oost (P8) heeft dit jaar zelfs een recordaantal Grauwe Ganzen gehuisvest, namelijk 33 territoria. Een meer bescheiden record is genoteerd voor Weeringsbroeken West (P6), namelijk drie, en in de plot Noorddijk (P11) een record van negen. In de plot Vorrelmat (P17) is het aantal uitgekomen op acht, wat een normaal aantal voor deze plot is. In 2022 echter, is hier een eenmalige (?) piek van maar liefst 24 geteld. De meeste territoria in de Peizer-en Eeldermeden liggen in de Peizerweering (P4): 83 stuks. Omdat het aanliggende Eeldermeden Noordoost (P5) dit jaar niet is ingevoerd, zou het zomaar kunnen dat 2023 in werkelijkheid een nieuw recordjaar is voor de Grauwe Gans. In 2022 zijn daar namelijk 8 territoria geteld, dus zal de stand van 2023 niet zoveel anders zijn dan die van 2022. In totaal zijn 59 nesten gevonden en zijn er 41 keer pullen gezien. De Grauwe Gans en de nesten daarvan zijn daarmee ook een ruim voorradige voedselbron voor roofdieren als de Vos en de Zeearend, ook dit jaar zijn er weer veel gevonden geroofde eieren van ganzen of aangevreten resten van adulten gevonden.

Soepgans (*Anser forma domesticus*)

Foto 15: poetsende Soepganzen. 10-6, De Jarrens (L19).

Aantal: 39

Grafiek 10: aantal territoria Soepgans.

De trend van de Soepgans in De Onlanden is afnemend, landelijk lijkt de vogel stabiel (Boele, 2023). In de periode '13-'15 (Vogelatlas) heeft afgerond 2% van de landelijke populatie in De Onlanden gezeten, dat zal nu dus waarschijnlijk minder zijn. Een groot deel van de Soepganzen in De Onlanden zwerft rond in het westen van het gebied en broedt niet, deze zijn dus ook niet meegerekend. Een Soepgans die zich op 24 april in Blauwvennen Zuid (L7) begaf in de buurt van een nestelend paartje Fuut, werd plots van onderen aangevallen door één van de Futen, wat een komisch gezicht was.

Kolgans (*Anser albifrons*)

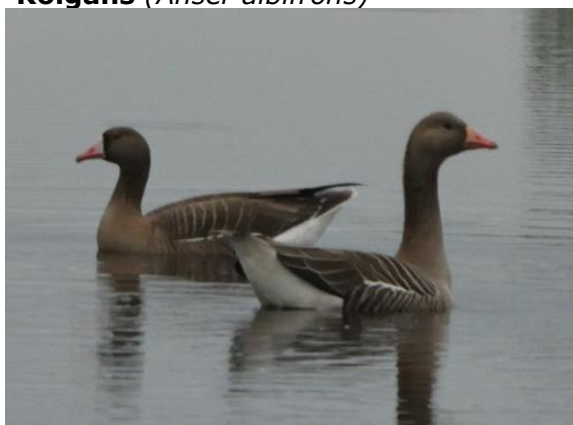
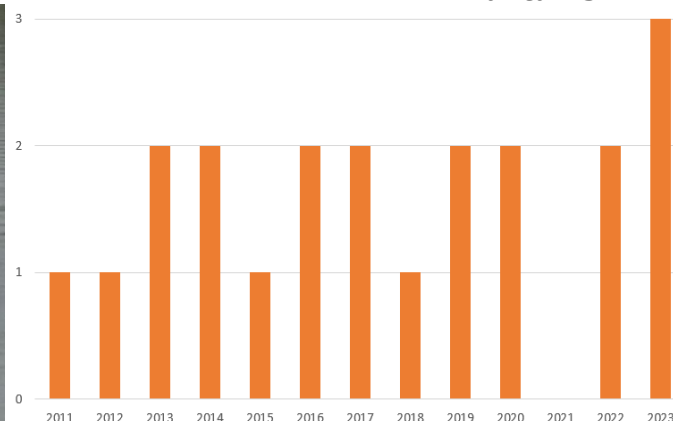

Foto 16: het mengpaar Kolangs x Grauwe Gans. 18-5, Blauwvennen Noord (L6).

Aantal: 3

Grafiek 11: aantal territoria Kolangs.

De landelijke populatie Kolgans is sinds '12 over zijn top heen en daalt steil. De grootste twee populaties in ons land tellen 24 en 18 paar (Boele 2023). In Drenthe is De Onlanden het enige [gebied](#) dat regelmatig bezet is, al gaat het dan om kleine aantallen. In 2022 zijn er landelijk 62 territoria geteld, waarmee het aandeel van De Onlanden dat jaar uitkomt op 3%. In het rapport van 2022 (Wijnhold, 2022) staat dat er voor het eerst een pul is gezien in De Onlanden, dat klopt echter niet. Buiten de tellingen om is in 2019 tussen De Middelveennen/De Jarrens (L18/19) eind juli een juveniele Kolgans gezien. Uitgezonderd 2019 en 2022 is er in geen enkel jaar een hogere broedcode gescoord dan "aanwezig paartje". In 2023 is er tweemaal een alarmerend paar gevonden: in Matsloot Noord (L1) en Blauwvennen Noord (L6). In beide gevallen ging het om een mengpaar Kolgans-Grauwe Gans (zie **Foto 16**). Het is aannemelijk dat het hier gaat om hetzelfde paar. Daarnaast zijn er twee zuivere paartjes Kolgans waargenomen in L19 en Matsloot Noord (L1). Op 7 juni zijn 2 paartjes Kolgans en (het?) mengpaar grazend gezien in Polder Lage Land (L0B).

Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

Aantal: 21

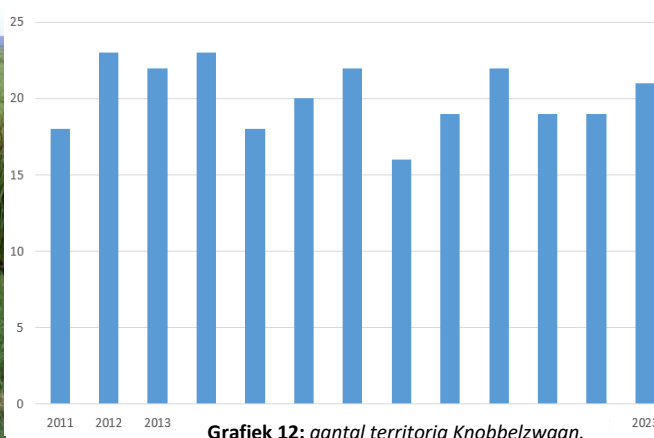

Foto 17: een familie met de Zwanenwerkgroep van Avifauna Groningen. Met v. l. n. r. Douwe Hoekstra, aan het "seksen", Jeroen Nienhuis die een ring aanbrengt, Annemarie Loof met veerunster om zwanen te wegen, en Jan Beekman noteert gegevens. 9-9, Polder Lage Land (L0B).

De landelijke trend van de Knobbelzwaan is op langere termijn toenemend, op kortere termijn stabiel. Voor de provincies waar De Onlanden in liggen is dat toenemend/stabiel (Groningen) en toenemend/onduidelijk (Drenthe) (Boele, 2023). Voor De Onlanden zijn cijfers beschikbaar vanaf 2011 (korte termijn) en hier lijkt de trend stabiel. In 2023 zijn er zeven nesten gevonden, maar de zes families met pullen die zijn gezien horen niet allemaal bij die nesten. Daarmee is het broedsucces een stuk groter dan in 2022 toen er slechts bij 5 van de 19 territoria een nest is gevonden. Op veel plaatsen zijn weer helemaal geen nesten gevonden, zoals in de plot Zwarte Made Oost (P18) waar één territorium is geweest. In andere plots zijn de nesten mislukt in de ei-fase, zoals in de Blauwvennen Zuid (L7) waar op 23 april 2 eieren in het nest lagen, maar datzelfde nest op 11 mei geplunderd aan is getroffen. In Polder Vredewold (L21) zijn op 30 juni nog twee pullen gezien (zie achtergrond **Foto 13**), in de Broekenweering op 12 juni zeven pullen. Verder is opgevallen dat er in 2023 twee territoria zijn gevonden in de Zuidermaden (L26), waar dat normaal nul of één zijn. Dat Knobbelzwanen ondanks hun opvallende verenkleed en formaat toch behoorlijk onzichtbaar kunnen zijn is gebleken toen pas in september nog drie families zijn ontdekt: in Polder Lage Land (L0B) twee families met zeven (zie **Foto 17**) en drie jongen, in Polder Sandebuurt (L15) een familie met drie jongen. Deze zijn allen in september geringd. Overigens kon dankzij het langjarige ringonderzoek van de Knobbelzwanenwerkgroep van Avifauna Groningen ook een territorium worden geschrappt. Voor een territorium moeten er minimaal 2 waarnemingen zijn van een paartje binnen de datumgrenzen. In Matsloot Noord (L1) is op twee bezoeken een paartje op dezelfde plek gezien, maar bij het eerste bezoek had een van de vogels een gele halsband om, op het tweede bezoek niet. Dit is dus een ander paar en telt dus niet mee als territorium. Dit toont maar weer eens het nut aan van ringonderzoek.

Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*)

Aantal: 27

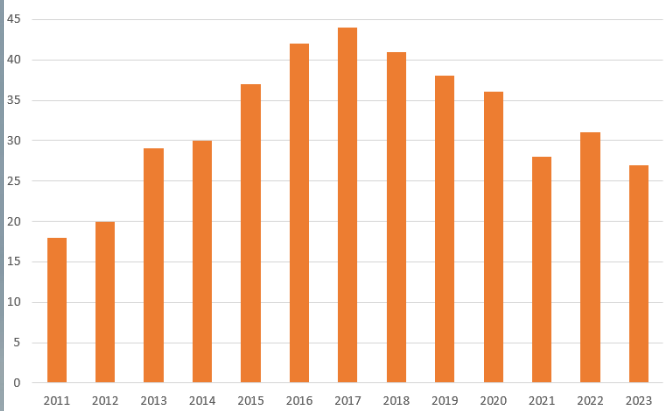

Foto 18: het paartje dat een Ooievaarspaal heeft als nestplaats bij Meerzicht staat in de schemering op wacht. 18-5, De Hoogema (LOA).

Grafiek 13: aantal territoria Nijlgans.

De Nijlgans is in Nederland gegroeid tot 2017, en daarna gestabiliseerd (Boele, 2023). Dat eerste geldt voor De Onlanden, dat laatste niet. Sinds '17 neemt de soort af en ook in 2023 is er ingeleverd. In drie plotjes is er sprake van meer dan één territorium: Snegelstukken (S), Polder Vredewold (L21) en Zuidermaden (L26). Het broedsucces is erg laag: alleen in L21 zijn pullen gezien. Er zijn slechts 2 nesten gevonden. In De Hoogema (LOA) op een Ooievaarspaal, waar in 2023 ook al een (mislukt) nest is geweest. Op 31-1 is het paar daar al weer present. Op 15-3 is daar een eerste ei gelegd. Op 23-3 is gezien hoe een Ooievaar wil landen op de paal, maar door de Nijlgansen werd weggejaagd. Uiteindelijk leek het er op dat het legsel mislukt was, maar op 16 april is gebleken dat er in hetzelfde nest een nieuw legsel was gestart (zie **Foto 19**). Ook dit legsel is mislukt. Het enige andere nest dat is gevonden zat in een pitruspol in de Blauwvennen Noord (L6), maar ook deze is mislukt. In alle overige territoria is het gegaan om aanwezige paartjes en tweemaal om alarmerende vogels, namelijk in Matsloot Noord (L1) en Lettelberter Petten (L20). In Broekstukken Zuid (P20) heeft de Nijlgans zijn debuut gemaakt. Gezien de afname in recente jaren en het gebrek aan broedsucces is het de verwachting dat de stand nog wel verder kan dalen de komende jaren.

Foto 19: het oude en nieuwe legsel van Nijlgansen op dezelfde Ooievaarspaal. 16-4, De Hoogema (LOA). Foto: Jochem Duijts.

Bergeend (*Tadorna tadorna*)

Aantal: 11

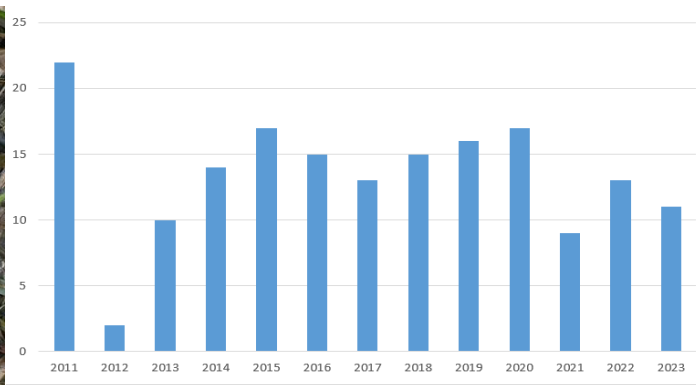

Foto 20: deze Bergend heeft niet aan het broedseizoen kunnen beginnen wegens, waarschijnlijk, een aanvlaging met een hoogspanningsleiding. 16-4, Matsloot Noord (L1).

Grafiek 14: aantal territoria Bergend.

De Bergeend is vooral een vogel van de kust, en daar vindt dan ook de meeste reproductie plaats (Hornman, 2018). De Bergeend zit in De Onlanden de afgelopen jaren vooral in het Leekstermeergebied. De enige plot in de Peizer-en Eeldermeden waar een territorium is gevonden, is de Eeldermeden Zuidoost (P12). Er is in 2023 in geen enkele plot méér dan één territorium gevonden. De plot Wobbes' Land moet in 2023 voor het eerst sinds 2015 de Bergeend missen. In Polder Roderwolde (L13) is een baltsend paar gezien, in alle andere plots is het gegaan om een aanwezig paartje. Nesten of pullen zijn wederom niet waargenomen, daarvoor moeten we terug naar Vogeltjesland (L9) in 2013 (Van Boekel, 2013). In 2016 is er in Matsloot Noord (L1) nog een paartje met 3 vlieg vlugge jongen gezien, maar het is waarschijnlijk dat die net buiten De Onlanden uit het ei zijn gekropen, bijvoorbeeld op het terrein van de voormalige Suikerunie langs het Koningsdiep.

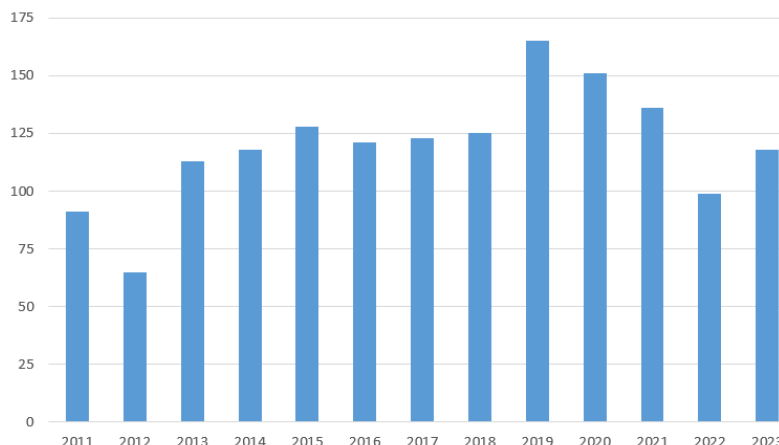
Krakeend (*Anas strepera*)

Aantal: 118

Van links naar rechts. Foto 21: de ingang van het nest; Foto 22: de uitgang van het nest; Foto 23: de inhoud van het nest. Dit nest zat op slechts enkele meters van de plek waar in 2022 ook al een nest is ontdekt (Wijnhold, 2022). 15-4, Matsloot Zuid (L5).

In de periode van de vogelatlas, 2013-2015, heeft 1% van de landelijke populatie Krakeend in De Onlanden gezeten (Kleyheeg 2018). De verdere groei van de landelijke populatie (Boele, 2023) is in De Onlanden niet te zien, sterker nog: de afgelopen jaren is er hier sprake geweest van een afname. Hoe dit zich in de toekomst gaat ontwikkelen en of het hier om fluctuaties gaat rondom een plateauwaarde of een trend, zal moeten blijken. Het niet beschikbaar zijn van de gegevens van Eeldermeden Noordoost (P5) heeft waarschijnlijk niet heel veel invloed, daar zijn in de afgelopen jaren steeds nul tot vier territoria gevonden, uitgezonderd 2015 toen er 11 zijn vastgesteld. Vergelijken met andere eenden doet de Krakeend het in elk geval goed dit jaar, maar op termijn zal het verder dichtgroeien van de slootjes de soort wellicht ook parten spelen.

Grafiek 15: aantal territoria Krakeend.

In de plot Drentse Dijk Oost (P8) is de soort met twee territoria weer terug na een jaar van absentie en in De Kampjes (P3) ook, al is er daar maar één geteld, en dat geldt ook voor Tussen de Slenken (L3). Hiermee blijft 2022 voor deze plots het enige Krakeendloze jaar. In Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b) is de soort pas voor de tweede maal gevonden in een telreeks die loopt vanaf 2013. In Vogeltjesland (L9) is een record aantal van acht gevonden, in de Snelgaststukken (S) is het record van 2022 van vier weer gehaald en in Matsloot Noord (L1)

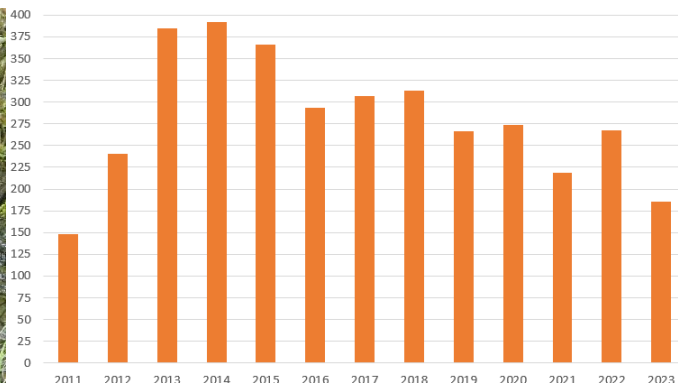
is een record van 11 gevonden. In vrijwel alle gevallen zijn territoria vastgesteld op basis van aanwezige paartjes. In Weeringsbroeken West (P6), De Kampjes (P3) en De Goltbooren (L16) zijn alarmerende vogels waargenomen. Nesten zijn gevonden in Matsloot Zuid (L5, 1 nest, zie **Foto's 21-23**), drie stuks in Blauwvennen Noord (L6) en eentje in Vogeltjesland (L9). Pullen zijn gezien in Wobbes' Land (L2) en Zuidermaden (L26).

Wilde Eend (*Anas platyrhynchos*)

Aantal: 186

Foto 24: paartje Wilde Eend. 27-4, Lettelberter Petten (L20).

Grafiek 16: aantal territoria Wilde Eend.

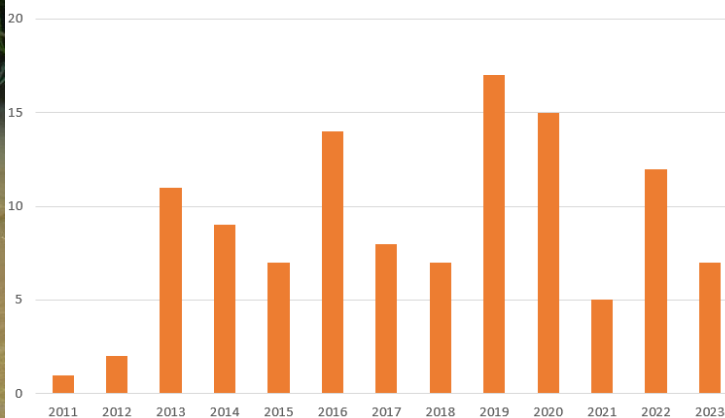
Een landelijke trend (Kleyheeg, 2020) die wél terug is te vinden in De Onlanden is die van de afname van de Wilde Eend. In De Beelestukken (P10) is de soort zelfs absent wat slechts drie keer eerder is gebeurd in een reeks die loopt vanaf 2003. In de plot Weeringsbroeken (P7), geteld vanaf 1993, is met zeven territoria een dieptepunt bereikt: hier zijn tot 2019 nooit minder dan 15 paar geteld. In Tussen de Slenken (L3), geteld sinds 2014 met 3-6 territoria, is er nu nog maar één over. Net als bij de Krakeend zijn het overgrote deel van de territoria gebaseerd op aanwezige paartjes. In De Stenhorsten (L27) is ook een baltsend paar gezien. In Matsloot Noord (L1) is bij een bezoek eerst een alarmerende vogel gezien en bij het volgende bezoek op dezelfde plek afleidingsgedrag. Nesten zijn gevonden in Nieuwe Weering (P2, 3 eieren), Onlandse Dijk (L4, 5 en 9 eieren), Blauwvennen Noord (L6, 12 eieren), Goltbooren (L16, 2 nesten). Pullen zijn gezien in De Hoogema (LOA, vrouw met zeven bijna volgroeid), Wobbes' Land (L2, één keer), Blauwvennen Noord (L6, een vrouw met zeven en een vrouw met negen pullen), Polder Roderwolde (L13, één keer), De Jarrens (L19, één keer), Polder Vredewold (L21, één keer). Er zijn voor zover bekend twee nestkorven voor eenden in De Onlanden. Eentje in De Hoogema (LOA) en eentje in de Es van Leutingewolde (L30a), maar beide zijn niet gebruikt (maar zie bij Witte Kwikstaart).

Soepeend (*Anas platyrhynchos forma domestica*)

Aantal: 7

Foto 25: pul Soepeend. 10-6, De Middelvennen (L18).

Grafiek 17: aantal territoria Soepeend.

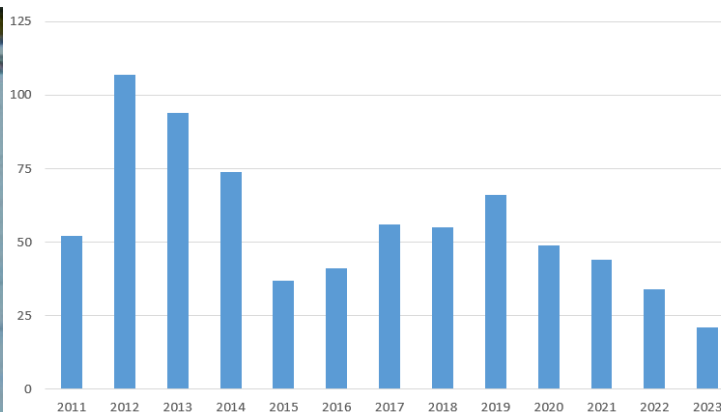
Van deze soort is het lastig om exacte aantallen vast te stellen omdat de uiterlijke kenmerken soms niet altijd even goed te zien zijn, er mengparen met Wilde Eend zijn en er (zeker in het verleden) niet altijd goed op is gelet. Zes van de zeven territoria zijn vastgesteld aan de hand van aanwezige paartjes, waarbij het ook om mengparen gaat. Slecht in één geval zijn hogere broedcodes gevonden: pullen in De Middelvennen (L18, zie **Foto 25**).

Slobeend (*Anas clypeata*)

Foto 26: Slobeend. 15-9, Blauwvennen Zuid (L7).

Aantal: 21

Grafiek 18: aantal territoria Slobeend.

Landelijk neemt de Slobeend op langere termijn af, maar op kortere termijn lijkt de soort te stabiliseren. Voor Groningen geldt dat de afname ook op korte termijn doorzet, terwijl dat voor Drenthe onduidelijk is (Boele, 2023). In De Onlanden is de trend echter negatief. Wat de oorzaak is blijft gissen. Het dichtgroeien van slotjes zou kunnen, maar ook de plots die als intensief of extensief weidegebied, waar de slotjes geschoond worden, is de afname te zien. De soort is ook verstoringgevoelig in de ei-fase (van Beusekom, 2008), maar er zijn geen aanwijzingen dat verstoring in de loop der jaren erger is geworden. Hetzelfde geldt voor predatie. In de plot Weeringsbroeken (P7) is de soort voor het eerst sinds 2008 absent, net als in Blauwvennen Noord (L6) waar gegevens vanaf 2013 beschikbaar zijn. In Broekstukken Zuid (P20), daarentegen, maakt de lepelbek juist zijn debuut met één territorium. In de Zuidermaden (L26) is voor het eerst sinds 2018 een paar gevonden en in Matsloot Noord (L1) is de soort terug na in 2022 voor het eerst sinds 2013 Slobeendloos te zijn geweest. Pullen zijn niet gezien en nesten zijn ook niet gevonden. In Peizerweering (P4), Weeringsbroeken West (P6) en Polder Sandebuurt (L15) zijn alarmerende vogels waargenomen, in alle andere gevallen gaat het om aanwezige vogels/paartjes.

Pijlstaart (*Anas acuta*)

Foto 27: man Pijlstaart. 2-2, Polder Vredewold (L21).

Aantal: 1

Grafiek 19: aantal territoria Pijlstaart.

Eén van de nieuwkomers van 2022 is ook dit jaar weer aanwezig in hetzelfde gebied, namelijk rond het Eelderdiep bij de Zanddijk. In 2022 zijn er landelijk maar vijf territoriale paartjes geweest (Boele, 2023), waarvan dus één

in De Onlanden. In 2022 is er, behalve de aanwezigheid van een paartje, ook gedrag gezien van het vrouwtje dat suggestief was voor broeden. In 2023 is het bij een langdurig aanwezig paartje gebleven. Van de plot Eeldermeden Noordoost (P5) zijn echter geen gegevens ingevoerd en door de vogelgriep is het gebied rond de Kokmeeuwkolonie ook deels afgesloten geweest waardoor de kans op andere waarnemingen met hogere broedcodes ook een stuk minder groot is geweest.

Zomertaling (*Anas querquedula*)

Aantal: 4

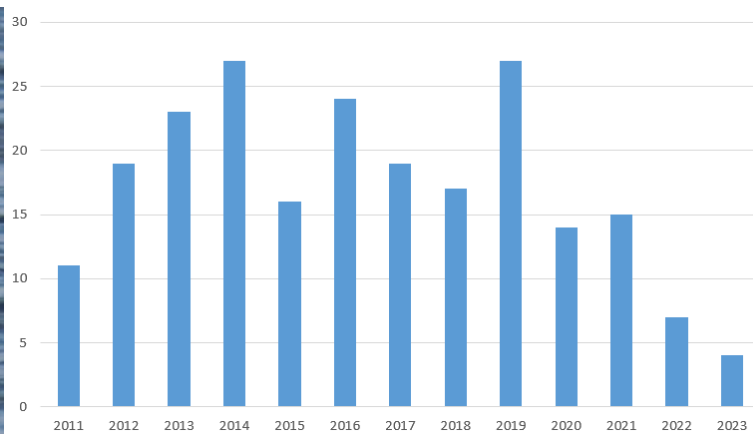

Foto 28: man Zomertaling. 1-5, Eeldermeden Noordoost (P5). Foto: Bas Jonkman.

Grafiek 20: aantal territoria Zomertaling.

Het gaat landelijk slecht met de Zomertaling, al lijkt er een stabilisatie op te treden die de draagkracht van ons Nederlandse landschap zou weerspiegelen (Boele, 2023). Nieuwe natte natuur speelt echter getalsmatig een grote rol in die stabilisatie, zoals de aantallen in nieuwe natuur rondom de Biesbosch (Boele, 2023). Des te opvallender is het dat deze trekeend het zo slecht doet in De Onlanden en in 2023 alwéér een dieptepunt bereikt. In de periode '13-'15 is 2% van de landelijke populatie aanwezig geweest in De Onlanden, maar dat zal de afgelopen jaren minder zijn geworden als de landelijke trend stabilisatie is. In ieder geval is de Zomertaling in 2023 voor het eerst sinds de start van de telreeks in 2013 afwezig in De Kampjes (P3). Territoria zijn wel gevonden in Zwarte Made Oost (P18), Goltbooren (L16) en De Middelveennen (L18), allen gebaseerd op aanwezige paartjes. In de plot Langmameer (P1) is ook een baltsend paar gezien. Het zou kunnen dat er een territorium is gemist in het door vogelgriep weinig bezochte deel langs het Eelderdiep of het niet tellen van Eeldermeden Noordoost (P5, zie Foto 28). Gezien de trend is het hopen dat we deze eend volgend jaar weer kunnen bijgeschreven als broedvogel van De Onlanden.

Wintertaling (*Anas crecca*)

Aantal: 2

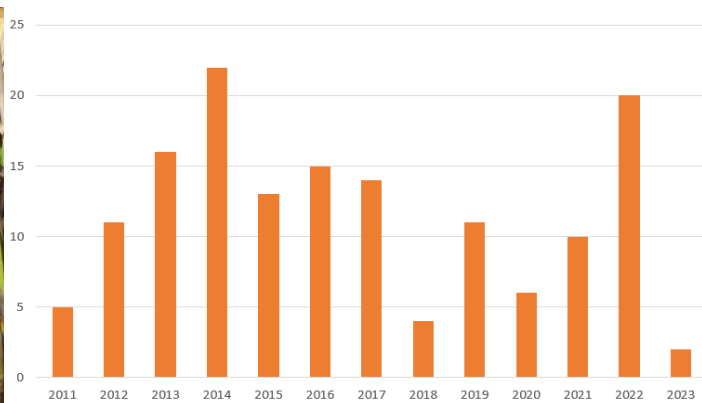
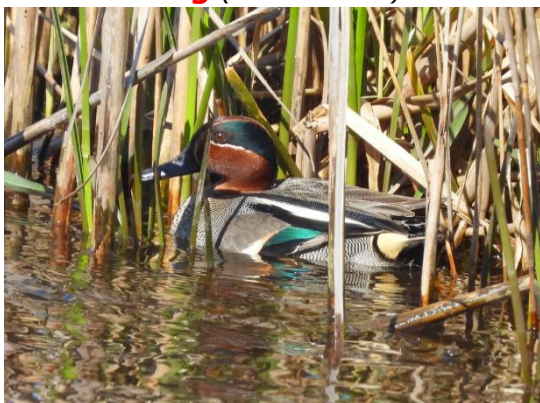

Foto 29: man Wintertaling. 2-4, Wobbes' Land (L2). Foto: Ben Staal.

Grafiek 21: aantal territoria Wintertaling.

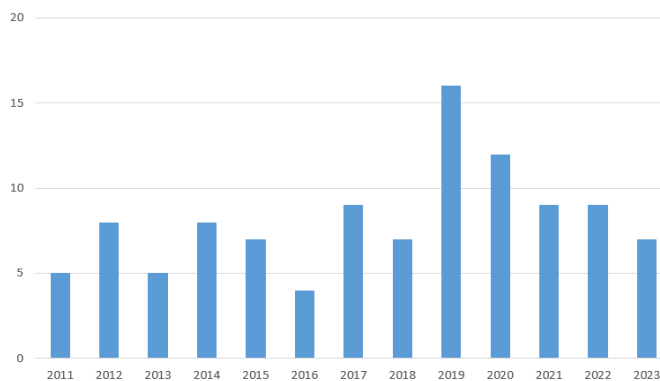
Landelijk neemt de Wintertaling sterk af als broedvogel, terwijl deze kleine eend als wintergast of trekvogel juist aan het toenemen is. In de periode 2013-2015 (Sovon, 2018) heeft 1% van de landelijke populatie in De Onlanden gezeten. De Wintertaling bereikt in De Onlanden in 2023 helaas een dieptepunt met maar twee territoria. In Matsloot Noord (L1) is het gegaan om een paartje, in De Jarrens (L19) is ook een alarmerende vogel gezien, voor het eerst na een jaar van absentie. De toekomst zal leren of 2023 net als 2018 en 2020 gevolgd wordt door een beter jaar, of dat we de Wintertaling af kunnen schrijven als broedvogel in De Onlanden.

Tafeleend (*Aythya ferina*)

Foto 30: paartje Tafeleend. 19-4, Eldermaden Noordoost (P5).

Aantal: 7

Grafiek 22: aantal territoria Tafeleend.

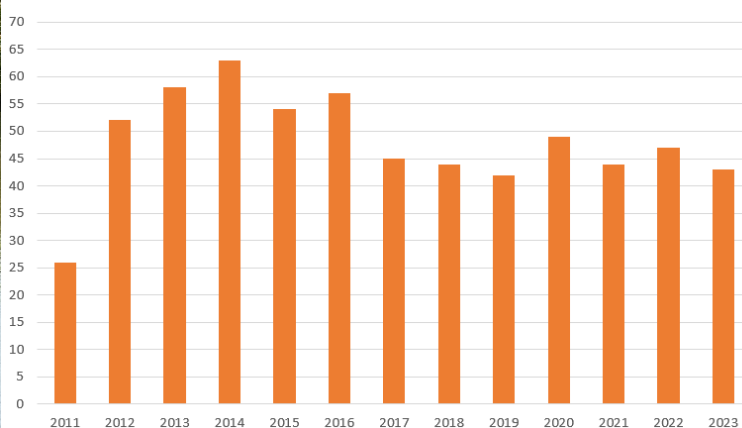
Tegen de Europese trend in stabiliseert het aantal broedparen Tafeleend in ons land (Boele, 2023). In De Onlanden lijkt er geen trend naar boven of naar beneden in te zitten. Het zou kunnen dat er een territorium is gemist in Eldermaden Noordoost (P5) omdat hiervan geen gegevens zijn ingevoerd (zie **Foto 30**). Opvallend veel territoria zijn gevonden in het aan elkaar grenzende Langmameer (P1) en Vogeltjesland (L9), samen goed voor 4 territoria. Het is zeker dat hier geen dubbeltelling heeft plaatsgevonden. De andere territoria zijn gevonden in de Peizerweering (P4) en De Middelvennen (L18), beide met één. De enige plot met een hogere broedcode dan "aanwezig paartje" is Matsloot Noord (L1) waar een alarmerende vogel op een van de zandgaten heeft gezeten.

Kuifeend (*Aythya fuligula*)

Foto 31: vrouw Kuifeend met 5 pullen. 20-7, Noorddijk (P11).

Aantal: 43

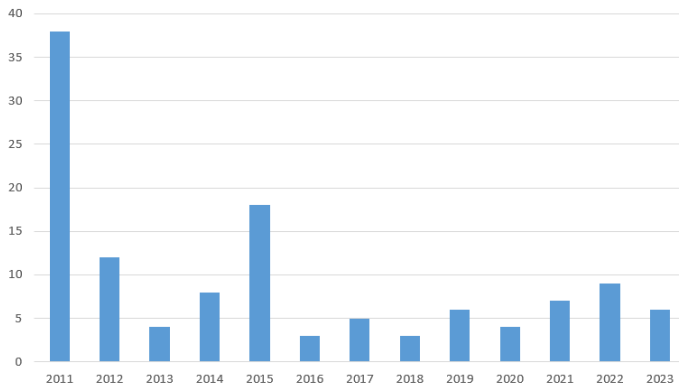
Grafiek 23: aantal territoria Kuifeend.

De landelijke trend van de Kuifeend is afnemend, en dat geldt ook voor de provincies Groningen en Drenthe (Boele, 2023). In De Onlanden lijkt de soort op korte termijn ook afnemend, maar vanaf 2017 is de Kuifeend stabiel. De meeste territoria zijn te vinden in het Leekstermeergebied, maar de plot met het grootste aantal is Eldermaden Zuidoost (P12) met vijf territoria (en dat is gelijk een record), gevolgd door De Middelvennen (L18) en Polder

Vredewold (L21) met beide vier. De soort begint laat met broeden en heeft die data de afgelopen 20 jaar ook nog eens verlaat (Boele, 2023). Dat maakt dat de trefkans van de soort wat kleiner is, zeker voor hogere broedcodes als nestvondsten en pullen. In 2022 zijn helemaal geen pullen gezien, in 2023 wel, maar al na de inventarisaties (zie **Foto 31**). In Berging Sandebuurt (L14) is een alarmerende vogel waargenomen, in Eeldermeden Zuidoost (P12) ook een baltsend paartje. Verder is het gegaan om aanwezige paartjes.

Kwartel (*Coturnix coturnix*)

Aantal: 6

Grafiek 24: aantal territoria Kwartel.

Kwartels tonen landelijk van jaar tot jaar grote fluctuaties in aantallen met als laatste (bescheiden) piekjaar 2022. Die grote fluctuaties zijn in De Onlanden de afgelopen jaren niet te zien, al is ook hier in 2022 een iets groter aantal te zien. Aangezien De Onlanden in 2012 officieel in gebruik is genomen als waterberging en we dus het (hoge) aantal van dat jaar niet meerekenen, dan komen we op gemiddeld zeven territoria per jaar en daarmee is 2023 dus een prima jaar. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat één territorium is

gevonden in de nieuwe plot De Marsen (P21), die in de voorgaande jaren niet is geteld. Andere territoria zijn ook allemaal in de Peizer-en Eeldermeden gevonden. In Weeringsbroeken West (P6) en Drentse Dijk Oost (P8) beide één en maar liefst drie in de Snegelstukken (S). In P8 is het zelfs voor het eerst sinds 2015 dat er weer een Kwartel is gevonden en in P6 maakt de soort zijn debuut.

Fazant (*Phasianus colchicus*)

Aantal: 219

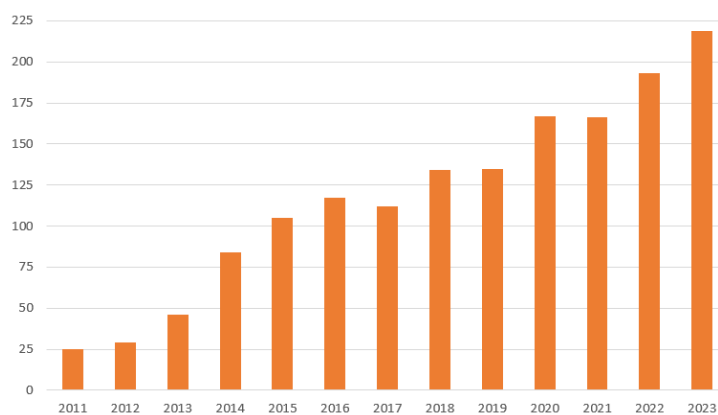
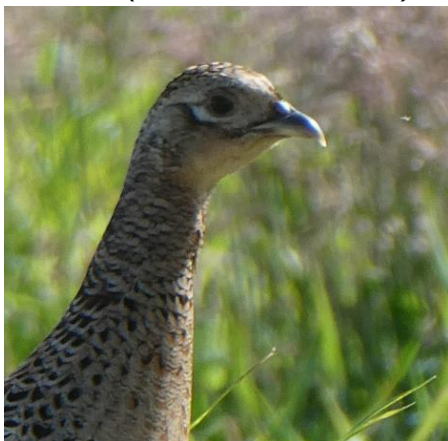

Foto 32: vrouw Fazant die haar kuikens maant om toch vooral tussen de vegetatie te blijven in verband met de aanwezigheid van een broedvogelteller. 3-6, Blauwvennen Zuid (L7).

Grafiek 25: aantal territoria Fazant.

De groei van de populatie in De Onlanden in 2022 ten opzichte van 2021 is waarschijnlijk een gevolg geweest van de betere teldekking dat jaar (Wijnhold, 2022) en dus is geconstateerd dat de soort is gestabiliseerd. Toch is er in 2023 nog een schepje bovenop gekomen, en dat is niet dankzij de nieuw getelde plot De Marsen (P21). Kortom, de groei is in 2023 reëel en brengt de Fazant op een recordhoogte. Met afstand de meest Fazant-rijke plot is al jaren Nieuwe Weering (P2, dit jaar 21 territoria), maar ook de andere plots langs het Peizerdiep zoals Vogeltjesland (L9, 18 stuks), Groot Waal (L11a met 5), Bertus' Land (L11b, 4), Langmameer (P1, 6 stuks) en Zuidermeden (L26, met 9) hebben veel territoria en kunnen met recht omgedoopt worden

tot Fazantland. Dit zijn niet de natste plotjes van De Onlanden, en er is redelijk wat structuur in de vorm van dijken, fietspaden, extensieve begrazing en soms maaibeheer, maar allen erg ruig qua vegetatie zonder al te veel opslag van bomen. Blijkbaar is hier veel te halen voor deze soort. Andere topplots in 2023 zijn geweest Noorddijk (P11) met zes territoria, waar dat normaal 1-3 zijn of bijvoorbeeld Matsloot Noord (L1, ook zo structuurrijk) met 12, waar dat de afgelopen jaren steeds 10 is geweest.

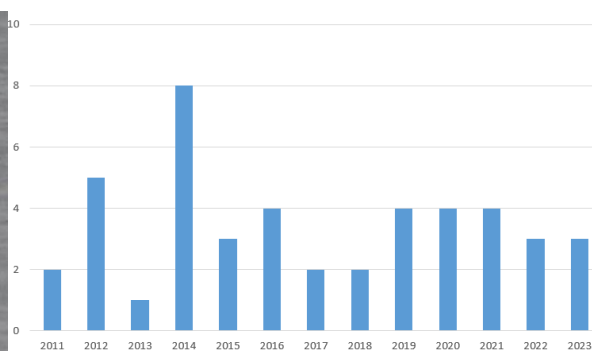
Het valt op dat sommige individuen wel erg tam zijn. Nu is dat niet ongewoon voor Fazanten, zoals iedereen die wel eens op de Waddeneilanden is geweest weet. Zo is de haan die territorium heeft gehouden aan de oostkant van de Onlandse Dijk in 2023 te benaderen tot minder dan 2 meter en ook langs de Hooiweg/Matsloot zijn de Fazanten soms opvallend mak. Nu is daar iemand die de beesten graag voert, maar er zijn ook geruchten dat er "iemand" is die gekweekte Fazanten loslaat in De Onlanden. Met welk doel is niet duidelijk. Mocht iemand hier meer over weten, dan horen wij het graag. Mocht dit kloppen, dan zet het de onstuimige groei van de Fazant in De Onlanden toch in een ander perspectief.

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*)

Aantal: 3

Foto 33: Dodaars. 21-3, Polder Vredewold (L21). Foto: Dirk ten Boer.

Grafiek 26: aantal territoria Dodaars.

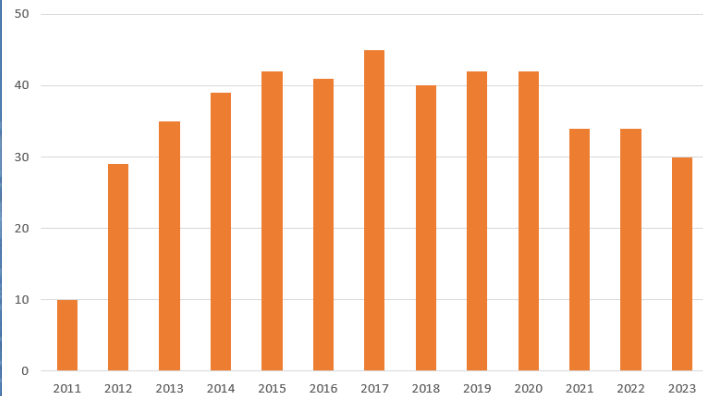
De Dodaars is een lastig te inventariseren soort, ondanks het opvallende gehinnik in de baltstijd. Dit jaar is er alleen in de Zuidermaden (L26) tijdens de broedvogeltelling een territorium vastgesteld. De andere twee territoria zijn vastgesteld door een combinatie van waarnemingen van derden, de auteurs en invoer waarneming.nl. Het gaat daarbij om territoria in Eeldermeden Noordoost (P5) en Drentse Dijk Oost (P8). In de plas in Polder Vredewold (L21) is geen territorium gevonden (ondanks **Foto 33**). Het is voor het eerst sinds 2010 dat er geen territorium van deze hinnikende fuut is gevonden in deze plot, waar dat er normaal altijd twee zijn. Ook de waarneming van een paartje in Blauwvennen Zuid (L7) heeft helaas niet kunnen bijdragen aan de totalen. Dit komt overeen met hoe het in de afgelopen jaren steeds is gegaan met het tellen van deze soort. Daarmee volgen de resultaten hier de landelijke trend op korte termijn: stabiel (Boele, 2023).

Fuut (*Podiceps cristatus*)

Foto 34: jagende Fuut. 4-4, Eeldermeden Noordoost (P5).

Aantal: 30

Grafiek 27: aantal territoria Fuut.

Landelijk is de stand van de Fuut de afgelopen decennia behoorlijk aan verandering onderhevig. Na het verbod op de jacht op Futen heeft zich een nieuw evenwicht ingesteld dat nu wordt beperkt door de beschikbaarheid van voedsel (Boele, 2022). In De Onlanden neemt de stand langzaam af. De teldekking in de beginjaren is een stuk kleiner geweest dan in de jaren vanaf 2014/15 en die is steeds groter geworden. Of dat ligt aan de beschikbaarheid van voedsel is niet bekend, maar het dichtgroeien van sommige stukjes met inheemse vegetatie, of met invasieve exoten als de Grote Waternavel zou hierin een rol kunnen spelen, net als de opmars van de Amerikaanse Rivierkreeft. Deze laatste kan de leefomgeving voor vissen verslechteren en dus het voedselaanbod verminderen, maar kan tegelijk zelf ook als voedsel voor de Fuut dienen. De recreatie op het Leekstermeer zou ook een rol kunnen spelen, maar daarover is voor zover bekend geen kwantitatieve data over, en over mogelijke predatie op eieren en jongen al helemaal niet.

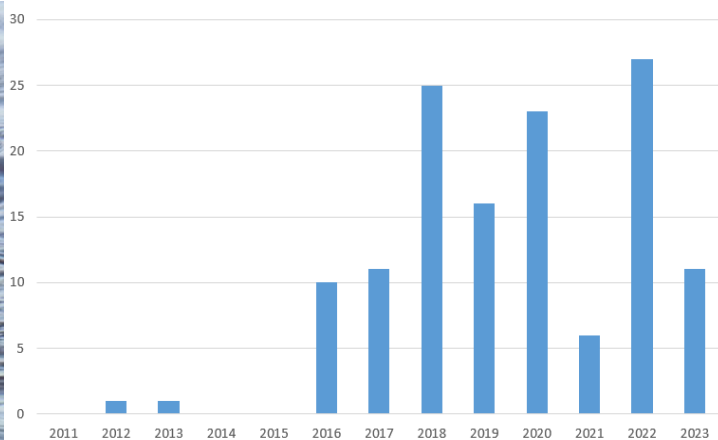
Nesten zijn gevonden in Peizerweering (P4, 2 nesten), Drentse Dijk Oost (P8, 1 nest), Blauwvennen Noord (L6, 2 nesten), Middelvennen (L18, 1 nest), Broekbosjes Leekstermeer (L23a, 3 nesten, waarvan eentje een vervolg was op een mislukt broedsel). Pullen zijn tijdens tellingen in 2023 gezien in Langmameer (P1, 1 familie), De Hoogema (LOA, 1 familie), Blauwvennen Noord (L6, 2 families), Blauwvennen Zuid (L7, 1 familie), Broekbosjes Leekstermeer (L23a, 1 familie), Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b, 1 familie). Daarnaast zijn buiten de tellingen om nog pullen gezien op het grensgebied Peizerweering (P4)/Eeldermeden Noordoost (P5) die waarschijnlijk afkomstig zijn van de nesten die daar zijn gevonden.

Geoorde Fuut (*Podiceps nigricollis*)

Foto 35: baltsend paartje Geoorde Fuut. 6-4, Eeldermeden Zuidoost (P12). Foto: Evert Dirks.

Aantal: 11

Grafiek 28: aantal territoria Geoorde Fuut.

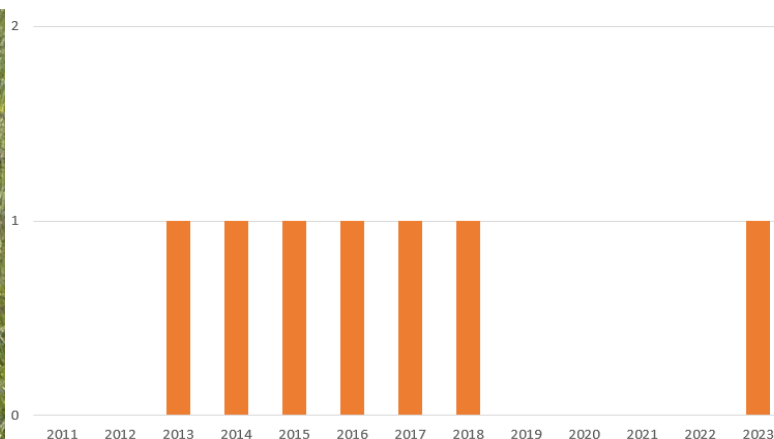
Dit mooie fuutje heeft in 2022 met 300-360 paren gebroed in Nederland, waarvan een derde in het Zuidlaardermeergebied, 29 in het Bargerveen, 27 in De Onlanden en 13 in Tusschenwater (Boele, 2023). Hiermee is Drenthe/Groningen voor deze soort van zeer groot belang en draagt De Onlanden daar 8% aan bij voor dat jaar. De Geoorde Fuut is een soort die in de broedtijd de bescherming opzoekt van Kokmeeuwen. Ze zijn de afgelopen jaren dan ook altijd rondom het Eelderdiep te vinden (Wijnhold, 2021-2022; van Boekel 2013-2020). De uitbraak van de vogelgriep in De Onlanden (Scheffer, 2023) zou dan ook gevolgen kunnen hebben voor de Geoorde Fuut. Om de verspreiding van de vogelgriep niet in de hand te werken is het gebied minder goed uitgekamd op broedvogels dan in andere jaren. Een deel van het gebied is zelfs afgesloten geweest en de gegevens van Eelderdiep Noordoost (P5) zijn niet ingevoerd. In 2022 heeft een groot deel van de populatie Geoorde Fuutjes gebroed bij de brug van Zanddijk over het Eelderdiep en is het toen eenvoudig geweest om ze te tellen. Helaas zijn ze in 2023 niet zo strategisch gaan nestelen. Dit zijn vier zaken die het lastig maken om het aantal Geoorde Futen in 2023 vast te stellen. Een kwalitatieve indruk is dat er niet heel veel minder of meer Geoorde Futen in 2023 zijn geweest in vergelijking met het voorgaande jaar. Het kwantitatief vast stellen is dus lastig en het aantal van 11 moet worden beschouwd als een ondertelling. Op 10 april zijn er bij een watervogeltelling in ieder geval 60 Geoorde Futen geteld (persoonlijke mededeling Jacob Poortstra), maar dat is wel vóór de datumgrenzen die Sovon hanteert voor het vast stellen van territoria. Er zijn in ieder geval diverse nesten gezien en ook pulletjes hebben her en der rondgezwommen.

Ooievaar (*Cicconia cicconia*)

Aantal: 1

Foto 36: Ooievaar. 9-6, Polder Vredewold (L21).

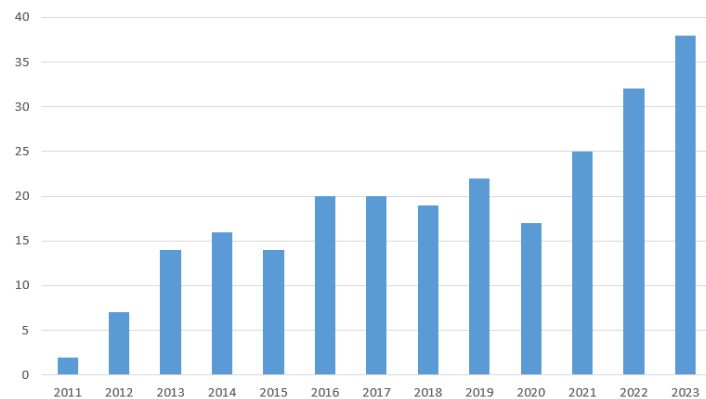

Grafiek 29: aantal territoria Ooievaar.

In De Onlanden is genoeg te beleven voor de Ooievaar, gezien het aantal waarnemingen en het aantal bezette nestpalen daaromheen. In 2013-2018 is een nestpaal in gebruik geweest langs de Groningerweg, destijds in een "gat" tussen plots Langmameer (P1) en De Kampjes (P3). Omdat deze paal midden in De Onlanden staat, is deze wel meegerekend bij de totalen. Sinds dit jaar is deze paal door de grenscorrecties wél binnen een telplot komen te liggen, maar dat is niet de reden van de terugkeer van de Ooievaar in De Onlanden. In het particulier beheerde bosje in het noorden van de Zwarte Made Oost (P18), waar heel veel leuke vogels zitten, is een Ooievaarspaal neergezet en die is dit jaar in gebruik genomen. In april/mei heeft het toenemende gebladerte het zicht op deze paal ontnomen, en de eigenaren zijn in die periode op vakantie geweest. Ergens in die tijd is het nest mislukt, maar helaas dus zonder bekende oorzaak. Eén mogelijke oorzaak is de kou en regen die in die periode af en toe heersten. Ook het nest in Sandebuurt, tegen Polder Roderwolde (L13) aan, is in die periode mislukt. Daar heeft het vrouwtje nog bijna 2 weken gebroed op de al overleden jongen (persoonlijke mededeling: Herman Sips).

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Aantal: 38

Grafiek 30: aantal territoria Roerdomp.

Foto 37: de prachtig blauwe washuid van de Roerdomp in het broedseizoen is zelden zo mooi te zien. 17-5, Onlandse Dijk (L4). Foto: Ane van Rees.

De landelijke stand van de Roerdomp voor 2022 wordt geschat op 610-690 territoria (Boele, 2023), waarvan De Onlanden er zo'n 5% voor de rekening heeft genomen. Hiermee is dit gebied van landelijk belang voor de ontwikkeling van de aantallen van deze soort. De Roerdomp heeft voor het 3de jaar op tijd een record gebroken, met interessante verschuivingen binnen het gebied. Ten eerste is het Peizer-en Eeldermaden gebied weer wat populairder, wat wellicht met de gunstiger waterstanden te maken heeft. In totaal zijn er in dit deelgebied 11 territoria gevonden, wat een hoog aantal is. Voor het eerst zijn er ook Roerdompen gezien en gehoord in de Zwarte Made (P13). Het areaal Riet breidt zich hier gestaag uit, wat een mogelijke reden kan zijn voor de absentie de afgelopen jaren. In de Weeringsbroeken West (P6) is de soort ook nieuw en in De Kampjes zat de soort nooit, tot 2022 en in 2023 weer.

Het zwaartepunt van de verspreiding is echter weer te vinden in het Leekstermeer/Matslootgebied. In 2022 zijn er opvallend weinig hoempers gehoord ten zuiden van het Leekstermeer, maar dat is in 2023 anders geweest. Zowel in De Bolmert (L17) als Berging Sandebuurt (L14) zijn weer territoria gevonden, respectievelijk twee en drie. Verder komt Roerdompen inventariseren neer op veel schrappen. Uit de totalen van alle plotjes die worden geteld in De Onlanden komt een ruw aantal van 46 territoria. Dit is vrijwel zeker een overschatting, omdat het geluid van de Roerdomp ver draagt en soms moeilijk te lokaliseren is én omdat dezelfde vogels ook verschillende hoempplaatsen kunnen hebben (van der Hut, 2011). In 2023 en de twee jaren daaraan voorafgaand is het vaststellen van territoria echter aanzienlijk geholpen doordat er in elk van die jaren een ochtend is geweest waarop heel veel Roerdompen vrijwel gelijktijdig aan het hoempen zijn geweest, steeds in de eerste helft van mei, waardoor er in ieder geval voor de kern van het Matslootgebied een minimumaantal kan worden vastgesteld. Of deze waarneming iets zegt over de mazzel van de teller (juiste plek, juiste tijd) of een logisch gevolg is van de hoeveelheid Roerdompen is niet bekend. Helaas voeren nog steeds weinig mensen hun waarnemingen van Roerdompen (en andere vogels) in de Z-plot in (zie **Methode**) hetgeen licht zou kunnen schijnen op dit fenomeen. Door een en ander goed bij te houden kan een beter beeld ontstaan van eventuele dubbelingen. Doordat er in 2023 beter is geïnventariseerd in Matsloot Zuid (L5), is het vermoeden ontstaan dat hier in 2022 waarschijnlijk deels dubbel is geteld met Klein Waal (L8), wat tot een overschatting van 1 á 2 territoria in dat jaar kan hebben geleid. Daar is in 2023 rekening mee gehouden en op basis daarvan zijn drie territoria geschrapt in de totalen. Opvallend veel roepende vogels zijn gehoord in de plots rond het pad Onlandse Dijk in de gelijknamige plot (L4): zeven hoempers.

Er zijn ook twee plaatsen waar de Roerdomp in 2023 niet is opgedoken en dat zijn De Jarrens (L19), waar de soort behalve in 2017 vanaf 2015 elk jaar present was, en in een zeer nat Rietveld in het zuidoosten van Tussen de Slenken (L3). De afgelopen jaren is het vaste prik dat op die specifieke plek een Roerdomp bij elk bezoek aan het hoempen is, en ook bij bezoeken aan de buurplots klinkt het karakteristieke geluid uit dat specifieke stukje altijd, tot dus 2023. Is dit jarenlang eenzelfde individu geweest met een sterke plaatstrouw die nu is overleden? Mooi voer voor speculatie, maar helaas niet te beantwoorden. Tot slot: wanneer vestigt de *Rohrdommel* zich nu in de Zuidermaden (L26)? Daar zijn wel Roerdompen gezien op beelden van wildcamera's en ook is er weleens een hoemp gehoord, maar tot een echt territorium heeft dan nog nooit geleid.

Woudaap (*Ixobrychus minutus*)

Aantal: 1

Grafiek 31: aantal territoria Woudaap.

De eerste nieuwe soort voor De Onlanden in deze soortbespreking. Dit jaar is een topjaar geweest voor deze reiger in Nederland met (voorlopige cijfers) 32 territoria (Nature Today, 2023) en Drenthe heeft daar ook aan bijgedragen. In de buurt van Emmen is een territorium gevonden. Op *waarneming.nl* staan ook foto's waarvan de locatie is vervaagd. Of dit bij Emmen óf in De Onlanden óf elders is, is niet bekend, maar in de laatste gevallen zouden er dus drie territoria in deze provincie zijn. In De

Onlanden is de soort slechts eenmaal gehoord en niet gezien Matsloot Noord (L1). Dat is goed voor een territorium, maar aanvullende waarnemingen zouden mooier zijn geweest. Daarvoor is het ontbroken aan tijd. Het is overigens maar de vraag hoe opvallend deze kleine klauteraar is in een groot en ontoegankelijk gebied als De Onlanden. Wellicht dat er dit jaar of in het verleden territoria zijn gemist. Voor de goed ontsloten en bezochte plots, zoals die langs het Eelderdiep, zal de kans op gemiste territoria minder groot zijn dan in een plot als Matsloot Zuid (L5: weinig bezocht, nauwelijks ontsloten) of De Bolmert (L17: niet geteld, niet ontsloten).

Kwak (*Nycticorax nycticorax*)

Aantal: 1

Waar van de Woudaap geen opnames zijn gemaakt, is dat voor de Kwak wél het geval. Martin Kroes zag een "kleine reiger in een boom" en hoorde het [volgende geluid](#) op 18 mei vanuit Meerzicht. De vogel heeft daartegenover territorium gehouden in Blauwvennen Noord (L6). Met nog een tweede waarneming en een mogelijk nest was er hoop op meer, maar er zijn geen aanwijzingen dat hier succesvol is gebroed, al is dat met een kleine nachtelijke reiger ook moeilijk om vast te stellen. Landelijk zijn er in 2022 32-36 territoria geweest (Boele, 2023). Hoe de Kwak het in 2023 heeft gedaan is op moment van schrijven nog niet bekend. Waar van de Woudaap er in de afgelopen jaren geen enkele waarnemingen zijn gedaan in De Onlanden, is dat voor de Kwak anders. Een roepende vogel in juli 2020 in De Kleibosch (L25), een juveniel in augustus 2017, een adult in juni 2016 en vissende juvenielen op de wildcamera onder een brug waren allen niet genoeg voor een territorium, maar geeft wel te denken. In ieder geval is deze tweede nieuwe soort voor De Onlanden welkom. Wat betreft nieuwe soorten voor De Onlanden: in 2023 is het thema overduidelijk "kleine reigers", want ook de Koereiger is genoteerd.

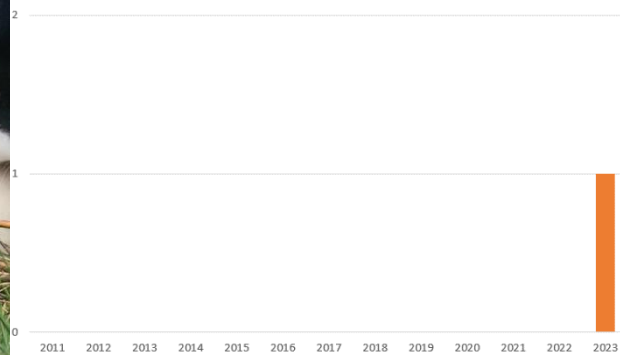
Grafiek 32: aantal territoria Kwak.

Koereiger (*Bubulcus ibis*)

Aantal: 1

Foto 38: één van de Koereigers met een Koe. 30-4, Peizermade (P0). Foto: Jeroen Haze.

Grafiek 33: aantal territoria Koereiger.

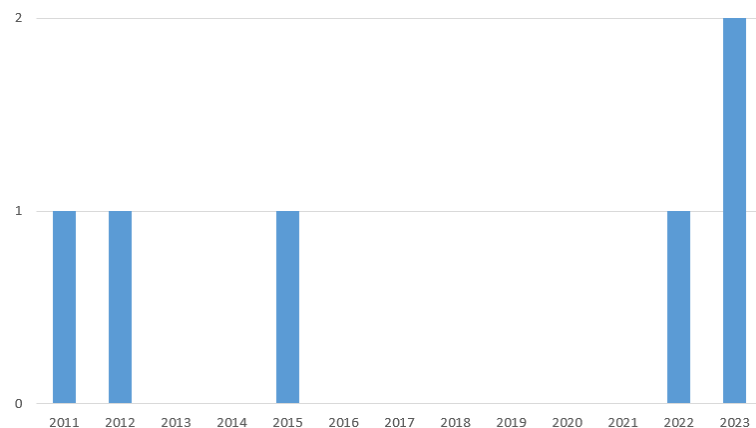
Landelijk is 2023 een goed Koereiger jaar geweest (Nature Today, 2023), nadat in 2021 het eerste succesvolle broedgeval in Nederland is geconstateerd in de Weerribben-Wieden (Boele, 2023). Het ging destijds om drie paren. In 2022 waren dat drie nesten in hetzelfde gebied en aanwijzingen voor broeden in Zeeland. In 2023 is het onder andere gegaan om erg veel pleisteraars en ook om slaappleaatsen tot 70 individuen en "meerdere territoria op twee plekken" (van Diek, 2023). In De Onlanden is eind februari een Koereiger verschenen in Peizermade, langs de Madijk net ten noorden van de plot Eeldermeden Noordoost (P5) en deze is daar verbleven tot er 22 april een tweede vogel bij is gekomen. Vanaf begin mei zijn er alleen meldingen van een enkel individu tot 10 mei wanneer er twee worden gezien, dan weer een tijdje één en in juni weer van twee. In juli is het dan weer rustig, maar in augustus worden er drie overvliegend gezien en vanaf september weer steeds twee stuks (zie ook waarneming.nl en natuurindeonlanden.nl). Met een beetje goede wil kan worden gedacht dat de tweede vogel aan het broeden is geweest, maar dat is natuurlijk hoopvol speculeren. Desalniettemin is er sprake van een territorium, maar waarschijnlijk niet meer dan dat. De Koereiger is een soort die in bomen broedt, en het is niet duidelijk of en waar dat dan is geweest. Ergens in Peizermade, of wellicht in de singel/Stadspark.

Sperwer (*Accipiter nisus*)

Aantal: 2

Foto 39: Sperwer rustend op een paaltje. 3-2, De Kleibosch (L25).

Grafiek 34: aantal territoria Sperwer.

De Sperwer lijkt in Nederland in 2022 een kleine opleving te beginnen, wat wellicht te maken zou kunnen hebben met de afname van de Havik (Bijlsma, 2023), maar dat kan ook wat te hoopvol zijn gezien de afname op langere en kortere termijn (Boele, 2023) al is de kortere termijn trend in Drenthe stabiel (Boele, 2023). In de broedvogelrapporten van afgelopen jaren wordt regelmatig opgemerkt dat de Sperwer vast wel ergens zit in De Onlanden, maar dat het maar niet lukt om een zeker territorium te vinden. In 2022 is De Hoogema voor het eerst

geteld en daar is ook direct een territorium Sperwer gevonden die zich op de vakantieparken daar te goed kan doen aan de voedertafels met Huismussen. In 2023 is daar het hele seizoen weer een man en vrouw Sperwer gezien, maar in tegenstelling tot 2022 is daar geen nest gevonden. Daar is het echter niet bij gebleven, want ook in De Kleibosch (L25) is een territorium gevonden, hier is in ieder geval luidruchtig gebaltst en ook gealarmeerd. Met twee territoria is er dus een record gevonden voor De Onlanden, al zou het nog steeds kunnen dat er nog verborgen nesten zijn. Zo zijn er aanwijzingen dat er in de buurt van Sandebuurt een nest is geweest, althans in voorgaande jaren en zijn er ook genoeg waarnemingen uit andere hoeken van De Onlanden. Het record voor de Sperwer is echter gezien het recordaantal territoria van aartsvijand de Havik een verrassing, althans.....

Havik (*Accipiter gentilis*)

Aantal: 5

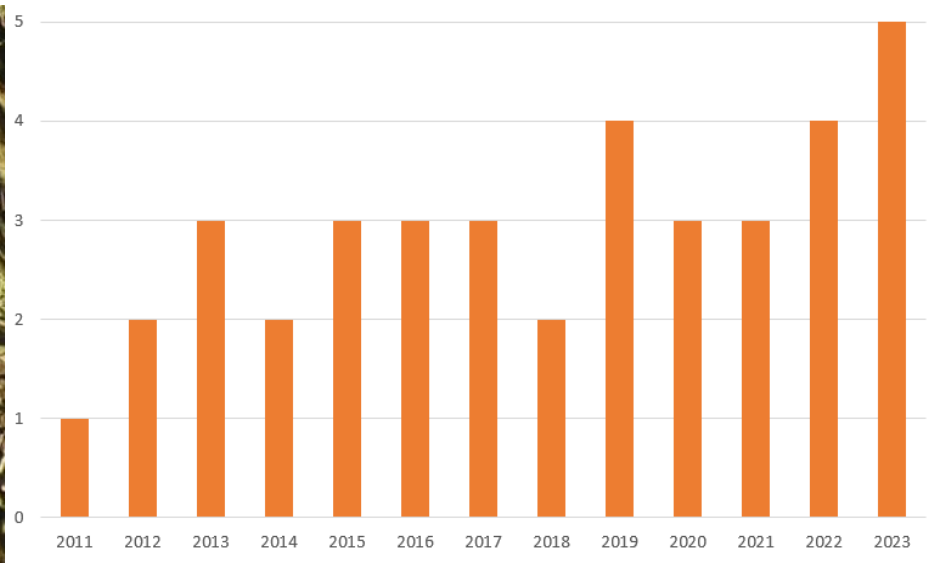

Foto 40: Havik verstoep in een struik. 11-1, Weeringsbroeken West (P6). Foto: Jannes Aalders.

Grafiek 35: aantal territoria Havik.

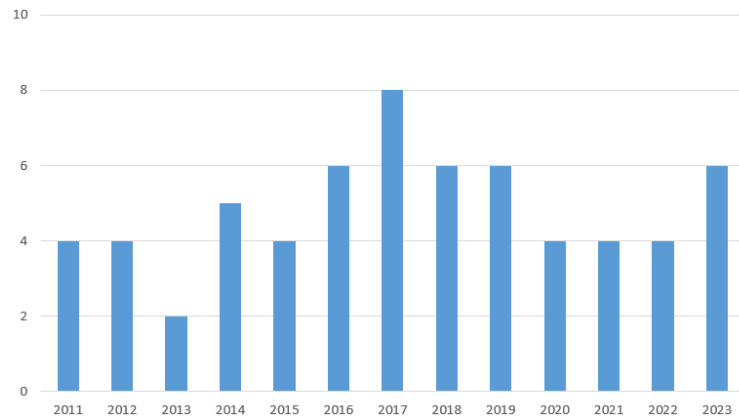
Vijf territoria van de Havik is een record voor De Onlanden, maar daar is wel een en ander op af te dingen. In De Kleibosch (L25) is weliswaar balts gehoord, maar een nest is wel ontdekt maar nooit afgemaakt (persoonlijke mededeling Willem van Manen). In het Elsburger Onland (P24) wordt elk jaar een nest gevonden en geringd, maar dit jaar niet en of hier is gebroed is ook niet bekend, daar is wel gebaltst (persoonlijke mededeling Johan Bos). Ook in het Groot Waal (L11a) is luidruchtig gekekert, maar alleen gehoord bij tellingen in de aangrenzende plots en niet tijdens de inventarisaties daar en er is ook geen nest gevonden. Daarnaast is de afstand tot L25 niet zó groot dat dit niet een om een andere poging zou kunnen gaan van deze man. Wat daarnaast te denken geeft is dat er voor het eerst in jaren weer een Zwarte Kraai heeft gebroed in het Groot Waal, zou die zichzelf zo op een presenteerblaadje aan de Havik aanreiken? In De Broekenweering (P14), waar in 2019 ook al eens een nest was, is de broedcode ook niet hoger dan kekkeren, maar wel een dikke twee week lang. De Lettelberter Petten (L20) zijn ook jaarlijks goed voor een nest, en hier is dit jaar minimaal één jong uitgevlogen. Met andere woorden: nog nooit zoveel territoria, nog nooit zo weinig (succesvolle) nesten. Wellicht dat de vogelgriep hier ook een rol heeft gespeeld.

Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*)

Aantal: 6

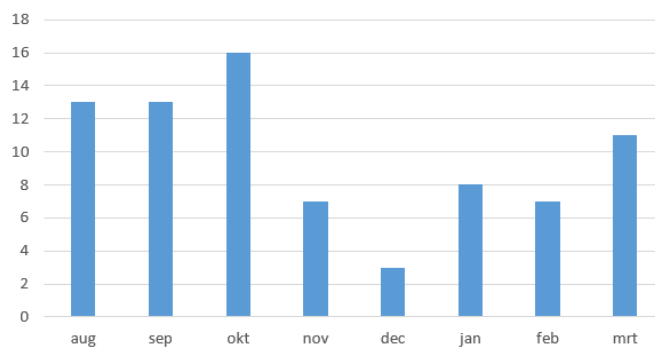
Foto 41: één van de twee gevonden geroofde kiekendiefeieren (zie tekst). 10-5, Onlandse Dijk (L4).

Grafiek 36: aantal territoria Bruine Kiekendief.

Het aantal territoria van Bruine Kiekendieven is, door hun grote actieradius (dat wil zeggen: groter dan een plotje), makkelijk te overschatten. Het ruwe aantal voor De Onlanden in 2023 staat op 11. Dit jaar is er één territorium gevonden in de Blauwvennen Zuid (L7), twee stuks ten zuiden van het Leekstermeer (L14/16/17). In Vogeltjesland (L9) en Onlandse Dijk (L4), hemelsbreed niet eens zo ver van elkaar af, waren thuis voor de andere territoria in het Leekstermeergebied. Nieuw is wel een territorium in de Peizer-en Eeldermeden. Daar worden elk jaar wel vogels gezien, maar vaak niet meer dan jagende individuen, die soms ook nog eens aan komen vliegen vanuit het Leekstermeergebied. Dit jaar is er ook gebalst en een mogelijk nest in Drentse Dijk Oost (P8), maar ook in de Peizerweering (P4) was activiteit. Op 10 mei is tijdens een broedvogelinventarisatie in de plot Onlandse Dijk (L4) een paar zeer geagiteerde alarmerende vogels bij hun nest gehoord. Bij het vervolg van de ronde is toen op ongeveer 150-200 meter afstand van deze plek een geroofd ei gevonden (zie **Foto 41**) en 10-20 meter verderop nog een tweede). Of het alarmeren hiermee te maken heeft gehad is niet bekend, de eieren waar al leeg. Dader: onbekend. Ook onbekend is het algemene broedsucces. De indruk is dat er een stuk minder jongen te zien zijn geweest dan in voorgaande jaren. De indruk van de veldmuizenstand was dan weer goed dit jaar, dus daar lijkt het niet aan te hebben gelegen, al zijn veldmuizen in het moeras vooral een randverschijnsel. Tot slot, de Bruine Kiekendief is in De Onlanden het hele jaar door te zien. Daarnaast overnachten er ook veel van deze vogels samen met Blauwe Kiekendieven, en af en toe een Velduil of Steppekiekendief, in De Onlanden. Voor de slaapplaatstellingen van 2022-2023 zijn de door Maarten Jansen en Jannes Aalders verzamelde resultaten te zien in **Grafiek 37**. Dit maakt nieuwsgierig of de broedvogels van De Onlanden hier ook bij zitten, of dat die wegtrekken en vervangen worden door vogels van elders.

Aantal Bruine Kiekendieven

Grafiek 37: aantal invallende Bruine Kiekendieven op de slaapplaats in De Onlanden in 2022-2023. Data verzameld door Maarten Jansen en Jannes Aalders.

Buizerd (*Buteo buteo*)

Aantal: 15

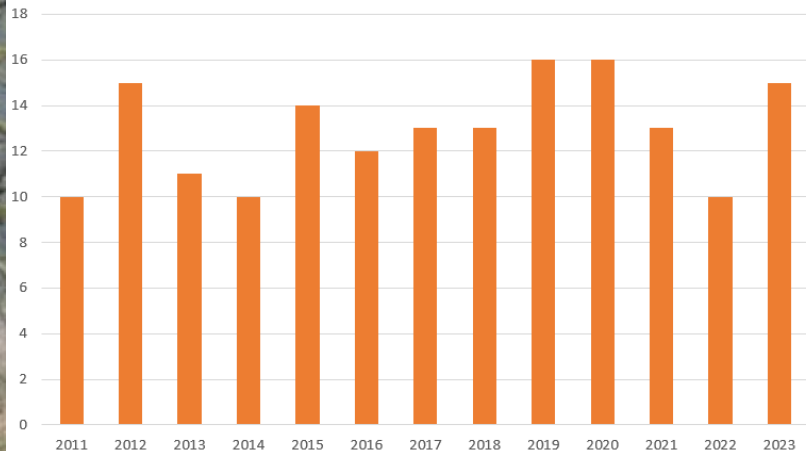

Foto 42: één van de twee vogels met een territorium bij Sanderbuur. 7-1, Polder Roderwolde (L13).

Grafiek 38: aantal territoria Buizerd.

De Buizerd is als generalist niet zo afhankelijk van Veldmuizen als sommige andere roofpieten, zoals de Torenvalk. Het lijkt er op dat er dit jaar meer Veldmuizen waren in De Onlanden, en dat is wel terug te zien in de stand van de Buizerd: die is in 2023 bovengemiddeld goed geweest. In de plots Nieuwe Weering (P2), Wolfkampen (P15), Snegelstukken (S), grens Broekstukken Zuid/Noorddijk (P20/11) zijn nesten gevonden. In De Hoogema (L0A) ook, en daar zijn uit de vier eieren uiteindelijk drie jongen op het nest in een Els gezien. In Lettelberter Petten (L20) is er één jong op het nest gezien en in Polder Roderwolde (L13) zijn twee jongen uitgevlogen.

Waterral (*Rallus aquaticus*)

Aantal: 116

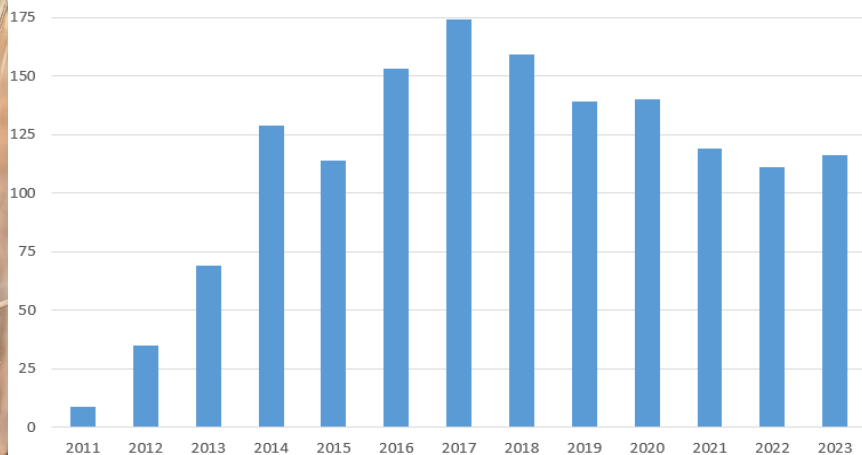

Foto 43: klauterende Waterral. 22-1, Vogeltjesland.
Foto: Jeroen Haze.

Grafiek 39: aantal territoria Waterral.

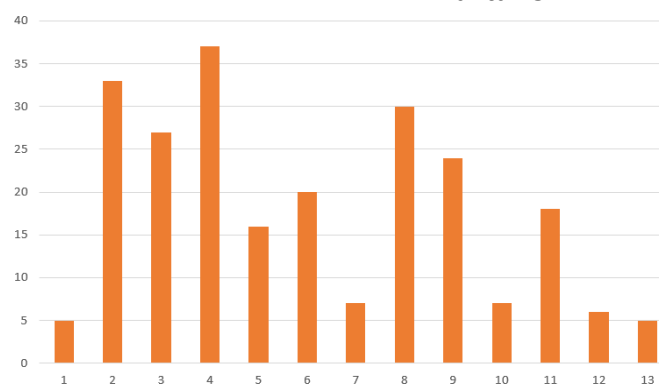
De landelijke ontwikkeling van de Waterral in de afgelopen 43 jaar schommelt nogal wild en is over de gehele periode genomen stabiel. De schommeling is tussen de 60 en 140% van de door het CBS gekozen index-waarde (Boele, 2023). Op kortere termijn (laatste 10 jaar), lijkt te trend opgaand, ongetwijfeld het gevolg van de ontwikkelingen in nieuwe natte natuur, waar De Onlanden een goed voorbeeld van is. Op termijn zal het open moeras steeds meer een mozaïek worden met opslag en verruiging wat niet per se in het voordeel is van de Waterral. De trend van deze soort in De Onlanden is de laatste jaren duidelijk afnemend, wat hier een

gevolg van zou kunnen zijn. In 2023 laat de “moerasbig” een kleine opleving zien in de grafiek, maar dat lijkt niet significant. Van alle Rallen die in De Onlanden voorkomen of zijn voorgekomen is de Waterral in ieder geval de enige die qua aantallen iets positiefs heeft te melden. Met een dynamische omgeving is het ook niet meer dan normaal dat de aantallen van deze soort zich zullen stabiliseren rond een veel lager aantal dan dat van het topjaar 2017. Wát dat aantal zal zijn is afhankelijk van factoren als strengheid van de winters, toenemende opslag, ganzenvraat en predatie. Vogeltjesland (L9) heeft in ieder geval een recordaantal van 12 Waterrallen kunnen verwelkomen en ook in De Kampjes (P3) is er met vijf een record gevestigd. In Klein Waal (L8) is de soort na drie jaar afwezigheid weer terug met drie territoria en in Weeringsbroeken (P7) is de soort voor het eerst sinds 2018 weer eens gevonden met een enkel territorium. Daar staat ook iets tegenover: in Tussen de Slenken (L3) is het laagste aantal sinds 2014 gevonden: twee, bij “normaal” 4-10. In Matsloot Zuid (L5) zijn gepredeerde eieren gevonden.

Porseleinhoen (*Porzana porzana*)

Wat voor de landelijke aantallen van de Waterral geldt, is nog extremer voor de Porseleinhoen. Deze fluctueert tussen de 40 en 280% (Boele, 2023). Toch is hier een duidelijke afname te zien, en dat is ook in De Onlanden zo. Wat precies de drijvende krachten zijn achter de fluctuaties is speculeren. Gebrek aan dynamiek in het moeras is echter niet goed voor deze pioniersvogel. De schommeling van het waterpeil in de Peizer-en Eeldermaden is groter dan in het Leekstermeergebied en dat is terug te zien de verdeling van de aantallen: in 2023 is alleen in Wobbes’ Land (L2) de zweeps slag binnen de datumgrenzen gehoord. Verder zijn er territoria in Peizerweering (P4) en Drentse Dijk Oost (P8) gevonden. De teller van Noorddijk (P11) is er het beste van afgekomen met twee territoria. In 2022 is 4% van de landelijke aantallen op het conto van De Onlanden gekomen. De stand van 2023 is op moment van schrijven nog niet bekend.

Aantal: 5

Grafiek 40: aantal territoria Porseleinhoen.

Waterhoen (*Gallinula chloropus*)

Aantal: 19

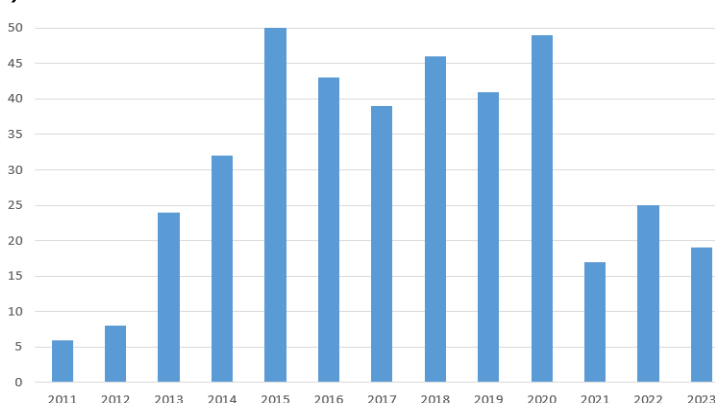

Foto 44: bij deze Waterhoen zijn de pootkleuren goed te zien. 25-6, Eeldermaden Noordoost. Foto: Monique Kok.

Grafiek 41: aantal territoria Waterhoen.

Een Waterhoen in een uitgestrekt en ruig moerasgebied als De Onlanden is moeilijk te inventariseren omdat deze vogel, in tegenstelling tot veel van de andere Rallen, niet heel veel herrie maakt, ondanks dat deze zich ietsje makkelijker laat zien. Landelijk lijkt de Waterhoen zich enigszins te herstellen op korte termijn (Boele 2023), maar staat niet voor niets nog op de

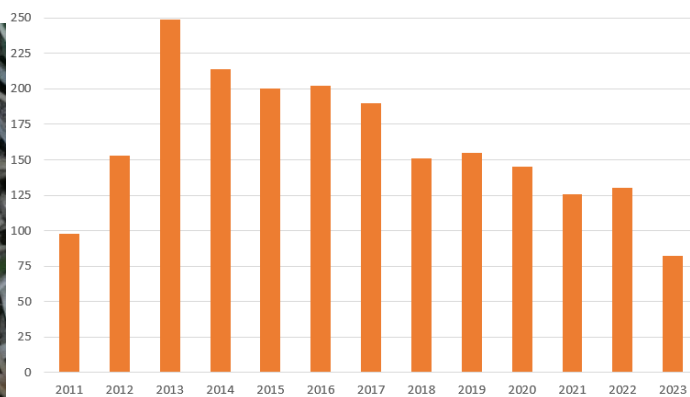
Oranje Lijst. Het herstel verloopt sneller in stedelijk gebied en in moerasnatuur, dan in agrarisch gebied. Strenge winters zijn niet goed voor deze soort, maar herstel na de korte felle koudeperiode van februari 2021 (Wijnhold, 2021) zet niet door. In 2023 zijn de meeste Waterhoentjes vastgesteld langs het open water van de omgeving Eelderdiep met telkens één territorium in: De Kampjes (P3), Peizerweering (P4), Eeldermeden Noordoost (P5), Drentse Dijk Oost (P8) en vier in Eeldermeden Zuidoost (P12). In P3 is de soort zelfs terug na twee jaar afwezigheid. In Blauwvennen Noord (L6) is de soort voor het eerst niet aangetroffen net als in De Middelvennen (L18). Naast P12 is de enige andere plot met méér dan één territorium De Hoogema (L0A), met twee stuks. Ook andere plots met veel menselijke activiteit zijn favoriet zoals Eilandje Leekstermeer (L22), Cnossen e.o. (L23c) en de bewoning in De Bolmert (L17). Betekent dit dat er in de moerasplotjes echt niets zit, of het gewoon niet ontdekt wordt? De enige plots met territoria die niet vallen onder de categorieën open water/mensen zijn Het Wold (P9), Noorddijk (P11), Matsloot Noord (L1) en Zuidermeden (L26). In Polder Lage Land (L0B) is de enige agrarische hoen gevonden. Nesten zijn in het geheel niet aangetroffen, het gaat op zijn hoogst om alarmerende vogels. Alleen in de Rodervaart in Polder Sandebuurt (L15) is een jong gezien en in De Hoogema (L0A) ook. Als deze waarnemingen een maat zijn voor de toekomstige generaties Waterhoen, ziet het er niet goed uit. Wat is dat toch met rallen?

Meerkoet (*Fulica atra*)

Aantal: 82

Foto 45: nest Meerkoet. 11-5 Blauwvennen Zuid (L7).

Grafiek 42: aantal territoria Meerkoet.

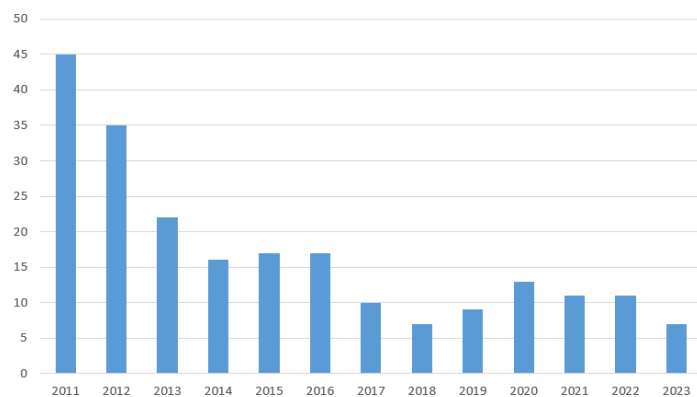
Hoewel de landelijke trend van de Meerkoet positief is, zijn er verschillen tussen habitats. Stad en agrarisch gebied doen het goed, maar de soort neemt af in laagveenmoerassen (Boele, 2020). De ontwikkeling in De Onlanden is hiermee in overeenstemming. In de jaren '11 en '12 is de teldekking kleiner geweest, dus als deze jaren buiten beschouwing worden gelaten, is afname redelijk constant. De jaren '19 en '22 hebben een grotere teldekking gehad in De Onlanden en dat kan het tijdelijk stokken van die afname verklaren. Een verklaring van de afname in De Onlanden zou kunnen liggen in het steeds verder dichtgroeien van slootjes. Op de stukken open water, doet de soort het dan ook nog het best, al is de trefkans daar ook groter. Het gaat dan om de plots rond het Eelderdiep (P4/5/8/12), maar ook bij de petgaten aan de Noorddijk (P11), De Blauwvennen (L6/7) en De Jarrens/Middelvennen (L19/18). In P11 is het zelfs een goed jaar geweest voor de Meerkoet met 10 territoria, waar dit sinds '11 gemiddeld acht zijn. In de Weeringsbroeken (P7), geteld sinds '93, is de soort nu absent, wat eerder het geval was in '08, '09 en '11. In Matsloot Zuid (L5) is de soort voor het eerst niet gevonden net als in Groot Waal (L11a) en Zwarte Made Oost (P13). Op het Leekstermeer zit ook bijna niets. Er zijn dit jaar weinig nesten gevonden of jongen gezien. Nesten zijn gevonden in De Kampjes (P3, 1), Drentse Dijk Oost (P8, 3), Eeldermeden Zuidoost (P12, 5), Broekenweering (P14, 1), Snegelstukken (S,1), Matsloot Noord (L1, 1), Blauwvennen Zuid (L7, 1, zie **Foto 45**), De Jarrens (L19, 1) en Vredewold West (L24, 1). Jongen zijn gezien in P5, P11, L1, Wobbes' Land (L2) en Zuidermeden (L26). In die laatste plot is de soort na een jaar afwezigheid teruggekeerd. Alleen in L1 is méér dan één familie gezien, namelijk twee.

Scholekster (*Haematopus ostralegus*)

Aantal: 7

Foto 46: paartje bij het nest op een maisakker, waar al 2 jaar mislukte broedpogingen worden gedaan. 10-5, Polder Roderwolde (L13).

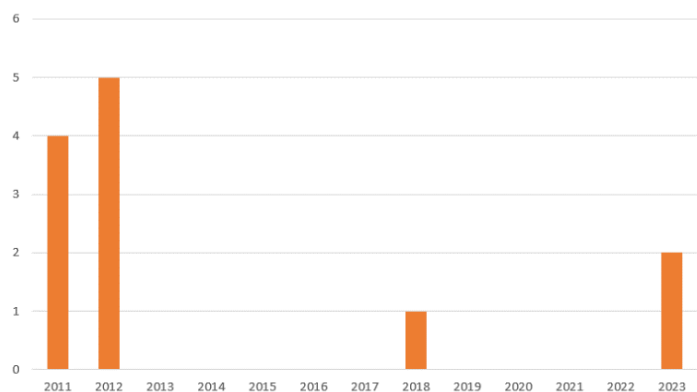

Grafiek 43: aantal territoria Scholekster.

Het jaar 2023 is uitgeroepen tot "Jaar van de Scholekster" omdat het niet goed gaat met deze steltloper. Interessante verschuivingen vinden plaats tussen de drie voornaamste habitats van deze soort: de kust/Wadden, agrarisch gebied en de stad (Wortel 2023). In een moeras heeft deze vogel niet zo veel te zoeken, althans: niet in De Onlanden. Bijvoorbeeld: voor het eerst sinds de start van de tellingen in 2005 is de Bonte Piet afwezig in Polder Vredewold (L21). In 2023 zijn er territoria gevonden in Nieuwe Weering (P2), waar een paartje op het paardenweitje aan de noordkant aanwezig is geweest. Daar is ook balts gezien, en is het paartje steeds op dezelfde plek gezien, maar betrappt op broeden konden ze niet worden. In Weeringsbroeken West (P6), dat jaarlijks (deels) wordt gemaaid, en de vegetatie dus niet al te ruig is, is alleen een alarmerende vogel waargenomen en hier is voor het eerst een territorium gevonden. In het extensief begraasde Zwarte Made (P13) is vroeg in het seizoen een paar gezien, dat later in het seizoen alarmerend is aangetroffen. In het intensief beheerde Polder Lage Land (LOB) is wel genesteld, maar dat nest is al vroeg mislukt. Op een maisakker in Polder Roderwolde (L13, zie **Foto 46**) is het nest in de vroege ei-fase mislukt, net als in de twee voorgaande jaren. Op het Eilandje Leekstermeer (L22) is wel minimaal één kuiken uit het ei gekropen en is ook voedseltransport waargenomen, waar een ouder een worm van het "vasteland" mee heeft genomen naar het eilandje, maar bij gebrek aan vervolgwarnemingen is het kuiken waarschijnlijk niet groot geworden. Bij Cnossen (L23c) is een territoriaal paartje aanwezig geweest op het nieuwe deel van de camping (met veel kale grond, mogelijk aantrekkelijk als nestplek), maar daar is voor zover bekend geen broedpoging geweest. Het lijkt er dus op dat van de zeven paren er niet één paar succesvol is geweest. Het is dus maar de vraag, gezien de afnemende stand, of de Scholekster als broedvogel voor De Onlanden behouden kan blijven.

Kluut (*Recurvirostra avocetta*) **Aantal: 2**

Dat de Kluut van pionierssituaties houdt is duidelijk te zien aan de aantallen in de jaren 2011 en 2012. In 2018 is er eenmalig een nest geweest in De Kampjes (P3) dat in de ei-fase is mislukt. In de jaren dat er in De Onlanden geen territoria zijn gevonden, is er meestal wel gebroed op het terrein van de Suikerunie/Cosun, dat tegen De Onlanden aanligt. Deels gerelateerd aan de suikerfabriek is in ieder geval een (mislukte) broedpoging op de door Cosun aan gebrachte

Grafiek 44: aantal territoria Kluut.

tarra-gronden in Polder Lage Land (LOB). Daarnaast is een paartje gezien op een slikveld in Polder Vredewold (L21), daar zijn geen verdere aanwijzingen voor broeden gevonden. Met deze twee territoria is de Kluut dus terug van weggeweest, maar de verwachting is dat dit meer een gelukstreffer is dan een aanzet tot duurzame terugkomst van de Kluut.

Steltkluut (*Himantopus himantopus*)

Aantal: 4

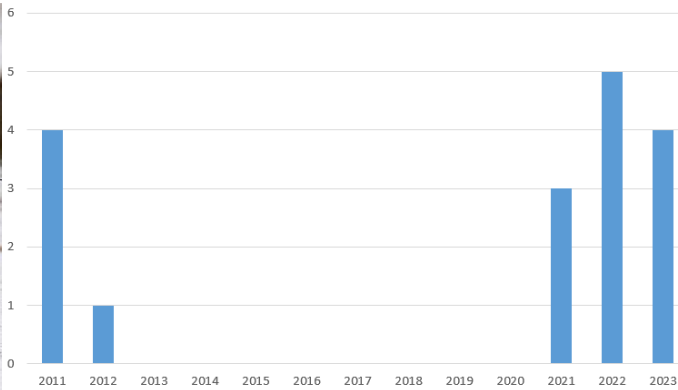

Foto 47: Steltkluut. 22-4, Peizerweering (P4). Foto: Jannie Schoonveld.

Grafiek 45: aantal territoria Steltkluut.

Het jaar 2022 is een recordjaar geweest voor de Steltkluut in Nederland én in De Onlanden met respectievelijk 82 en 5 paar. Dat landelijke record is een evenaring geweest van 2021 toen er 81 paren zijn gevonden (Boele, 2022), wat dus feitelijk neerkomt op een even groot aantal. Voorlopige resultaten laten zien dat 2023 daar met meer dan 100 paartjes wel significant overheen is gekomen (Nature Today, 2023). In Tusschenwater (tussen De Groeve en Zuidlaren) hebben alleen al 24 paar gebroed. De Onlanden hebben een bescheiden bijdrage geleverd aan dit landelijke record. In totaal zijn er vier paartjes vastgesteld, maar er zijn maar drie nesten ontdekt. Dit jaar niet in Eeldermeden Noordoost (P5) waar de nesten in 2022 en 2021 hebben gezeten, maar ietsje stroomopwaarts in Eeldermeden Zuidoost (P12). Er is zeker één jong uitgevlogen, wat best mager is, maar voor deze soort niet eens zo heel apart (van Boekel 2011).

Kievit (*Vanellus vanellus*)

Aantal: 95

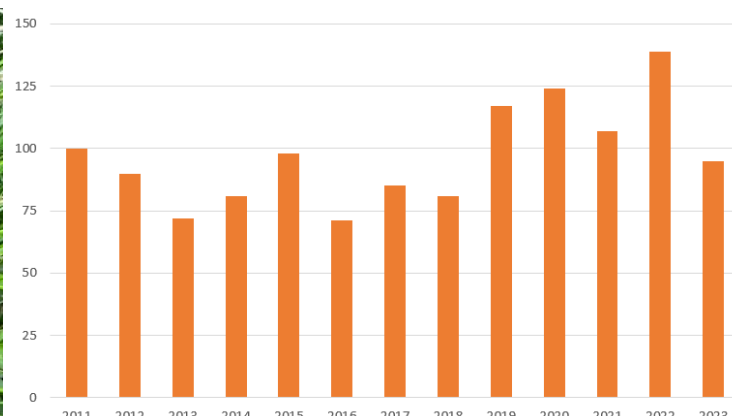

Foto 48: net uitgekomen pulletjes Kievit. 5-5, Polder Lage Land (LOB). Foto: Bertjaap Darwinkel.

Grafiek 46: aantal territoria Kievit.

De aantallen van de Kievit in De Onlanden lijken op basis van **Grafiek 46** redelijk stabiel, maar dat is schijn. Zoals vermeld in **Method** is er met terugwerkende kracht veel data beschikbaar gekomen uit de weidevogelbescherming, vanaf 2017 en 2019 (afhankelijk van het plot). Als daar rekening mee wordt gehouden, dan lijkt de stand nog steeds af te nemen en dit is in lijn met de landelijke trend. Een waarschijnlijke oorzaak voor deze afname is de geringe kuikenoverleving en dat is weer een gevolg van gebrek aan voedsel (Roodbergen, 2018). In

De Onlanden lijkt wel plaats voor de Kievit in het moeras, zeker als er door dynamiek in het peil slikveldjes droogvallen. In het agrarisch gebied is er minder goed nieuws te melden. Deze stukjes zijn vaak niet groot (postzegeltjes) waardoor ze, eenmaal ontdekt, snel leeggeroofd kunnen worden. Afrasteren helpt ook niet. Kleine rovers komen daar sowieso door heen en een beetje een inventieve Vos ook wel. Weides van voldoende robuust formaat kunnen vanzelf bescherming bieden aan vooral de centrale nesten. Het is dan een kwestie welke vogel het beste territorium kan bemachtigen. Dat scenario is echter niet waarschijnlijk op korte termijn. Wellicht dat de weidevogelbescherming dan toch net even een zetje kan geven, het is in ieder geval wel een goede manier van data verzamelen omdat er naar nesten wordt gezocht en een territorium dus per definitie gelijk staat aan een nest, wat in het geval van het gros van in dit rapport vermelde broedvogels maar de vraag is.

In Zwarte Made (P13) is een recordaantal territoria gevonden van 3, met normaal 0-2. In Bloemetjesland (L10) is de Kievit teruggekeerd na drie jaar afwezigheid met gelijk een recordaantal van vier, waar dit normaal 0-3 zijn en in Broekstukken Zuid (P20) is de soort na twee jaar absentie terug. In Blauwvennen Noord (L6) is de soort voor het eerst niet gevonden. Hoopvol is in ieder geval dat er dit jaar relatief veel jongen zijn gezien zoals in de Zwarte Made (P13), Polder Lage Land (LOB), Polder Roderwolde (L13), in Vogeltjesland (L9) en in De Jarrens (L19).

Kleine Plevier (*Charadrius dubius*)

Aantal: 1

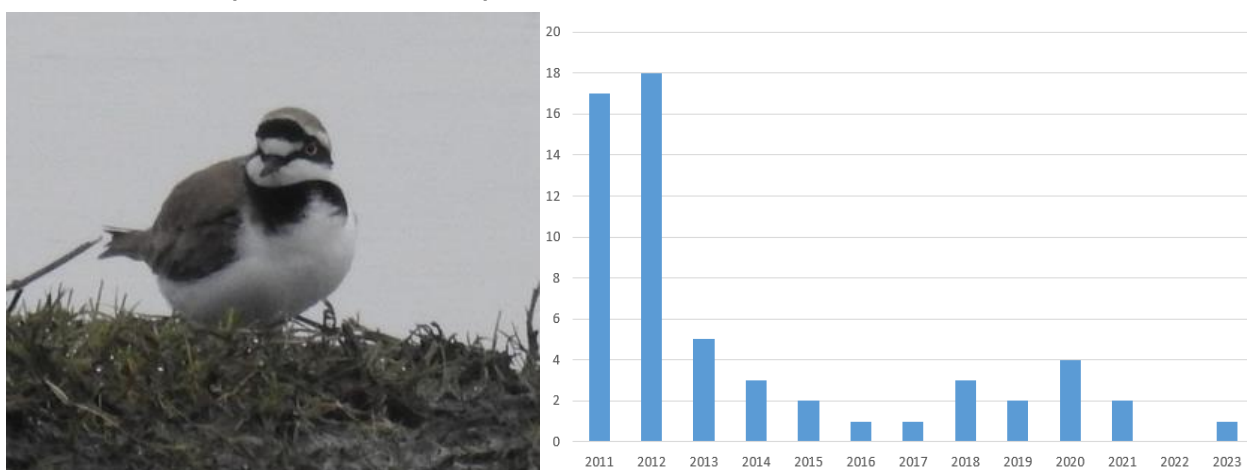

Foto 49: Kleine Plevier. 18-3, Polder Lage Land (LOB). Foto: Johan de Vries.

Grafiek 47: aantal territoria Kleine Plevier.

Net als de Kluut is de Kleine Plevier terug van weggeweest. Deze pionierssoort zal wel nooit erg algemeen worden in De Onlanden, maar toch zijn er elk jaar wel stukjes die geschikt zijn. In 2023 is deze vogel niet waargenomen bij de broedvogelinventarisaties, maar daar buiten zijn genoeg waarnemingen gedaan voor een territorium op slikveldjes in Eelderdiep Zuidoost (P12). Het gaat om balts van een man, en een baltsend paartje en een paartje. Er zijn ook aanwijzingen dat er weleens een territorium zou kunnen zijn geweest in Polder Lage Land (LOB), zie ook **Foto 49**, maar verder dan aanwijzingen gaat dat niet. Deze soort heeft daar in het verleden wel gebroed op het grind-& puinpad van de Cosun.

Watersnip (*Gallinago gallinago*)

Aantal: 14

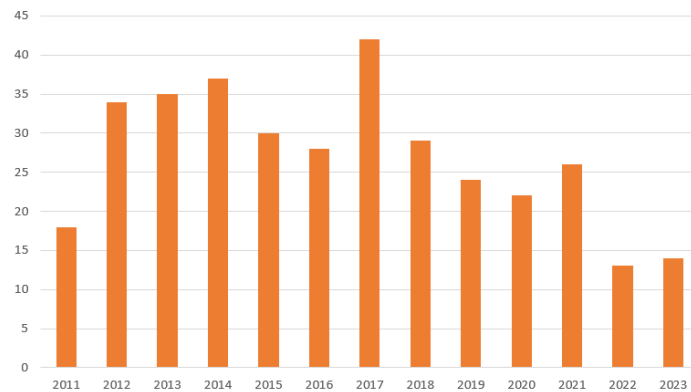

Foto 50: Watersnip tussen de Grote Waternevel. 4-9, Blauwvennen Zuid (L7).

Grafiek 48: aantal territoria Watersnip.

Landelijk zit de "hemelgeit" in de min, maar op de korte termijn lijkt de soort te stabiliseren (Boele, 2023). In natte natuur zoals in de Weerribben-Wieden doet de soort het zelfs goed (Boele, 2022), helaas laat de nieuwe natte natuur van De Onlanden dat patroon niet zien, want hier is de afname ook op korte termijn een feit. De Watersnip is in De Onlanden buiten het broedseizoen dan wel een talrijke vogel, in het broedseizoen moet je ze echter met een lampje zoeken. Positief is dat de Watersnip na twee jaar absentie terug is in De Kampjes (P3) en in Bloemetjesland (L10) na vier jaar absentie, in beide met één territorium. Overige territoria zijn gevonden in Snegelstukken (S), Peizerweering (P4), Zwarte Made (P13) en De Jarrens (L19) allen met één, en in Vogeltjesland (L9) zelfs met twee. De beste plot echter is Noorddijk (P11) geweest met maar liefst vijf territoria. In alle gevallen zijn de territoria vastgesteld op basis van baltsende vogels (mekkeren en kloktikken). Alleen in de plot Snegelstukken is een alarmerende vogel waargenomen. Er zijn geen nesten gevonden en geen pullen gezien.

Grutto (*Limosa limosa*)

Aantal: 2

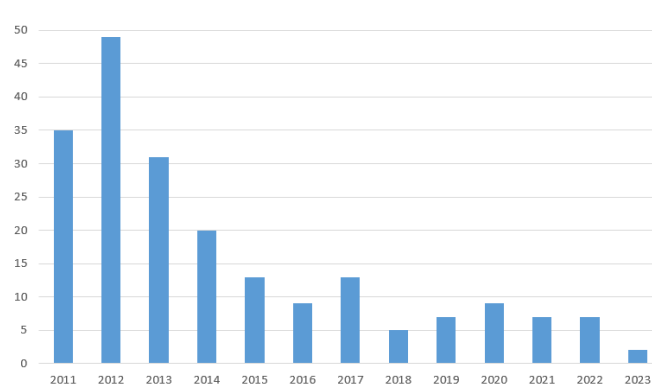

Foto 51: Grutto pulletje dat net uit aan het komen is. 5-5, Polder Lage Land (LOB). Foto: Bertjaap Darwinkel.

Grafiek 49: aantal territoria Grutto.

Onze nationale vogel is misschien al in 2024 niet meer een broedvogel van De Onlanden en dat is in de lijn met de landelijke trend. Kuikens die uit het ei komen hebben het zwaar in de vorm van te weinig voedselaanbod in de grasfalt woestijnen (Boele, 2023). De eerste Grutto's zijn op 4 maart gearriveerd in De Onlanden, in aantallen die veel groter zijn dan de geconstateerde territoriale paartjes, waarmee De Onlanden in ieder geval voor doortrekkers en pleisteraars iets heeft te bieden. Qua broedbiotoop is dat in ieder geval niet het geval. Het al genoemde voedselgebrek voor pullen is waarschijnlijk een factor in de intensief beheerde

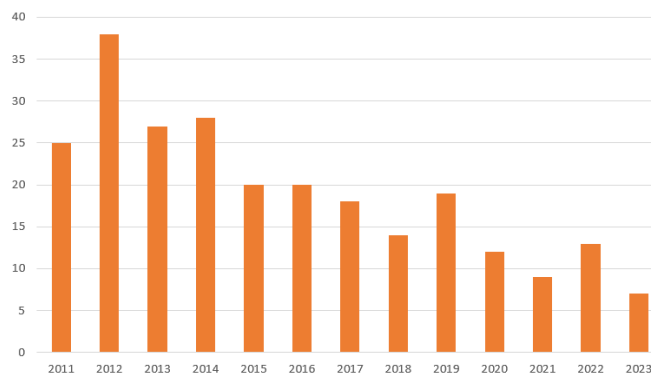
weidegebieden zoals Polder Lage Land (LOB) en Polder Roderwolde (L13). Uit de meer biodiverse weidegebieden langs het zuiden van het Eelderdiep zijn de Grutto's al lang verdwenen (wellicht te droog en/of te ruig), terwijl de moerasdelen dan weer te nat zijn en te weinig nestgelegenheid bieden. Zo is de plot Weeringsbroeken (P7), waar in 1993 nog 34 paar zaten, de laatste drie jaar Grutteloos. Predatie zal ook een rol spelen, al lijkt dat alleen een factor te zijn in combinatie met de al lage aantallen: een robuuste populatie kan wel wat hebben. De postzegeltjes waar de Grutto nog wil broeden liggen pal tegen het N-2000 gebied aan, met in 2023 zelfs een Vossenburcht die uitkijkt op het nestgebied. Eén van de twee territoria van 2023 is gevonden op de grens van de plots Blauwvennen Noord/Zuid (L6/7), waar langdurig een paartje aanwezig is geweest, ook baltsend. Of er hier ergens is gebroed is onbekend, daarvoor is dat gebied te onoverzichtelijk, maar Kieviten en Tureluurs broeden hier meestal wel. Het andere territorium is een nest waar ook minimaal één kuiken is uitgekomen. Daarna is het nest alsnog mislukt. Dit was in Polder Lage Land, zie **Foto 51**.

Wulp (*Numenius arquata*)

Aantal: 7

Foto 52: Wulp in vlucht. 26-6, Peizerweering (P4). Foto: Lucie Kooistra.

Grafiek 50: aantal territoria Wulp.

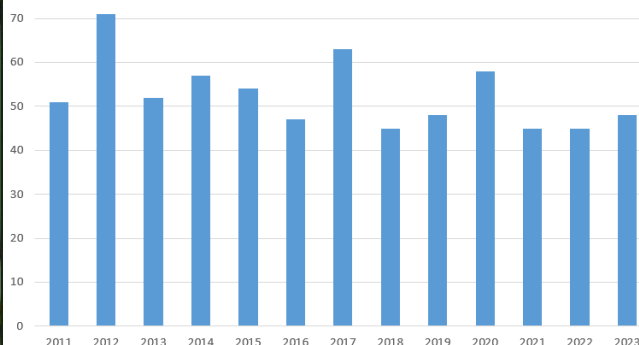
Hoe lang kunnen we nog genieten van het gejedel in De Onlanden? Ook hier is de malaise in De Onlanden in lijn met de landelijke trend (Kleefstra, 2020). Territoria zijn gevonden in Weeringsbroeken West (P6, jodelend en alarmerend), Weeringsbroeken (P7, jodelend), Noorddijk (P11, idem), Broekstukken Zuid (P20, jodelend, mogelijke nestplaats, alarmerend), Snegelstukken (S, jodelend en alarmerend) en in het Leekstermeergebied in Bloemetjesland (L10, jodelend) en tezamen in Groot Waal en Bertus' Land (11a/b, idem). Toch confronterend: in een kleine zes regels alles geschreven over de Wulp in De Onlanden in 2023.

Tureluur (*Tringa totanus*)

Aantal:48

Foto 53: Tureluur van 10 minuten oud, wacht op het uitkomen van broertjes/zusjes. 5-5, Polder Lage Land (LOB). Foto: Bertjaap Darwinkel.

Grafiek 51: aantal territoria Tureluur.

De Tureluur en de Kievit zullen de komende jaren waarschijnlijk wél behouden blijven voor De Onlanden, de vraag is alleen in welke aantallen. De Tureluur is in ieder geval veelzijdiger in zijn habitatkeuze in De Onlanden en komt voor in intensief en extensief agrarisch gebied,

gebieden met alleen maaibeheer en ook in de echte moerassige plotjes. De meeste territoria zijn gevonden langs het Eelderdiep met vijf territoria in Eelderdiep Zuidoost (P12) en twee aan de overkant bij Drentse Dijk Oost (P8). In Bloemetjesland (L10) is de Tureluur terug na vijf jaar van afwezigheid en in de plot Langmameer (P1) zelfs voor het eerst sinds 2014. In Weeringsbroeken (P7) is de soort in 2022 voor het eerst sinds 1993 op nul gekomen, maar is daar in 2023 weer terug met één territorium. De meeste nesten zaten in Es van Leutingewolde (L30a), bij boer Tepper en in Polder Lage Land (LOB) op het land van boeren Solle en Dijkman. In beide telplots zijn vier nesten gevonden. In LOB zijn kuikens uit het ei gekropen bij twee van de vier nesten. Verder is alleen een mogelijk nest gevonden in Nieuwe Weering (P2, vogel in broedhouding met partner waakzaam in de buurt). Kuikens zijn verder alleen gezien in Blauwvennen Zuid (L7): een ouder met drie half volgroeide pullen. In vrijwel alle andere gevallen is het gegaan om combinaties van balts en alarmeren en soms om baltsende paartjes. Zo ook twee paartjes in de plot Zwarte Made Oost (P18) die wel heel erg dicht op elkaar territorium hielden. Dat is goed tegen predatoren, maar pullen zijn hier niet gezien.

Oeverloper (*Actitis hypoleucos*)

Aantal: 0

In het broedvogelrapport van 2022 is de Oeverloper als nieuwe soort voor De Onlanden verwelkomd, in lijn met de gehanteerde richtlijnen van de Sovon module. Na het verschijnen van dat rapport heeft Sovon dat herzien en de territoria afgekeurd omdat er onvoldoende waarnemingen waren in de maand juni (persoonlijke mededeling Arend van Dijk). Voor 2023 zijn er sowieso geen aanwijzingen dat er territoria zijn geweest, als was er een intrigerende waarneming van territoriaal gedrag net vóór de datumgrenzen. Hier werd een Oeverloper verjaagd door een soortgenoot op 24-5 in de plot Noorddijk (P11), waar in de weken daarvoor ook steeds een Oeverloper aanwezig was.

Kokmeeuw (*Croicocephalus ridibundus*)

Aantal: 814

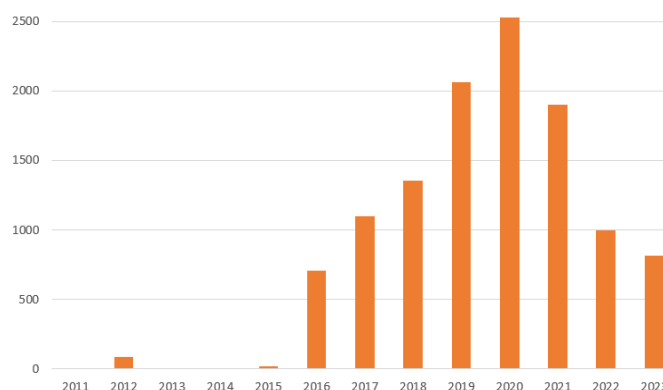

Foto 54: één van de vele slachtoffers van de vogelgriep. 15-4, Polder Lage Land (LOB). Foto: Bertjaap Darwinkel.

Grafiek 52: aantal territoria Kokmeeuw.

De grootste binnenlandkolonie van de Kokmeeuw in Nederland is de Onlander kolonie rond het Eelderdiep (Boele, 2023). In 2022 heeft 1% van de totale landelijke populatie De Onlanden thuis genoemd. Sinds 2017 is de Kokmeeuw de meest voorkomende broedvogel in De Onlanden, daarmee het stokje overnemend van de Rietzanger, maar in 2022 is de gestaag groeiende Rietzanger de Kokmeeuw weer voorbij door krimp van de Kokmeeuwenkolonie rond het Eelderdiep. Een reden voor die krimp is niet gevonden, maar dat het rondwarende vogelgriepvirus in de loop van 2022 toe is gaan slaan onder verschillende soorten meeuwen, waaronder de Kokmeeuw, deed het ergste vrezen voor 2023. Met die kennis is de eerste gerapporteerde dode Kokmeeuw op 5 januari, aangespoeld bij Meerzicht in De Hoogema (LOA), een slecht voorteken geweest, al is dit specifieke exemplaar niet getest. Al op 10 maart zijn van de 184 door de DWHC en Sovon onderzochte dode Kokmeeuwen (uit heel het land)

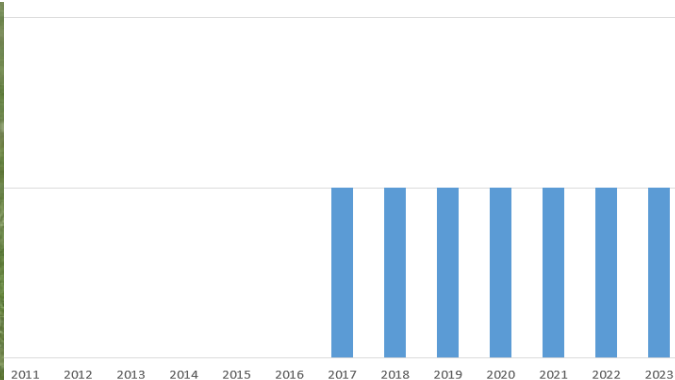
slechts 19 negatief getest (Slaterus 2023). Op 15 maart arriveerden er honderden vogels "opeens", alsof op afspraak, bij de kolonie rond het Eelderdiep terwijl er tegelijk her en der, in en buiten De Onlanden, al snel veel meer meldingen zijn gedaan van dode vogels (zie bijvoorbeeld **Foto 54**). Uit vrees dat rondrijvende dode besmette vogels de broedkolonie zouden kunnen infecteren heeft Natuurmonumenten besloten om dode exemplaren te verwijderen door met een bootje en met beschermende kleding het gebied in te gaan. Tot en met 8 mei zijn er op deze manier rond de kolonie al 950 dode vogels geraapt (Scheffer 2023). Het inventariseren van broedvogels is ook ietwat aangepast door routes aan te passen waardoor er minder diep de kolonie in is gelopen. Dit heeft het tellen van de nog aanwezige Kokmeeuwen (en andere soorten) bemoeilijkt. Bovendien zijn de gegevens van Eelderdiep Noordoost (P5) niet ingevoerd. Desalniettemin is het verrassend dat de aantallen lijken mee te vallen, zeker als mee wordt genomen dat het gevonden aantal van 814 vrijwel zeker een onderschatting is. Dit aantal is namelijk voor een groot deel gebaseerd op het tellen van (waarschijnlijke) nesten vanaf één punt waarmee veel achter vegetatie verstopte nesten over het hoofd zijn gezien (in P4/5). Of de kolonie zonder vogelgriep veel groter zou zijn geweest, of dat "gaten" gewoon worden opgevuld door vogels van buiten is niet te zeggen. Ook een meevaller is het broedsucces: er zijn veel jonge meeuwen gezien. Op 2 juli bijvoorbeeld zijn er door Leon Peters 410 juvenielen geteld vanaf de Madijk. Weliswaar de helft van het aantal nesten, maar ook dit is natuurlijk een ondertelling van de daadwerkelijke aantallen. De verdeling van Kokmeeuwen in De Onlanden is ten opzichte van 2022 wel anders. Het gros is wel weer aanwezig geweest in de plots langs het Eelderdiep (P4/5/8/12), waarbij er in 2023 iets meer vogels ten zuiden van de Zanddijk (P8/12) hebben gezeten. De kolonie op het eilandje in De Middelvennen (L18) is in 2023 niet teruggekeerd. Die is in 2021 met 48 nesten ontstaan en in 2022 doorgesloegen naar 91. Bij aanvang van het broedseizoen zijn hier wel Kokmeeuwen aanwezig geweest, maar "iets" heeft daar de prille kolonie zo verstoord dat dit eiland weer is verlaten. Ook opvallend is dat er her en der "losse" nesten zijn gevonden buiten kolonieverband zoals bijvoorbeeld het enkele nest in Wobbles' Land (L2) of op het Eilandje Leekstermeer (L22). Alsof coronamaatregelen zoals "social distancing" ook bekend zijn bij de Kokmeeuw. Hoe groot dit fenomeen precies is geweest is niet bekend, want er zijn ook aanwijzingen (maar geen nestvondsten) voor solitaire nesten in Tussen de Slenken (L3) en Weeringsbroeken West (P6). Tot slot: zuidelijk van de Zanddijk zijn nog nooit zoveel nesten gevonden als in 2023: 197.

Zwartkopmeeuw (*Larus melanocephalus*)

Aantal: 1

Foto 55: Zwartkopmeeuw foeragerend op wormen tussen de Spreuwen Kokmeeuwen. 31-3, De Hoogema (LOA). Foto: Tseard Mulder.

Grafiek 53: aantal territoria Zwartkopmeeuw.

Landelijk zit de Zwartkopmeeuw sinds begin jaren '90 in de lift (Boele, 2023). Het overgrote deel broedt in kolonies met Kokmeeuwen, waarbij de Kokmeeuwen soms in de minderheid zijn. In De Onlanden is dat niet het geval. Er zijn in 2023 in het broedseizoen weer waarnemingen

gedaan van paartjes en roepende Zwartkopmeeuwen in de Kokmeeuwenkolonie en op andere plaatsen in De Onlanden. Door de restricties als gevolg van de vogelgriep is ook niet gezocht naar een nest. Gezien het feit dat er al sinds 2017 een territorium kan worden genoteerd zou het weleens leuk zijn om eens een daadwerkelijk nest te vinden in de drukte van de kolonie.

Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*)

Aantal: 1

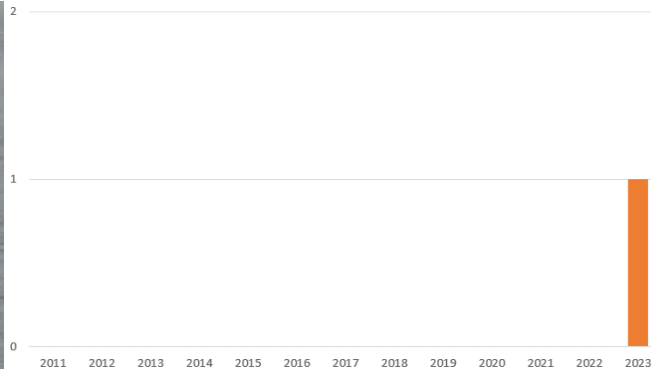

Foto 56: Paartje Kleine Mantelmeeuw. Een Lepelaar is daarbij vergeleken helemaal niet zo groot. 9-4, Blauwvennen Zuid (L7).

Grafiek 54: aantal territoria Kleine Mantelmeeuw.

Kleine Mantelmeeuwen zijn als broedvogels in het binnenland een zeldzaamheid, al broeden ze in toenemende mate op daken (Boele, 2023). Des te opvallender is dat er gedurende het broedseizoen twee Kleine Mantelmeeuwen aanwezig zijn geweest in het gebied rond het Leekstermeer. Nu zijn Kleine Mantelmeeuwen geen vreemde verschijning in De Onlanden, maar het gaat dan altijd om overvliegende of foeragerende vogels. De Mantelmeeuwen van het Leekstermeer hebben dit patroon niet gevolgd, maar zijn bij vrijwel elk bezoek aan het meer of de plots daaromheen ter plaatse aangetroffen. Of er is gebroed is twijfelachtig, maar de aanwezigheid van de vogels op het Eilandje Leekstermeer (L22), ook in broedhouding, doet dat toch wel denken. Als er is gebroed is de poging waarschijnlijk snel mislukt. Het Eilandje Leekstermeer (L22) is, ondanks zijn predator-vrije ligging, niet echt veilig als broedplek. De verschillende soorten ganzen en Nijlganzen vechten elkaar zo erg de tent uit, dat er her en der eieren verspreid liggen, een bekend fenomeen, zie ook rapporten uit andere jaren (van Boekel, 2013-2020, Wijnhold 2021-2022). Het zou ook kunnen dat het met dit paar gaat om een vroeg mislukt broedgeval in het Waddengebied, die daarna binnenlands zijn getrokken. In ieder geval is de Kleine Mantelmeeuw met een territorium de laatste nieuwe binnenkomer voor De Onlanden in 2023 in deze lijst.

Visdief (*Sterna hirusudo*)

Aantal: 9

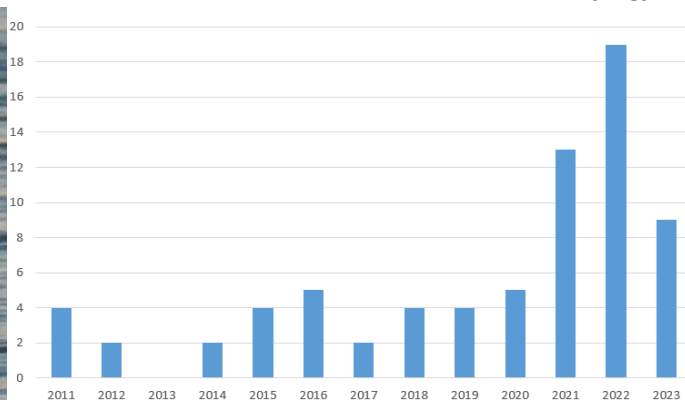

Foto 57: Visdief. Vlak naast dit paaltje lag een slikveldje waar aanstalten werden gemaakt om te broeden, dat is uiteindelijk of niet gebeurd of in een vroeg stadium mislukt. 16-5, Vogeltjesland (L9).

Grafiek 55: aantal territoria Visdief.

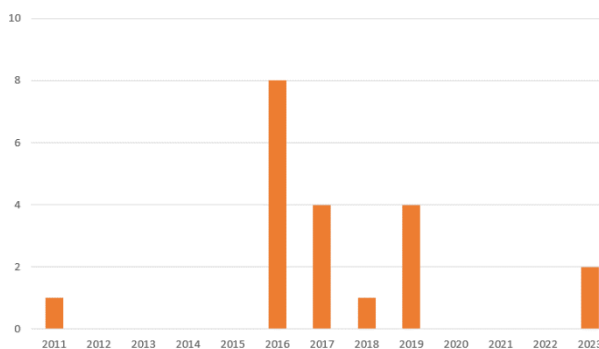
De neerwaartse trend die de Visdief landelijk vanaf 2000 laat zien heeft ook in 2022 nog doorgezet (Boele, 2023). In De Onlanden is die neerwaartse trend niet zichtbaar, maar de aantallen zijn ook erg laag. Bovendien is deze soort in de drukte van de Kokmeeuwen kolonie niet altijd opgemerkt. In 2023 komt daar nog bij dat deze kolonie minder goed is bezocht in verband met de maatregelen om verspreiding van de vogelgriep tegen te gaan. Van de plot Eeldermeden Noordoost (P5) zijn geen gegevens ingevoerd. Daarnaast kan het zijn dat de populatie zelf ook last heeft gehad van de vogelgriep, getuige een zieke vogel op 14 mei bij het Eilandje Leekstermeer (L22). Voor de plots van de Kokmeeuwenkolonie (P4/5/8/12) is er maar één territorium gevonden, maar dat zouden er zo een paar meer kunnen zijn. In lijn met vorige jaren zijn er ook solitaire nesten midden in het moeras geweest zoals in Matsloot Noord (L1, 2 nesten), op de grens Blauwvennen Noord en Blauwvennen Zuid (L6/7, beide 1 territorium). In Vogeltjesland (L9) is ook een nest begonnen (bouw en zittend in broedhouding), maar daar hing een irritante Grote Canadese Gans rond die uiteindelijk daar zelf ook niet heeft gebroed (zie ook **Foto 57**). Een vrijwel identiek scenario heeft zich afgespeeld bij het Mijmerbankje (L6/7). Daarnaast is er een territorium in De Hoogema (L0A), wellicht dat die daar een broedpoging op een dak hebben ondernomen. Er zijn nergens pullen gezien.

Zwarte Stern (*Chlidonias niger*)

Foto 58: Zwarte Stern. 31-5, Peizerweering (P4). Foto: Joost van der Laan.

Aantal: 2

Grafiek 56: aantal territoria Zwarte Stern.

De Zwarte Stern staat niet voor niets op de Rode Lijst, maar is landelijk redelijk stabiel. Het is een soort waar er verbazend weinig van broeden in De Onlanden. Blijkbaar bieden De Onlanden toch niet dat wat de Zwarte Stern wil, ondanks Krabbescheer om op te broeden en voedselaanbod in de vorm van amfibieën, vissen en insecten (Dantuma, 2016). De keren dat deze fraaie stern wél in De Onlanden broedt, doet ze dat niet op Krabbescheer, maar gewoon op slikveldjes of in een pitruspol. Dit jaar zijn er geen nesten gezien, maar zijn er wel veel meer waarnemingen van Zwarte Sterns in de juiste periode gedaan, met name rond het Eelderdiep in de Kokmeeuwenkolonie, dan in voorgaande jaren. Dit gebied is onder andere in verband met vogelgriepmaatregelen een stuk minder goed bekeken. De hoogste broedcode is transport van voedsel.

Witwangstern (*Chlidonias hybridus*)

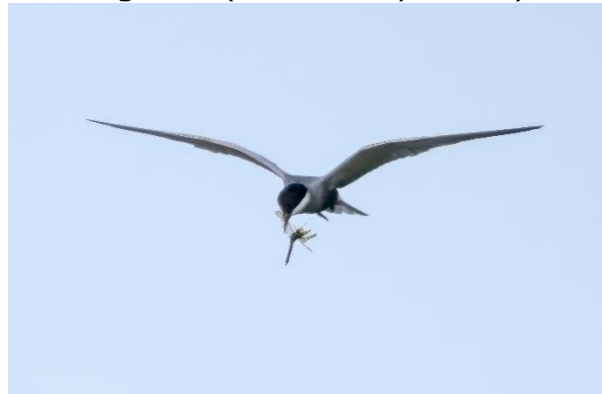
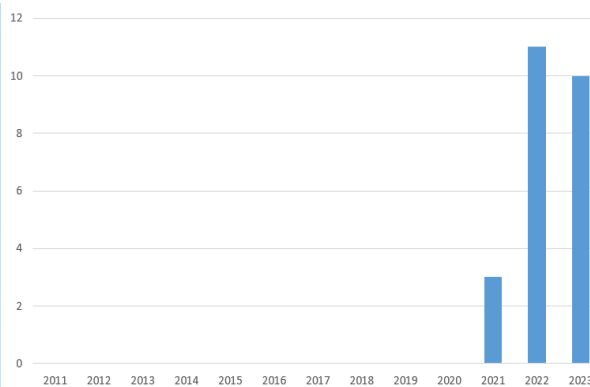

Foto 59: Witwangstern met een gevangen Libelle. 19-6, Noorddijk (P11). Foto: Frans Kromme.

Aantal: 10

Grafiek 57: aantal territoria Witwangstern.

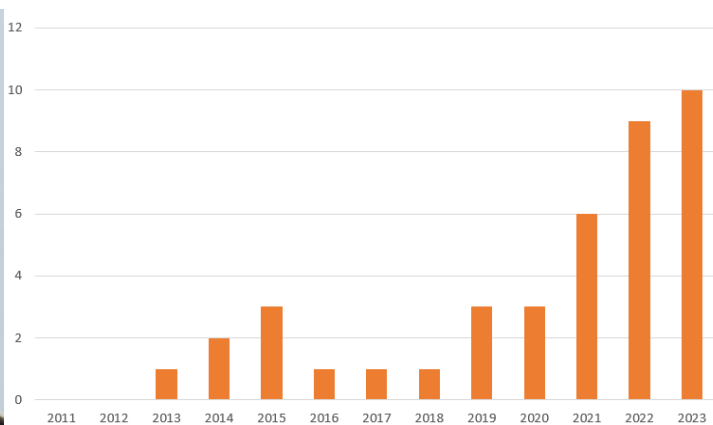
Gezien het feit dat de vogelgriep huis heeft gehouden onder de Kokmeeuwen, is het spannend geweest wat de vogels die afhankelijk zijn van de bescherming van de meeuwen zouden doen. De Witwangstern is één van die soorten. Voor zover bekend zijn er geen dode Witwangsterns gevonden en lijkt deze soort door latere aankomst, al opgebouwde immuniteit of door toeval de dans te zijn ontsprongen. Hoewel er in het Zuidlaardermeergebied minder vogels hebben gebroed dan in voorgaande jaren (mededeling Jan Beekman, HGL), zijn de aantallen in De Onlanden ongeveer gelijk aan die van vorig jaar. Ook deze soort is lastiger te tellen geweest vanwege de beperkingen voor het inventariseren, maar de vogels zaten wel goed zichtbaar bij het kijkscherm aan de Madijk te nestelen. Het maximaal aantal vogels is ongeveer gelijk aan dat wat in '22 is waargenomen en het aantal goed zichtbare nesten is uitgekomen op 10. Voor zover bekend zijn De Onlanden en het Zuidlaardermeergebied de enige plaatsen in het land waar deze stern tot broeden komt. In 2022 heeft de Onlander kolonie 19% van de Witwangsterns in het land gehuisvest. Hoe de cijfers voor 2023 uitpakken is nog niet bekend.

Holenduif (*Columba oenas*)

Foto 60: Holenduif nabij het nest. 20-4, Polder Roderwolde (L13).

Aantal: 10

Grafiek 58: aantal territoria Holenduif.

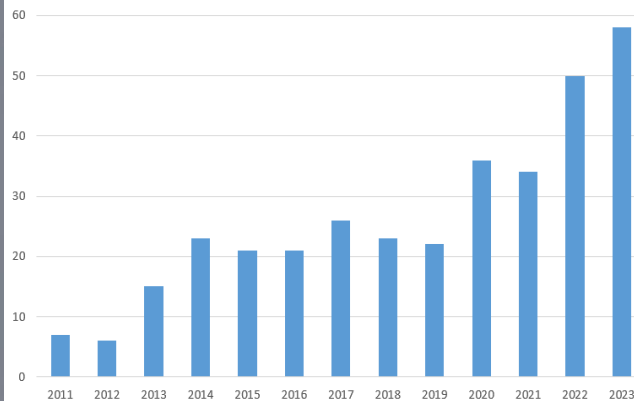
Landelijk gaat het goed met de Holenduif (Boele, 2023), met als mogelijke oorzaken verbeterde voedselbeschikbaarheid en zachte winters. In De Onlanden is de Holenduif geen bosvogel maar een cultuurvolger, iets dat ook landelijk aan de hand is. Territoria zijn gevonden bij de bebouwing in Eeldermeden Noordoost (P5), Zwarte Made Oost (P18), Polder Roderwolde (L13, zie **Foto 60**), in Willems' Land (L12), De Stenhorsten (L27) en de Zuidermaden (L26). Omdat L27 beter geteld is, kunnen we concluderen dat de stand van de Holenduif in '23 gelijk is aan die van '22. Waarnemingen in De Kleibosch (L25) hebben niet geleid tot een territorium. Dat zou dan ook de eerste bos-Holenduif zijn in De Onlanden.

Houtduif (*Columba palumbus*)

Aantal: 58

Foto 61: Houtduif. 18-6, Eeldermaden Noordoost (P5). Foto: Jochem Koens.

Grafiek 59: aantal territoria Houtduif.

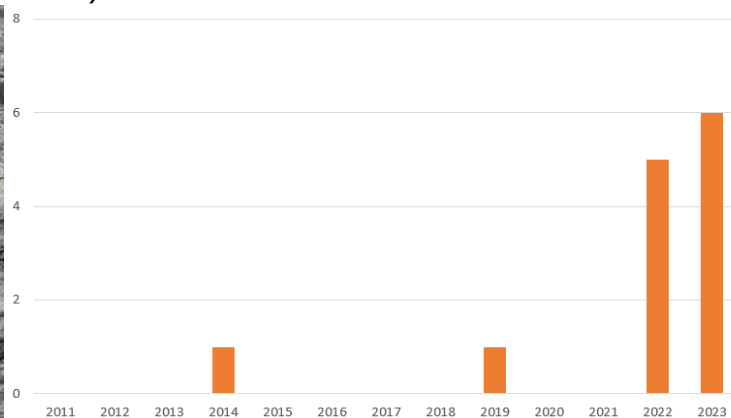
Wat geldt voor de Holenduif, geldt ook voor de Houtduif. Net als de Holenduif is de Houtduif meer een cultuurvolger dan een bosvogel, zo tellen de bosrijke plotjes als de Kleibosch (L25) en Lettelberter Petten (L20) respectievelijk vier en drie territoria. Het beter tellen van De Stenhorsten (L27) heeft zes territoria opgeleverd, waar dat er in 2022 slechts één is geweest. Daarmee is de Houtduif dan ook waarschijnlijk stabiel ten opzichte van het vorige jaar. De meeste territoria zijn gevonden in De Hoogema (L0A) en omgeving waar 10 territoria zijn gevonden. Het aanbod voedsel is hier met alle voedertafels waarschijnlijk de oorzaak voor. In de plot Noorddijk (P11) is de soort na een jaar absentie weer terug, maar uit Matsloot Noord (L1) is de soort juist voor het eerst weg. In Wobbes' Land (L2) heeft de soort een record bereikt. Het jaarlijks aantal van één is nu op drie uitgekomen en ook in Zuidermaden (L26) is het normale aantal van twee opeens verdubbeld.

Turkse Tortel (*Streptopelia decaocta*)

Aantal: 6

Foto 62: deze Turkse Tortel verzamelt nestmateriaal en houdt daarbij de ogen dicht om deze te beschermen tegen een niet-meewerkend takje. 21-4, De Kleibosch (L25).

Grafiek 60: aantal territoria Turkse Tortel.

Meer dan de Houtduif is de Turkse Tortel een cultuurvolger (Boele, 2022). De soort is na zijn expansie vanaf de jaren '50 inmiddels over zijn top heen. In De Onlanden is de soort een randverschijnsel met in het verleden alleen territoria in Matsloot Noord (L1) in 2014 (nestbouw) en Blauwvennen Noord (L6) in 2019 (paartje en zingend), bij de bebouwing daar. Sinds De Hoogema (L0A) met zijn vakantieparken wordt geteld, lijkt de Turkse Tortel een structureel onderdeel van de broedvogelpopulatie in De Onlanden te worden. Gezien de 4 territoria in 2023 daar en het broedsucces, is het de verwachting dat de Turkse Tortel

onderdeel blijft van de vogelpopulatie aldaar. Deze plot is ook de enige waar weer jongen gezien zijn, zoals een al bijna volgroeid exemplaar onder een voerdertafel op 9 mei. Opvallend in 2022 was de waarneming van een koerende duif midden in De Kleibosch (L25), twee weken daarna gevolgd door de vondst van de geplukte resten van een Turkse Tortel. Gezien de atypisch plaats is dat geïnterpreteerd als een eenmalig experiment van een avontuurlijke of verwarde duif, maar in 2023 is er opnieuw een territorium gevonden in L25. Nu wel aan de rand, vlakbij de bebouwing. Het nest daar is maar kort zichtbaar geweest en daarna is de duif daar ook niet meer waargenomen, wellicht dat het territorium verhuisd is naar de bebouwing net buiten De Onlanden. Een ander territorium is vastgesteld in de plot Langmameer (P1) waar een vogel aan het zingen is geweest bij woningen aan de Groningerweg. Voor de komende jaren is het de verwachting dat de soort ook nog op kan duiken in andere plots die grenzen aan de bebouwde kom zoals De Stenhorsten (L27), Willems' Land (L12), Polder Roderwolde (L13) en Polder Sandebuurt (L15).

Koekoek (*Cuculus canorus*)

Aantal: 17

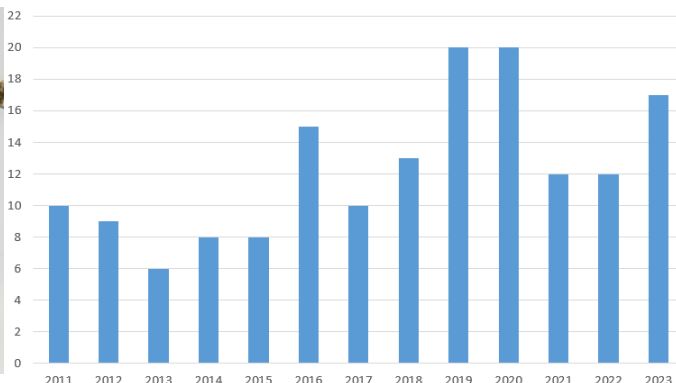
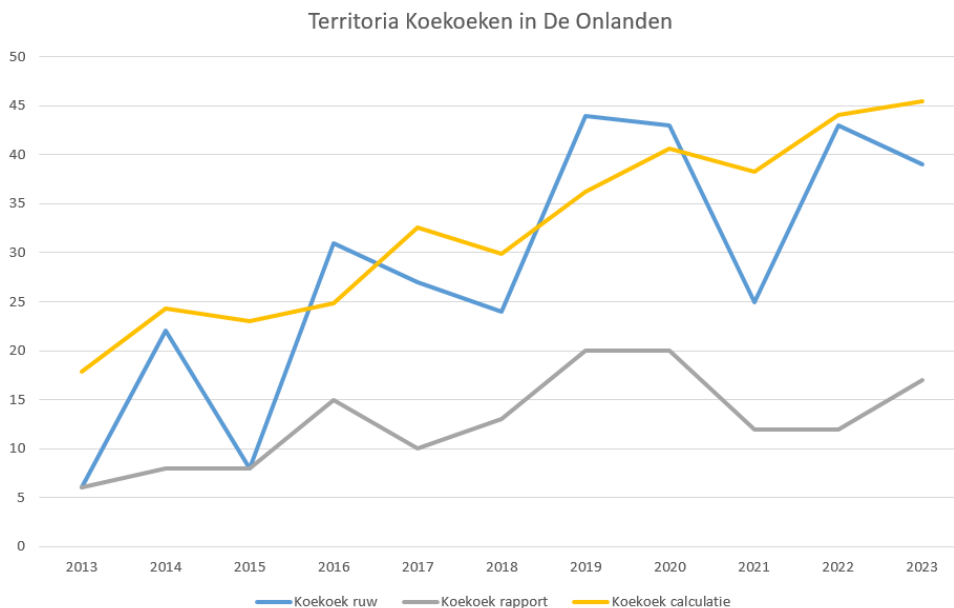

Foto 63: deze man Koekoek houdt een rivaal in de gaten. 3-7, Polder Vredewold (L21). Foto: Theo Kompier.

Grafiek 61: aantal territoria Koekoek.

De Koekoek is lastig te inventariseren, en daarover is al het nodige geschreven (Wijnhold, 2022; Wijnhold, 2021). Vooral de mannen vliegen van de ene plot naar de andere, waardoor de aantallen te hoog worden. In **Grafiek 62** staan weer drie verschillende aantallen territoria Koekoek weergegeven.

Koekoek ruw is de genoemde overschatting. *Koekoek calculatie* is de berekende draagkracht van het gebied dat is berekend aan de hand van aantallen waardvogels waar de Koekoek op broed-parasiteert en *Koekoek rapport* is de inschatting van het daadwerkelijke aantal Koekoeken in De Onlanden gebaseerd op de invoer in de Z-plot, uitsluitende/gelijktijdige waarnemingen, de regulier invoer in de gewone plots en een

Grafiek 62: aantal territoria Koekoek op basis van de invoer in de Sovon module (*Koekoek ruw*), de berekende hoeveelheden op basis van het aantal territoria van de waardvogels (*Koekoek calculatie*) en de inschatting van de daadwerkelijke aantallen (*Koekoek rapport*).

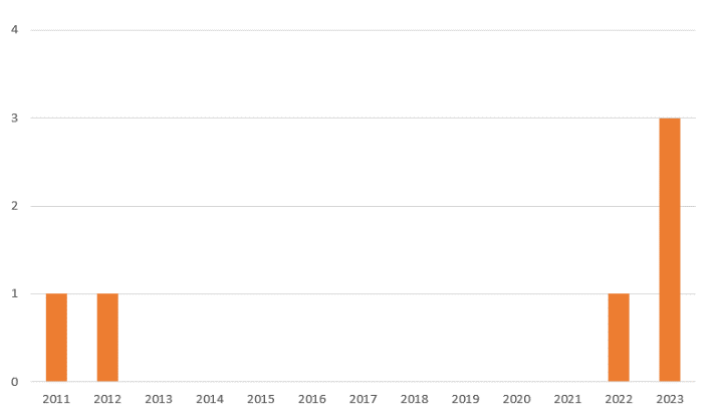
flinke dosis subjectiviteit (een gevoelskwestie). Wat ook dit jaar weer opvalt is dat de berekende draagkracht en de ruwe aantallen goed overeen komen, maar dat de stand van de Koekoek in De Onlanden op zijn best stabiel is te noemen, in aanmerking nemend dat de suggestie van toename in de eerdere jaren een gevolg is van steeds betere teldekking. Aan de andere kant zou je kunnen zeggen dat die teldekking minder van invloed is om dat de Koekoek zich ver verplaatst én erg opvallend is. De landelijke trend van de Koekoek lijkt vanaf 2010 stabiel, tot iets toenemend. Beperkende factoren zijn de beschikbaarheid voedsel in de vorm van (afnemende aantallen) rupsen, ontbossing in het overwinteringsgebied in Congo en de omstandigheden in de Sahel waar veel Koekoeken een trekpauze inlassen (Boele, 2022). Over de aanwezigheid van voedsel in De Onlanden is helaas niets kwantitatiefs bekend, wat overigens ook geldt voor andere soorten vogels en hun voedselbron.

Kerkuil (*Tyto alba*)

Aantal: 3

Foto 64: deze Kerkuil roest vaak achter een airco.1-7, De Hoogema (LOA). Foto: Martin Kroes.

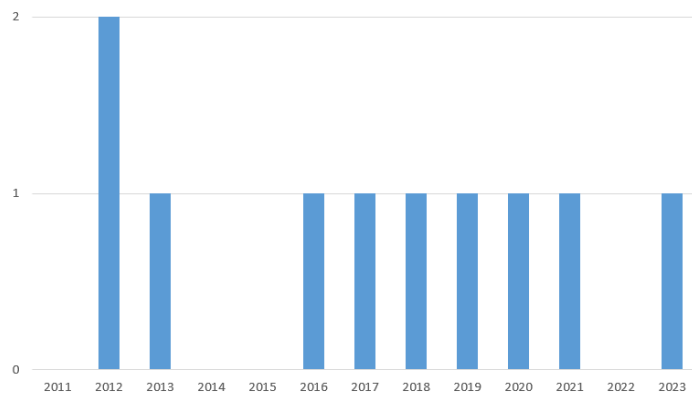
Grafiek 63: aantal territoria Kerkuil.

Het gebrek aan kwantitatieve gegevens over beschikbaarheid van voedsel is iets dat ook wordt gemist als de aantallen van muizenetende roofvogels en uilen moet worden besproken. Door tijdgebrek is er in 2023 nog niet begonnen met systematische muizentellingen. Over de soorten muizen die voorkomen in De Onlanden is meer bekend (van Boekel, 2017) en door middel van het rapen en pluizen van braakballen is daar ook uit recentere jaren iets over bekend (ongepubliceerd). Een kwalitatieve indruk van de aantallen veldmuizen is er in elk geval wel. Dit jaar zijn er meer muizenholletjes gezien op de verschillende dijken dan in de voorgaande jaren. Of dat de reden is dat er in 2023 méér territoria zijn gevonden is echter maar de vraag en dat geldt ook voor broedzekerheid. In ieder geval is de Kerkuil van De Hoogema (LOA) nog steeds aanwezig en houdt daar territorium met twee vaste roestplaatsen, waaronder eentje achter een airco (zie **Foto 64**). De andere plek is een vervallen schuur die momenteel wordt gesloopt, vanwege instortingsgevaar. Van beide plaatsen zijn braakballen verzameld om te kijken wat er in zit aan prooi. Voorlopige resultaten laten vooral Aardmuis zien en ook Dwergmuis, waarvan de schedeltjes maar net intact blijven in de ballen. Een ander territorium is van een Kerkuil in De Stenhorsten (L27), waar een zolder van een woning aan de Groningerweg een roestplaats is. Daar hebben ze ook ooit gebroed tot Steenmarters hun weg in deze boerderij hebben gevonden, sindsdien is het alleen een roestplek. Of er daar elders wel is gebroed is niet bekend. Naast deze twee territoria is er ook een krijsende man gehoord langs de weg De Horst. Of deze, en zo ja, waar deze gebroed heeft, is niet duidelijk.

Bosuil (*Strix aluco*)

De Bosuil is terug van weggeweest in De Onlanden, en hoe. In een bosje in De Stenhorsten zijn drie bedelende jongen gehoord tijdens een nachtelijke inventarisatie. Ook op *waarneming.nl* zijn meldingen van bedelende jongen ingevoerd. In de maanden daarvoor is de kenmerkende zang van de Bosuil daar niet opgemerkt. Dat doet de vraag rijzen hoeveel territoria in dit jaar en de voorgaande jaren eventueel zijn gemist. Wat dat betreft is BMP geen goede methode om de Bosuil te inventariseren, ook omdat de zangpiek eerder ligt dan de BMP-periode (Teixeira 2018).

Aantal: 1

Grafiek 64: aantal territoria Bosuil.

Ransuil (*Asio otus*)

Aantal: 1

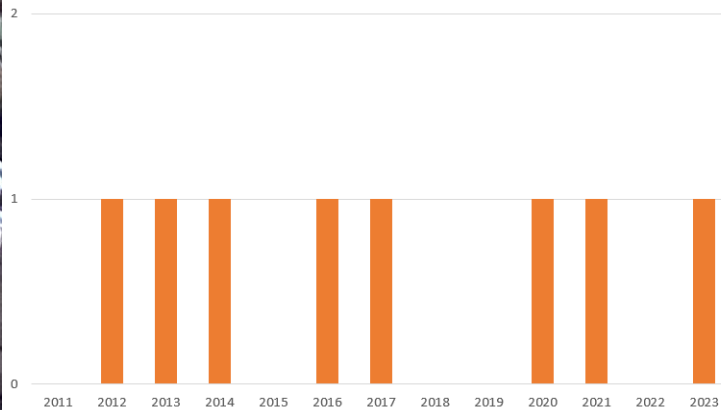

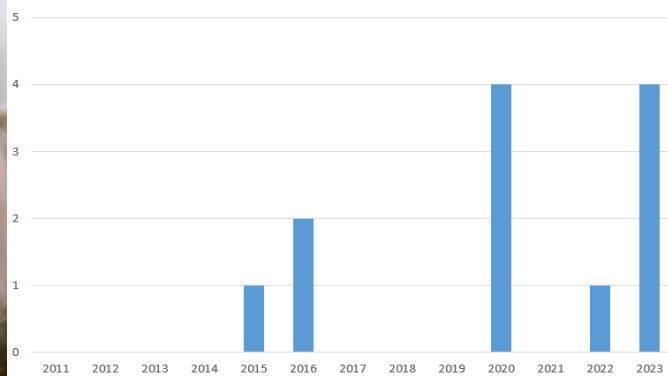
Foto 65: roestende Ransuil. 1-2, De Hoogema (LOA). Foto: Jochem Duijts.

Grafiek 65: aantal territoria Ransuil.

De Ransuil is weer aanwezig geweest in De Hoogema (LOA), nu met balts, maar een nest is niet ontdekt en ook jongen zijn niet gezien, wat in 2021 nog wel het geval was (Wijnhold, 2022). Er zijn ook braakballen verzameld om te kijken wat de Ransuil daar zoal eet. Zoals eerder in dit rapport al is opgemerkt: de indruk is dat het een goed veldmuizenjaar is geweest, in ieder geval in vergelijking met de voorgaande jaren. Wellicht dat dit ook de reden is dat er naast het territorium bij Meerzicht, nog meer waarnemingen zijn gedaan van Ransuilen. Net buiten de Zuidermaden bijvoorbeeld, is op 10 juni een bedelend jong gehoord, en in Wobbes' Land (L2) is in mei een jagende vogel gezien. Beide waarnemingen tellen niet mee als territorium, maar wellicht dat er toch nog eentje is gemist.

IJsvogel (*Alcedo atthis*)

Aantal: 4

Grafiek 66: aantal territoria IJsvogel.

Foto 66: IJsvogel vlakbij het nest. 23-3, Berging Sandebuurt. Foto: Ane van Rees.

Foto 67: de aanliegroute **Foto 68:** bovenaanzicht bij de aanleg. **Foto 69:** bovenaanzicht klaar. Foto's: Jochem Duijts.

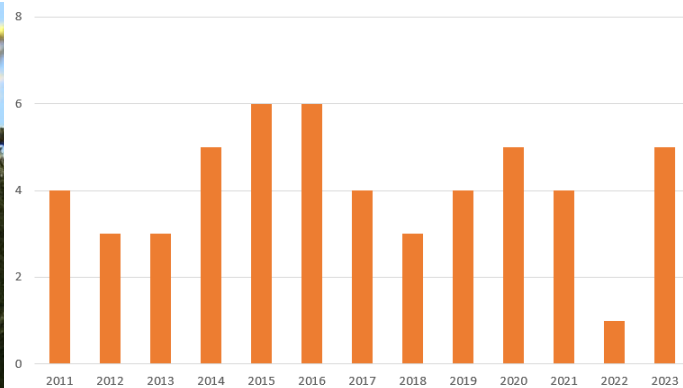
Dat de IJsvogel niet van ijs houdt, en ook zeer veerkrachtig is, blijkt wel uit **Grafiek 66**. Na een record in 2020, toen er ook om De Onlanden heen veel nesten zijn gevonden, is de korte felle koude van februari 2021 de nekslag geweest voor de IJsvogels van De Onlanden. Daarna een herstel, en na weer een zachte winter is het record van 2020 weer bereikt. De soort is ook nog eens lastig te inventariseren zonder nestvondst, dus voor alle jaren geldt dat er best een territorium kan zijn gemist. De IJsvogel is een soort die veel mensen wel invoeren op *waarneming.nl*, en in alle jaren zijn er ook genoeg waarnemingen van deze vogel te vinden, ook als er geen nest in de buurt is. In 2023 is er een nest geweest in Berging Sandebuurt (L14), waarschijnlijk in een vroeg stadium verstoord door bezoek van bootjes. In De Hoogema (L0A) is de soort zo vaak gezien dat Jochem Duijts een stel nestkasten voor deze soort heeft ingegraven in de oever van een sloot (zie **Foto's 67-69**). Helaas zijn deze niet gebruikt, al is er wel genoeg belangstelling geweest van nieuwsgierige vogels aan het begin van het seizoen. Waarschijnlijk hebben deze vogels langs de oever gebroed in Blauwvennen Noord (L6) of elders in De Hoogema (L0A). Een derde territorium is gevonden in de Zuidermaden (L26), dat zich met zowel de groei van bomen, de komst van de Bever en af en toe een flinke storm ontwikkelt tot een zeer structuurrijk habitat. Het vierde territorium is als bijvangst ontdekt tijdens het zoeken naar weidevogelnesten, toen een "treintje" van 6 jonge IJsvogels en hun ouders uit een kluit van een omgevallen boom vloog bij een vijver op het terrein van "de Woeste Hoeve" in Polder Lage Land (L0B). Er zitten ook vrijwel jaarlijks nesten bij landgoed Nienoord, tegen De Onlanden aan. Daar zijn in 2023 twee nesten geweest, waarbij één van deze twee families veelvuldig heeft gefoerageerd in de westelijken Onlanden. Gek genoeg zijn er geen IJsvogels betrappt op broeden in de oeverzwaluwenwand of in een van de omgevallen bomen in Polder Vredewold/Lettelberter Petten (L21/L20). Mocht de winter van 2023/2024 weer zacht zijn, dan is er genoeg ruimte voor meer territoria IJsvogel. Als de territoria uit het verleden mee worden genomen, en ander mogelijk geschikt habitat, dan zou de stand makkelijk kunnen verdubbelen. Dan moet het voedselaanbod natuurlijk wel op peil zijn.

Kleine Bonte Specht (*Dendrocopus minor*)

Aantal: 5

Foto 70: Kleine Bonte Specht. 5-3, De Kleibosch (L25).

Grafiek 67: aantal territoria Kleine Bonte Specht.

In het rapport van 2022 is de vrees geuit dat de KBS wel eens zou kunnen verdwijnen uit De Onlanden. Dat de soort behouden is, is al mooi, maar dat dit ook gelijk met zoveel territoria is gegaan, is geheel onverwacht. Wel opvallend is dat de soort weer ontbreekt in de Peizer-en Eeldermeden: alle territoria waren in de gebieden ten westen van de Groningerweg. Deze zijn gevonden in Groot Waal (L11a, terug na een jaar van afwezigheid), Lettelberter Petten (L20), De Kleibosch (L25), Zuidermeden (L26) en De Stenhorsten (L27). Voor L25/26 ging het zeker om één territorium in L25, het andere is een grensgeval geweest: hier is balts gehoord in zowel L26 als L25. De locatie in L25 was net buiten de fusieafstand met het andere territorium van die plot (al scheelde het niet veel) maar deze locatie was wel binnen de fusieafstand met een baltslocatie in de Zuidermeden. Het gaat in De Onlanden natuurlijk steeds om kleine aantallen, dus het is moeilijk om redenen te vinden voor de ontwikkeling van de aantallen van deze vrolijk klinkende specht in dit gebied. Het is misschien wensdenken, maar gezien de opmars van de Middelste Bonte Specht (Lensink et al, 2023) en het steeds groter groeien van de bomen in het noordelijk deel van De Kleibosch (L25), is het toch niet geheel onrealistisch dat alle in Nederland voorkomende soorten bonte spechten straks in De Onlanden voorkomen. En als we toch bezig zijn: naast de al aanwezige Groene Specht is ook al eenmalig een Zwarte Specht gesignaleerd in L25. Wellicht dat het woord bonte uit de voorlaatste zin kan worden geschrapt. Dromen kan altijd.

Grote Bonte Specht (*Dendrocopus major*)

Aantal:44

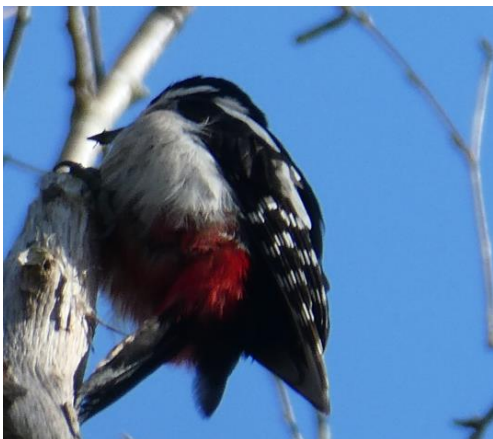
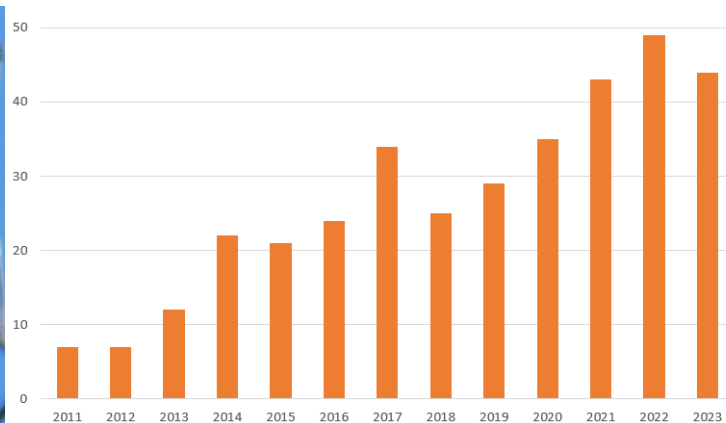

Foto 71: Grote Bonte Specht. 14-4, De Kleibosch (L25).

Grafiek 68: aantal territoria Grote Bonte Specht.

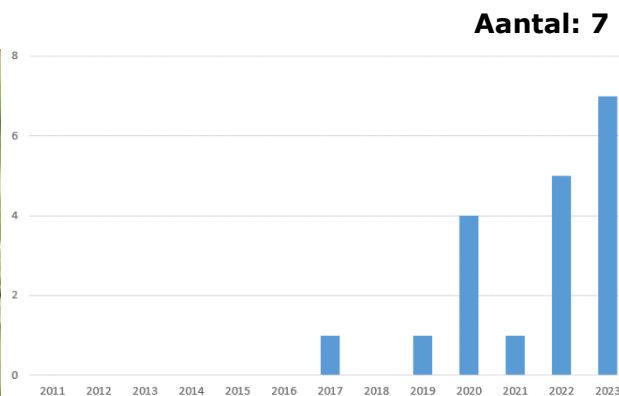
Met de toename van de opslag in De Onlanden komen er steeds meer geschikte plaatsen bij voor de vestiging van de Grote Bonte Specht. Een jaar of 20 na aanplant van bos komen de eerste GBS-en er aan, en na 50 jaar is de optimale situatie ontstaan (Boele, 2023). Gebieden

waar nu veel opslag aan het groeien is zullen dus het komende decennium gekoloniseerd kunnen worden, denk aan Berging Sandebuurt (L14) en Blauwvennen Zuid en Noord (L7 en L6). De populairste plot is De Kleibosch (L25) met zes territoria, maar de soort is ook te vinden in de meer parkachtige delen van De Onlanden zoals De Hoogema (L0A) of in het houtwallenlandschap zoals in Willems' Land (L12) en Polder Roderwolde (L13). De uitgehakte hollen worden vaak hergebruikt door Spreeuwen en daarmee is de stand van de Grote Bonte Specht ook voor deze soort van belang.

Groene Specht (*Picus viridis*)

Foto 72: Groene Specht. 11-1, Willems' Land (L12). Foto: Kjell Nilsen.

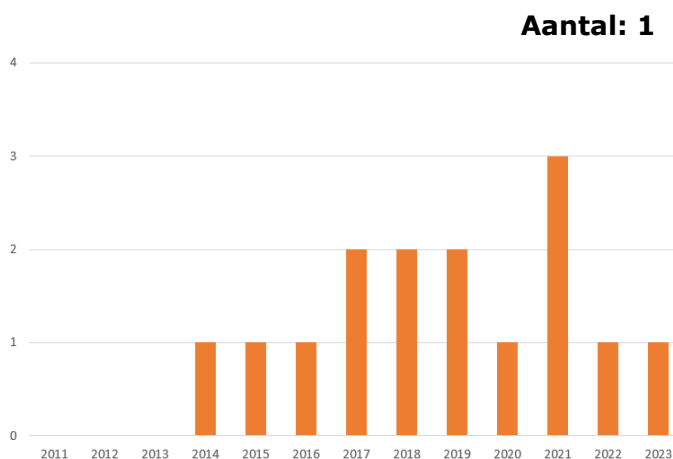
Grafiek 69: aantal territoria Groene Specht.

Het gaat goed met de Groene Specht, en Drenthe speelt daar een rol in (Boele, 2023). De soort is gevoelig voor winters, en dan met name sneeuw, wat de mierennesten aan het zicht onttrekt. De korte felle kou met sneeuwbedekking in februari 2021, is de "kink in de kabel" bij de ontwikkeling van de Groene Specht, zie **Grafiek 69**. In 2023 vestigt de Groene Specht een record in De Onlanden. Territoria zijn gevonden bij Het Beeld (P16), al is onduidelijk waar precies is gebroed, in De Hoogema (L0A), waar de soort (tot frustratie van de tellers) vóór en na het broedseizoen erg opvallend en luidruchtig aanwezig is, en daartussen erg stiekem doet. In Willems' Land (L12) is de vogel tijdens de tellingen niet gehoord, maar daarbuiten wel. Het zou best kunnen dat een eventueel nest niet in deze plot ligt, maar bijvoorbeeld in Roderwolde. De echte drukte is te vinden in de plots De Kleibosch (L25)/Zuidermaden (L26) met elke twee territoria. Waarschijnlijk is één nest van de territoria in L26 net buiten De Onlanden geweest. In deze plot heeft de soort zijn debuut gemaakt. Kansen voor uitbreiding liggen in De Broekenweering (P14), Polder Roderwolde (L13), Lettelberter Petten (L20), aan de randen van De Middelvekken (L18), De Jarrens (L19) en de plots rond het Leeksterhoofddiep (L23abc). Dat zal natuurlijk ook afhangen van de winters de komende jaren.

Torenvalk (*Falco tinnunculus*)

Foto 73: Torenvalk op de uitkijk. 20-7, De Horst en Westerstukken (P19).

Grafiek 70: aantal territoria Torenvalk.

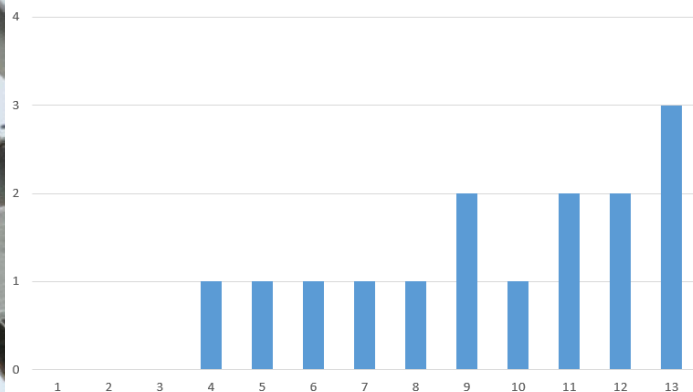
De Torenvalk blijkt in De Onlanden een lastig te inventariseren soort. Waarnemingen zat, maar waar zit een nest? Landelijk is de trend dat de Torenvalk steeds meer afhankelijk wordt van nestkasten (Bijlsma, 2023). De bekende nestkasten in De Onlanden zijn voor zover bekend niet gebruikt dit jaar. Ook lijken ze afwezig te zijn geweest in één van de vele hoogspanningsmasten in het gebied. Maar met een waarschijnlijk goede veldmuizenstand zou er toch gebroed moeten kunnen zijn? Gezien de waarnemingen in het gebied zijn er minstens 4 plaatsen waar een territorium zou kunnen zijn. Uiteindelijk zijn er uitgevlogen jongen gezien bij De Horst en Westerstukken (P19), waarmee er in ieder geval een territorium kan worden genoteerd voor dit jaar: het vermoeden is dat het er meer zijn geweest.

Boomvalk (*Falco subbuteo*)

Aantal: 3

Foto 74: Jonge Boomvalken op het nest. 18-8, Broekenweering (P14).
Foto: Frans Kromme.

Grafiek 71: aantal territoria Boomvalk.

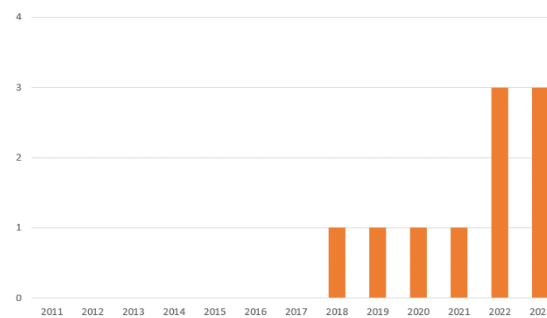
Het lijkt makkelijker om Boomvalken te inventariseren in De Onlanden, dan Torenvalken. In ieder geval zijn de Boomvalken op 3 territoria uitgekomen. Op landelijk niveau is bijna 70% van de Boomvalknesten gevonden in hoogspanningsmasten (Bijlsma, 2023). Ook in De Onlanden is het vaak raak op deze locaties. In 2023 is er een nest geweest in een hoogspanningsmast in de Broekenweering (P14), zie **Foto 74**. Hier zijn zeker twee en mogelijk zelfs drie jongen vliegvlug geworden. Het tweede territorium is gebaseerd op alarmerende vogels langs de weg *De Horst* in de plot Snegelstukken (S). Mogelijk dat hier in één van de vele oude kraaiennesten is gebroed. Het derde territorium is gevonden in De Kleibosch (L25) waar veel waarnemingen zijn gedaan van roepende individuen, een baltsend paartje en een mogelijke nestplaats. Net als in S zijn hier geen jongen gezien. Er zijn verder veel waarnemingen van Boomvalken in de gehele Onlanden, maar of daar nog een nest of territorium aan vast zit is onduidelijk. De waarnemingen van een (baltsend) paartje Boomvalk in Berging Sandebuurt (L14) is waarschijnlijk toe te schrijven aan een (boom)nest net buiten De Onlanden, tussen Sandebuurt en Roderwolde. Het is niet bekend of dit nest succesvol is geweest. Landelijk is de schatting dat het aantal Boomvalk territoria voor de periode 2018-2020 op 400-600 paren uit is gekomen (Boele, 2022). Uitgaande van die informatie is het aantal van 1-3 de afgelopen jaren in De Onlanden, niet slecht. Integendeel, gezien de landelijke afname is de toename in De Onlanden opmerkelijk, al kan daartegen worden ingebracht dat met het kleine aantal zulke uitspraken statistisch wankel zijn en dat ook eventuele verandering in aandacht van tellers en andere vrijwilligers voor deze soort hier een reden voor kan zijn geweest. Hoe het zit met het voedselaanbod in De Onlanden is helaas voor een groot deel onbekend. Libellen zijn er genoeg, maar daarover ontbreken op gebiedsniveau kwantitatieve gegevens. Over het stapelvoedsel voor jonge Boomvalken, in de vorm van Spreeuwen en Mussen, is natuurlijk wel een en ander bekend, maar die gegevens wijzen niet in een drastisch veranderend aanbod. Tot slot is voor een trekvogel als de Boomvalk natuurlijk ook van belang wat er gebeurt in de overwinteringsgebieden en de omstandigheden op de heen- en terugweg, waarover op dit moment ook niets bekend is.

Grauwe Klauwier (*Lanius collurio*)

Aantal: 3

Foto 75: man Grauwe Klauwier op de uitkijk. 18-8, De Kleibosch (L25).

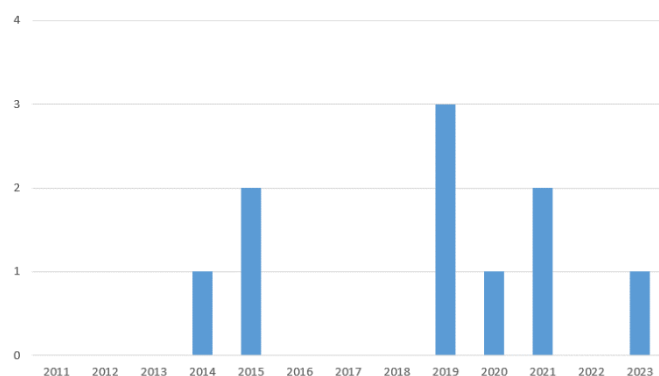
Grafiek 72: aantal territoria Grauwe Klauwier.

De opmars van de Grauwe Klauwier in Nederland heeft ook De Onlanden bereikt, maar qua verspreiding heeft de "negendoder" een stapje terug gedaan. In de plot Noorddijk (P11) is in 2022 nog een territorium gevonden, maar daar is in 2023 geen vervolg op gekomen. Dit gebied (omgeving Het Beeld) is op het oog erg geschikt en ook de locatie van broedgevallen in het verleden. De Kleibosch (L25) en Zuidermaden (L26) hebben samen vier territoria opgeleverd, waarbij een territorium rond de grens van deze plots waarschijnlijk dubbel is geteld, waardoor we voor 2023 weer op drie uitkomen. Op de oudst bezette locatie in De Kleibosch (L25) is ook nu weer een territorium gevonden in de vorm van een zingende man. Een vrouw is niet gezien en jongen ook niet, maar dat zijn in vorige jaren ook meer toevalstreffers geweest van na de inventarisatieperiode. Op de nieuwe locatie van 2022, in De Zuidermaden (L26) is wel man, paar en ook uiteindelijk twee uitgevlogen jongen gezien. Het grensgeval is beperkt gebleven tot een zingende man. De verwachting is nog steeds dat de populatie groeimogelijkheden heeft in De Onlanden in de plots L25/26, Polder Roderwolde (L13), De Stenhorsten (L27) de plots rond de Noorddijk (P11) en Het Beeld (P16, P15, P9, P13) en Nieuwe Weering (P2). De nieuwe eigenaars van Meerzicht in De Hoogema (L0A) hebben een deel van hun terrein gereserveerd voor natuur en hebben de Grauwe Klauwier als (ambitieuze) doelsoort gesteld. We zullen zien of en waar de soort zich de komende jaren uit zal breiden in De Onlanden. Nog het vermelden waard, is het territorium in De Horst en Westerstukken (P19), in een deel ten zuiden van de weg De Horst dat net buiten De Onlanden valt.

Wielewaal (*Oriolus oriolus*)

Aantal: 1

In Noordwest-Europa doet de Wielewaal het niet goed, en dat geldt ook voor de Nederlandse populatie. Drenthe is hierop de uitzondering en huisvest inmiddels 20% van de landelijke aantallen (Boele, 2023). In De Onlanden is het altijd spannend of de Wielewaal *het* gaat doen. Daarbovenop is de soort schuw met slechts een korte periode met zang. Voor 2023 is er zeker één territorium gevonden bij Het Beeld (P16) waar meermaals een zingende man is gehoord. Bij een broedvogelinventarisatie in Het Wold (P9) is een zingende vogel net buiten het gebied gehoord. Wellicht dat de op waarneming.nl ingevoerde zingende Wielewaal in De Stenhorsten (L27) hier heeft gezongen, als uitstapje naar de overkant van de weg. Misschien dat er dus nóg een territorium is geweest.

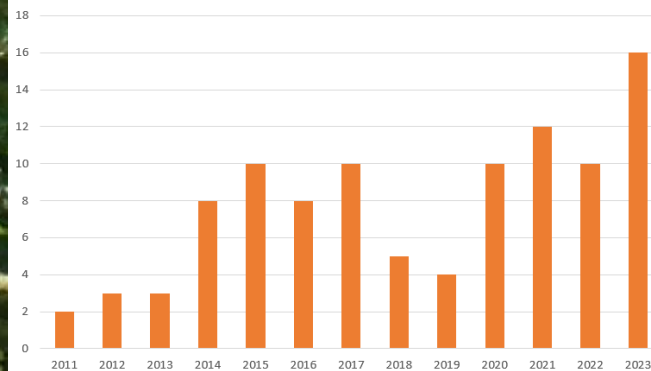
Grafiek 73: aantal territoria Wielewaal.

Gaai (*Garrulus glandarius*)

Aantal: 16

Foto 76: verstopte Gaai. 16-6, De Kleibosch (L25).

Grafiek 74: aantal territoria Gaai.

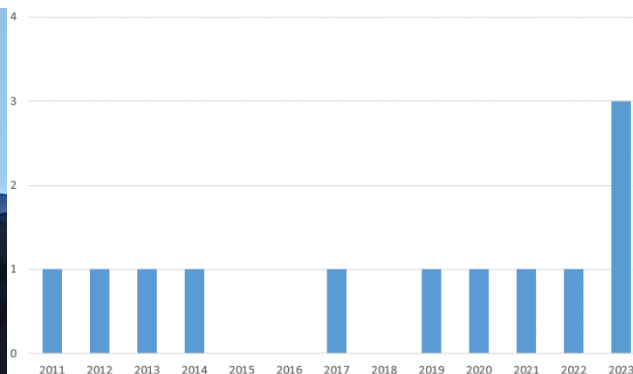
De Gaai is qua biotoop een generalist geworden. Het aantal atlasblokken (5x5 km) waar de Gaai in Nederland voorkomt is vanaf de jaren '70 gestegen van 70% tot meer dan 90% (Boele, 2022). De soort voelt zich thuis in groen urbaan gebied, niet te oude bossen en cultuurlandschappen met houtwallen: allen in De Onlanden ruim voorhanden. In een drietal plots heeft de Gaai meer dan één territorium: De Hoogema (L0A), Lettelberter Petten (L20) en De Kleibosch (L25). Een enkel bosje in verder open landschap is ook geen probleem zoals bij de Gaaien in Matsloot Noord (L1) en Noorddijk (P11). Het cultuurlandschap met houtwallen is vertegenwoordigd met de plots Willems' Land (L12), Polder Vredewold (L21, debuut) en Zuidermaden (L26). Jong bos is met Berging Sandebuurt (L14) een mooi biotoop. Omdat de cultuurbiotopen de komende jaren intact zullen blijven, maar er wel meer jong bos ontstaat, kan de populatie van de Gaai zich in De Onlanden de komende jaren nog verder uitbreiden. Na de Zwarte Kraai is de Gaai nu de meest voorkomende kraaiachtige in De Onlanden en de verwachting is dus ook dat dit de komende jaren zo zal blijven.

Ekster (*Pica pica*)

Aantal: 3

Foto 77: deze jonge Eksters hebben geleerd dat insecten makkelijk te pakken zijn als ze uit de "fuij" van deze parasol komen. 20-7 Hoogema (L0A). Foto: Daniëlla van Gennep.

Grafiek 75: aantal territoria Ekster.

De Ekster is een soort die in Europa (Keller et al, 2020) en Nederland (Sovon, 2018) steeds meer verdwijnt van het platteland en verschuift naar de stad. Met die trend zullen de aantallen van de Ekster in De Onlanden laag blijven. De drie territoria zijn gevonden in De Hoogema (L0A, 2 stuks) en in Polder Sandebuurt (L15). Deze zou je respectievelijk kunnen kenmerken als groen urbane omgeving en platteland. In L0A zijn ook jonge Eksters uitgevlogen, zie **Foto 77**. De Ekster zal zich nog thuis kunnen voelen in De Stenhorsten (L27) en de plots rond Roderwolde zoals Polder Roderwolde (L13) en Willems' Land (L12). Net buiten Eeldermeden Noordoost (P5) heeft een nest gezeten in de wijk Ter Borch. Het zou kunnen dat de bebouwing in die plot rond De Onlanderij ook een mooie locatie is voor een nest.

Kauw (*Corvus monedula*)

Eén van de nieuwkomers van '22 is net als de Ekster een cultuurvolger. Toch is de Kauw niet aangetroffen in de meest bebouwde plots, maar net als vorig jaar in Polder Sandebuurt (L15). Voor een vogel die meer koloniaal broedt is er qua aantallen nog wel ruimte over in De Onlanden. Naast de plots die al zijn genoemd in verband met de Ekster, ook nog de meer bosrijke plots (als holenbroeder). In de omliggende dorpen als Roden, Leek en Hoogkerk zijn grote populaties Kauw, dus bronpopulaties zijn aanwezig. Misschien dat De Hoogema (L0A) met zijn nestkasten, bewoning en korte afstand tot Hoogkerk de hoogste ogen gooit, al is het daar ook al wel druk met Gaaien, Eksters en Zwarte Kraaien.

Aantal: 1

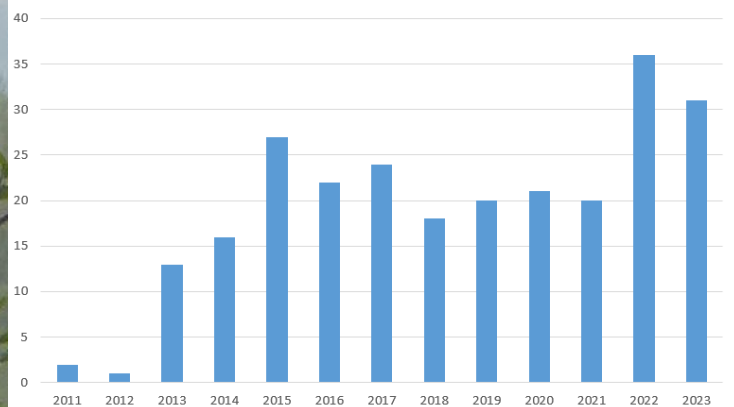
Grafiek 76: aantal territoria Kauw.

Zwarte Kraai (*Corvus corone*)

Foto 78: Zwarte Kraai met "iets" in de snavel. 15-5, Weeringsbroeken West (P6).

Aantal:31

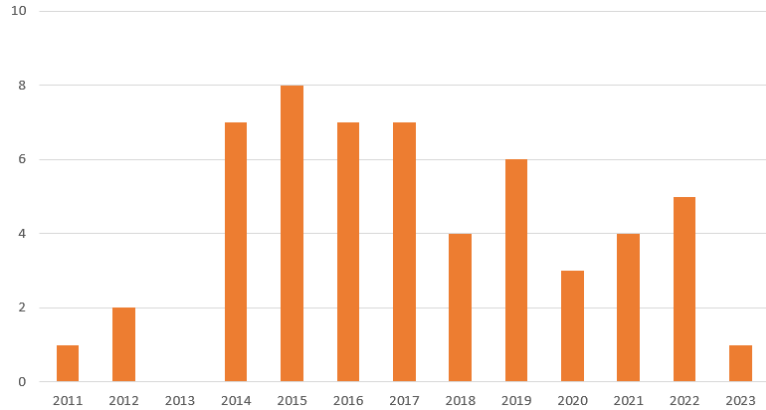
Grafiek 77: aantal territoria Zwarte Kraai.

Net als bij de Ekster vindt er bij de Zwarte Kraai landelijk een verplaatsing plaats naar urbaan gebied wat geweten wordt aan de toename van de Havik in het buitengebied. Nu het landelijk met de Havik minder goed gaat en deze ook deels naar de stad trekt, zal er wellicht een effect te zien zijn op de stand van de Zwarte Kraai (Boele, 2023). Wat in het buitengebied ook een rol kan spelen, is de jacht. Ook in De Onlanden worden Zwarte Kraaien geschoten omdat ze weidevogels op zouden eten. Nesten van Kraaien zijn voor andere soorten zoals Boomvalk en Ransuil uitermate geschikt om als broedgelegenheid te dienen. Afname van de Zwarte Kraai kan daarmee zelfs uiteindelijk zichtbaar worden in de muizenpopulatie. Het formaat Kraai is dan ook weer interessante prooi voor een vrouw Havik om haar jongen te voeden. Kortom, de rol van de Kraai in een ecosysteem is complex. In 2023 doet de Zwarte Kraai in De Onlanden een stapje terug. In Wolfkampen (P15) is de soort voor het eerst sinds start van de tellingen in '15 daar niet gevonden. Daarentegen is de Zwarte Kraai voor het eerst sinds 2017 terug in Groot Waal (L11a) en maakt de soort zijn debuut in Broekstukken Zuid (P20). De meer volledige teldekking in 2022 is waarschijnlijk de verklaring voor de toename in dat jaar. Het iets lagere aantal in 2023 kan dan gewoon een normale fluctuatie zijn in de stand van de Zwarte Kraai.

Matkop (*Poecile montanus*)

De provincie Drenthe is de Matkoprijkste provincie van Nederland. Dat lijkt mooi nieuws, maar het komt neer op een nóg hardere achteruitgang in andere provincies (Boele, 2023). Redenen voor de afname die worden genoemd zijn ouder worden van bossen en verdroging. In De Onlanden zal van verdroging niet heel snel sprake zijn en gezien de toename van opslag is ook het ouder worden van bos niet zo'n probleem op langere termijn. Wat wél een probleem is voor de Matkop is de geringe dispersieafstand. Het is dus mogelijk dat als de Matkop verdwijnt uit De Onlanden er geen nieuwe aanwas van buiten meer komt en het doek voor deze mees hier valt. Zo is er voor het eerst geen Matkop aangetroffen in de plots rond het Leeksterhoofddiep (L23a/b) en is de soort ook verdwenen uit De Kleibosch (L25). In 2022 zaten daar respectievelijk 1 en 2 territoria. De andere twee van dat jaar zijn gevonden in de Lettelberter Petten (L20) en daar is het enige territorium van 2023 aangetroffen.

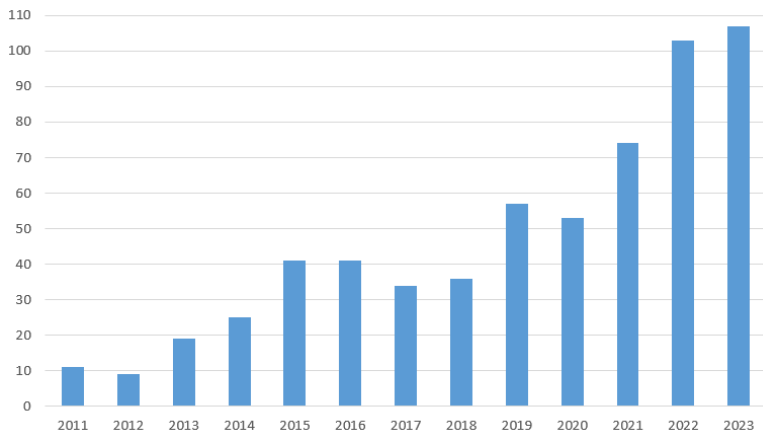
Aantal: 1

Grafiek 78: aantal territoria Matkop.

Pimpelmees (*Cyanistes caeruleus*)

Aantal: 107

Grafiek 79: aantal territoria Pimpelmees.

Foto 79: juveniele Pimpelmees op een voedertoren. 7-7, De Hoogema (LOA). Foto: Daniëlla van Gennep.

De opgaande trend van de Pimpelmees is een landelijk fenomeen, al is er in stedelijk gebied een lichte afname (Boele, 2023). De trend van de Pimpelmees in De Onlanden is daarmee in lijn. De toename in 2022 is een gevolg van de grotere teldekking, met name in De Hoogema (L0A), met zijn vele nestkasten. Omdat de plot De Stenhorsten (L27) dit jaar beter is geteld dan in de jaren daarvoor, zou de geringe toename daaraan kunnen worden toegewezen, al zal er altijd wel van jaar tot jaar een fluctuatie zijn, ook binnen een duidelijke meerjarige trend. In Groot Waal (L11a) is de Pimpelmees terug na een jaar van afwezigheid. In de Peizer-en Eeldermeden is Het Beeld (P16) de plot met de meeste Pimpelmezen (6 stuks). Aan de andere kant van de Groningerweg is duidelijk te zien wat de factor nestgelegenheid te bieden heeft. In De Kleibosch/Zuidermeden (L25/26) zitten samen 16 territoria, net zoveel als in de vakantieparkjes in De Hoogema (L0A). Hier zijn alle nesten dit jaar gevonden in nestkasten, waarvan in ieder geval in drie 2de leggen zijn gedaan. Waar de Pimpelmees in 2022 verraste door bij het van nestkasten vergeven Meerzicht te gaan nestelen in een boomholte, is er in 2023 een Pimpelmees geweest die het nodig heeft gevonden om te proberen om een vleermuiskast te verbouwen tot nestkast, zie **Foto 80**.

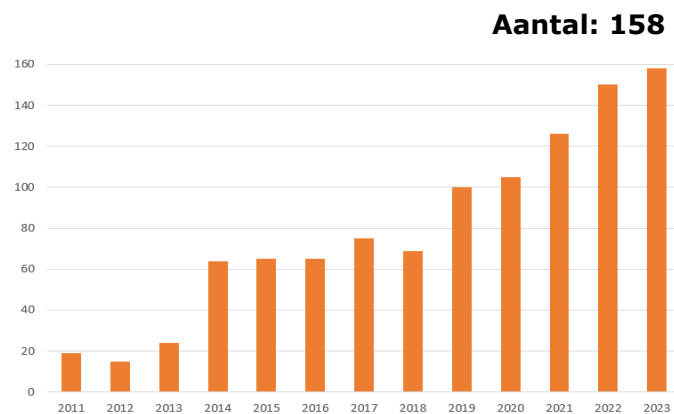

Foto 80: verbouwing van een vleermuiskast door een Pimpelmees. 23-3, De Hoogema (L0A). Foto: Jochem Duijts.

Koolmees (*Parus major*)

Foto 81: Koolmees. 19-3, De Kleibosch (L25).

Grafiek 80: aantal territoria Koolmees.

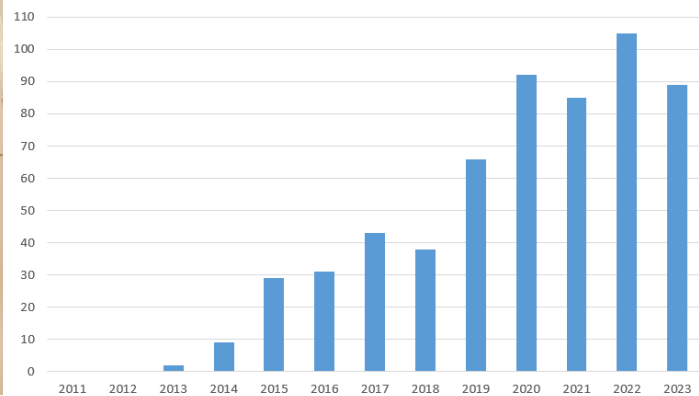
De Koolmees is in Nederland algemener dan de Pimpelmees. De aantalschattingen laten zien dat de populatie Pimpelmees ongeveer 2/3 is van die van de Koolmees (Sovon, 2018). De aantallen van deze soorten in De Onlanden kloppen daar heel erg goed mee. Ook bij de Koolmees zitten er weer disproportioneel veel in De Hoogema (L0A) met zijn nestkasten, en wel 17 stuks. Toch "winnen" De Kleibosch/Zuidermeden (L25/26) het en komen tezamen op 21 territoria, met een record voor de plot L26. Deze verdeling van de Koolmees (en ook de Pimpelmees) over het relatief kleine deel van De Hoogema en het veel groter oppervlak van L25/L26 is iets wat veel vragen oproept. Hoe is bijvoorbeeld het broedsucces in beide plots? En wat ligt daaraan weer ten grondslag? Op vakantiepark Meerzicht zijn Koolmeesnesten alleen gevonden in nestkasten. Van de 14 nesten in de nestkasten zijn er bij vier dubbele nesten gevonden, dus tweede leggen. In één van die 2de leggen is bij nacontrole nog een niet-uitgekomen ei gevonden. In één van de gevallen heeft de Koolmees gebroed in een Spreeuwennestkast (ingang 45 mm). In een ander geval in een voor Huismussen bedoelde koloniekast met meerdere nesten naast elkaar (zie ook **Foto 112**).

Baardman (*Panus biarmicus*)

Aantal: 89

Foto 82: Baardman. 30-4, Peizerweering (P4). Foto: Jeroen Haze.

Grafiek 81: aantal territoria Baardman.

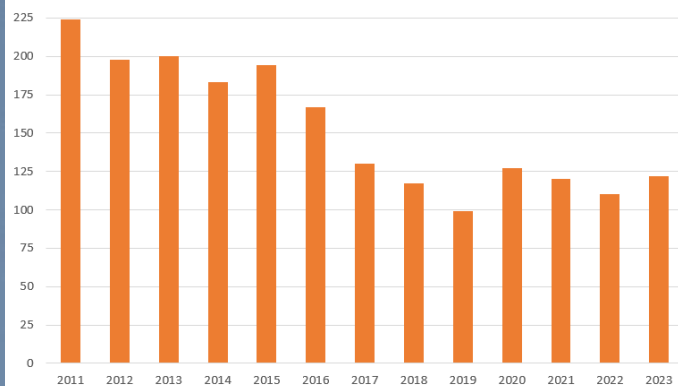
Een echte moerasvogel als de Baardman zou het toch goed moeten doen in De Onlanden. In 2022 zijn er 1029 territoria geteld in heel Nederland (Boele, 2023). Dat betekent dat in dat jaar zo'n 10% van de landelijke aantallen in De Onlanden heeft gezeten en dat is een mooi resultaat, maar is niet de groei die we bij andere moerasvogels wel steeds zien. Sterker nog, de Baardman lijkt af te vlakken. Is de max bereikt? Of kan het moeras zich nog voldoende ontwikkelen voor deze soort? Opvallend is, vrijwel elk jaar, de verdeling tussen de territoria in de Peizer- en Eeldermeden (weinig) en het Matslootgebied (veel). In 2023 zijn er in dat eerste gebied maar 2 territoria gevonden, waarvan één in de Peizerweering (P4) en één in de Weeringsbroeken (P7). De plot P4 is beperkter bezocht in verband met de vogelgriep, en van P5 zijn geen gegevens ingevoerd, dus wellicht hebben er daar meer gezeten. In deze laatste plot (P5) en ook in bijvoorbeeld de Zwarte Made (P13) zijn Baardmannen gehoord, maar na de datumgrenzen voor deze soort. Er is daar dus wel wat te halen buiten broedtijd. Op 15 september bijvoorbeeld zijn langs de Weeringse Dijk (P4) in totaal 36 Baardmannen gezien, dat is nogal een verschil met het ene territorium daar, en op 28 oktober 6 Baardmannen in de Zwarte Made (P13). Ook aan de westkant van het Leekstermeer is het armoe troef in de broedtijd met slechts één territorium in De Middelvennen (L18). De buurplot De Jarrens (L19) heeft er geen geteld, en het jaar daarvoor was het andersom. Het Matslootgebied bevat wél grote uitgestrekte rietvelden en daar is dan ook veel Baardman te horen en te zien. De meeste territoria zijn in 2023 gevonden in Matsloot Noord (L1), en wel 12 stuks. Op de Onlandse Dijk is ook altijd wel een mooie foto te maken voor de enthousiaste fotografen, want daar laat de soort zich altijd mooi bekijken. Wat de toekomst gaat brengen zal waarschijnlijk liggen aan het Riet. In veel plots in het Matslootgebied groeien de rietvelden steeds verder van de slootjes waar ze ooit zijn begonnen af zodat er bij sommige sloten door tellers al tientallen meters aan Riet door moet worden gelopen voor deze uiteindelijk bij de doorwaadbare plaats in de sloot aankomt. Dit proces gaat in ieder geval nog steeds door, maar op andere plaatsen groeien er steeds meer wilgen door het Riet heen en gaat de successie door. In de plots langs het Eelderdiep lijkt het areaal open water ook steeds meer toe te nemen door erosie, ganzenvraat en het "uitwonen" van vegetatie door Kokmeeuwnesten. Toch ontstaan ook hier Rietvelden langs voormalige sloten zoals bij de vistrap aan de Weeringse Dijk, in de Weeringsbroeken (P7), Drentse Dijk Oost (P8) en de Zwarte Made (P13). Waarom deze dan toch zo leeg blijven.....

Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*)

Aantal: 122

Foto 83: Veldleeuwerik met voedsel voor de jongen. 4-5, Zwarte Made Oost (P18).

Grafiek 82: aantal territoria Veldleeuwerik.

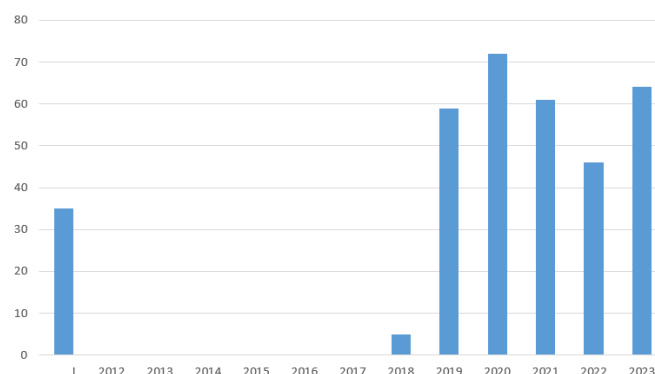
Landelijk is de Veldleeuwerik sinds de jaren '70 met meer dan 90% afgenomen (Boele, 2023) wat een gevolg is van de intensivering van de landbouw, maar laatste jaren zijn de aantallen gestabiliseerd. Hoge dichtheden worden alleen nog bereikt in heidegebieden. De afname van de Veldleeuwerik in De Onlanden lijkt ook te zijn gestopt. Hier is niet de intensivering van de landbouw de oorzaak van de afname, maar het omzetten van landbouwgebied naar (on)beheerd moeras. De plot Matsloot Zuid (L5) bijvoorbeeld is van 11 paar in 2013 naar één in 2018 gegaan en staat sindsdien op nul. Bijna alle habitat is óf ongeschikt geworden door verruiging en vernatting of is stabiel extensief beheerd grasland, en daar doet de soort het gewoon goed. Het gaat dan vooral om de plots langs de Drentse Dijk, Zuiddijk en Noorddijk. In Broekstukken Zuid (P20) is een recordaantal van 17 gevonden, waar het vorige record 15 was in 2022. In Drentse Dijk Oost (P8) daarentegen zit de laatste drie jaren steeds nog maar één territorium. Pas na 2016 zitten hier minder dan tien en gaat het rap achteruit. Aan de overkant in Weeringsbroeken (P7) zijn alleen in 1994 minder geteld, daartussenin echter heeft de soort daar gepiekt tot het de plot was met de grootste dichtheid Veldleeuweriken van Nederland (Van Boekel, 2020). De meeste territoria zitten in het zuiden met Snegelstukken (S) als topper met 38 territoria, alleen in 2017 zaten hier meer, namelijk 40. In die omgeving is het heerlijk vertoeven met overal om je heen de zang van de Veldleeuwerik. In het Leekstermeergebied zijn slechts 17 territoria te vinden waarvan de meeste in Polder Vredewold (L21). In de intensief beheerde landbouwgrond zoals Polder Roderwolde (L13) zitten geen Veldleeuweriken, uitgezonderd Polder Lage Land (L0B) met twee territoria.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

Aantal: 64

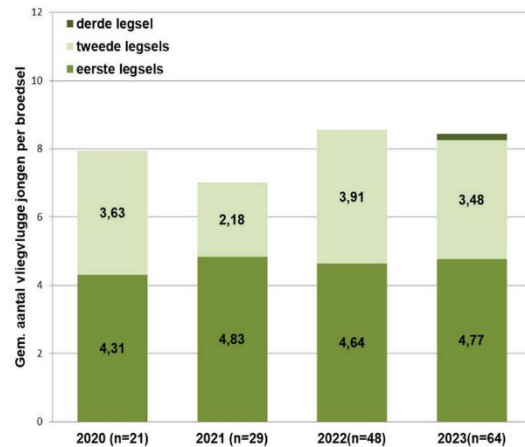

Foto 84: groepjes jonge Oeverzwaluwen komen samen in de struiken langs het Leekstermeer. 18-6, Polder Vredewold (L21).

Grafiek 83: aantal territoria Oeverzwaluw.

In 2023 zijn de oeverzwaluwen vroeg gearriveerd bij de kolonie in de Lettelberterpetten (L21). Op 15 april zijn er al 60 exemplaren geteld en werd er al druk gegraven. De vroege start was ook zichtbaar in de speciale nestkasten waar begin mei de eerste eieren al waren gelegd. In totaal zijn er maximaal 64 bewoonde nesten geteld in 2023. Dat is flink meer dan de 46 in 2022. De vogels hadden een goed broedsucces met gemiddelde 4,77 vliegvlugge jongen per legsel voor het eerste en 3,48 voor het tweede. Heel bijzonder was dat het twee paartjes lukte om drie succesvolle broedsels groot te brengen. Mogelijk dat de vroege start hier aan bijgedragen heeft. In De Onlanden geboren geringde vogels uit vorige jaren zijn inmiddels teruggemeld als broedvogels in Noord-Holland en Friesland.

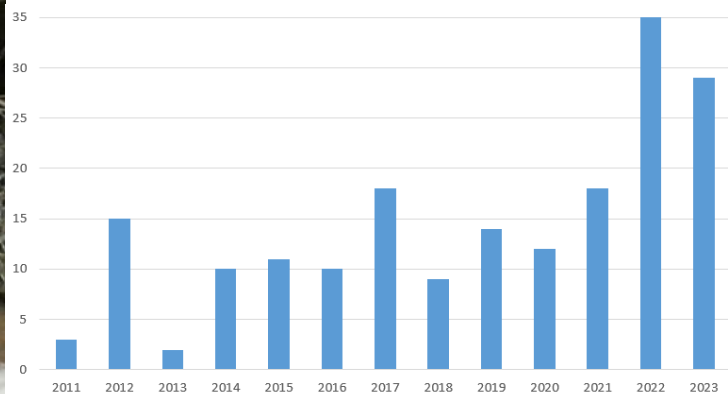
Grafiek 84: broedsucces Oeverzwaluwen in De Onlanden over de jaren.

Boerenzwaluw (*Hirundo rusticus*)

Foto 85: nestje in een kijkhut. 9-6, Lettelberter Petten (L20).

Aantal: 26

Grafiek 85: aantal territoria Boerenzwaluw.

Sinds 2019 is de stand van de Boerenzwaluw landelijk met ongeveer een zesde afgenomen. Deze plotselinge afname volgt op een schijnbare stabilisatie na een eerdere afname (Boele, 2023). De intensivering van de landbouw is een duidelijke reden voor de eerste afname, wat de afname sinds 2019 veroorzaakt is onzeker, maar mogelijk is het een combinatie van de omstandigheden in de overwinteringsgebieden en laag broedsucces (Boele, 2023). In De Onlanden zien we dat niet terug, maar dat komt vooral omdat het tellen van de aantallen geen sinecure is. Door de gebondenheid aan gebouwen en aan bruggen is het lastig inschatten. Zeker tijdens broedvogelinventarisaties die een uur vóór zonsopgang beginnen, klopt je niet even bij mensen aan om te vragen of je in de schuur mag kijken en onder een brug tellen is ook een uitdaging zonder kano of boot. Hoe toeval dan een rol kan spelen in de getelde aantallen laat de plot Polder Roderwolde (L13) zien, waarbij tijdens tellingen één territorium is genoteerd bij een huisje, maar een spontaan gesprek met de bewoner in oktober van dat jaar leidde tot de informatie dat daar vier nesten hebben gezeten. Om de aantallen goed te kunnen inschatten is dus eigenlijk een ander protocol nodig, waar gericht wordt gezocht naar nesten in en om bebouwing. Toch kunnen we wel spreken van een reële afname voor de Boerenzwaluw in De Onlanden ten opzichte van 2022. Met het beter tellen van De Stenhorsten (L27) is er meer geteld areaal geteld met geschikte nestlocaties. Ook heeft de grenswijziging van Langmameer (P1) geleid tot meer Boerenzwaluwen maar dat heeft dus niet geholpen. In Polder Vredewold (L21) is voor het eerst sinds 2016 geen Boerenzwaluw genoteerd. De Hoogema (L0A) telde in 2021 nog 10 nesten in het botenhuis, daar waren in 2022 nog vier van

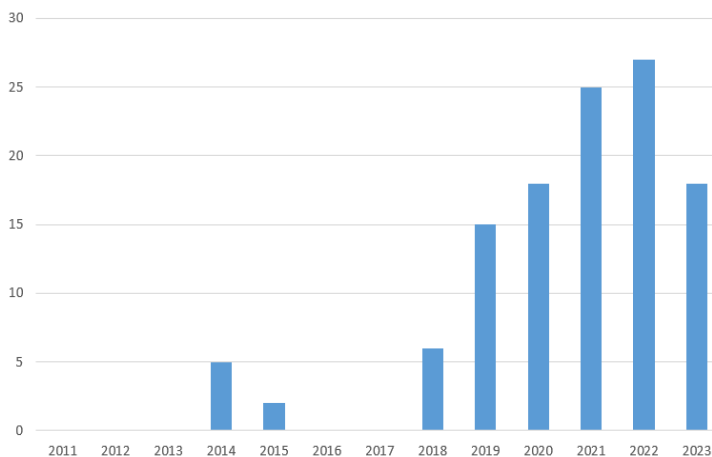
over. Dus lokaal kan de achteruitgang ook toen al zijn begonnen, maar in 2021 werd deze plot nog niet geteld dus is dat niet opgevangen in de totalen. In de afgelopen jaren zijn er regelmatig nesten gevonden onder bruggen, maar dat lijkt op zijn retour met in totaal 5 nesten bij de brug van de Verlengde Boterdijk over het Eelderdiep (plots P8 en P18). Alle andere nesten zijn gevonden in/aan bebouwing. De meeste in de plot Cnossen e.o. (L23c), waar 9 nesten zijn gevonden. Omdat deze plot ook de Huiszwaluwenkolonie bevat is dit met afstand de beste plot voor zwaluwen.

Huiszwaluw (*Delichon urbica*)

Foto 86: deze Huiszwaluw is druk bezig met het bouwen van een nest. De benodigde modder komt van het Eilandje in het Leekstermeer (L22). 10-6, Cnossen e.o. (L23c).

Aantal: 18

Grafiek 86: aantal territoria Huiszwaluw.

De Huiszwaluwkolonies die landelijk in '21 en '22 zijn geteld laten een toename zien van 10% en voor Drenthe is dat zelfs 14% (Boele, 2023). Daar zit de kolonie in De Onlanden onder met 8% groei. In 2023 is de stand een stuk lager maar, de Huiszwaluw telt in een aantal jaren 0 territoria in De Onlanden, wat een gevolg is van het niet tellen van de plot Cnossen e.o. (L23c). De toename vanaf 2011 die uit **Grafiek 86** kan worden gehaald is dan ook hoogstwaarschijnlijk niet reëel. Vanaf 2018 is wel een trend te halen, en die lijkt positief. De kolonie in de wijk Ter Borch is in 2023 met 176 nesten nagenoeg gelijk aan de 174 van 2022. Voor het tweede jaar op rij is daar een verschuiving te zien naar het noorden van de wijk (persoonlijke mededeling René Dantuma). De nestkasten bij de Onlanderij in Eeldermeden Noordoost (P5) zijn ook in 2023 weer niet benut. In De Hoogema (L0A) zijn in de winter 22/23 vier nestkasten opgehangen aan de Ooievaarspaal, maar die zijn (nog) niet ontdekt.

Staartmees (*Aegithalos caudatus*)

Aantal: 4

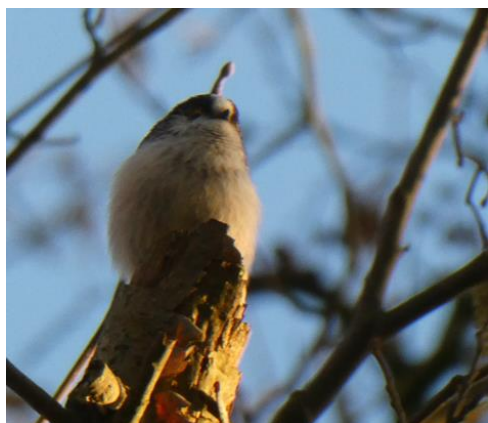
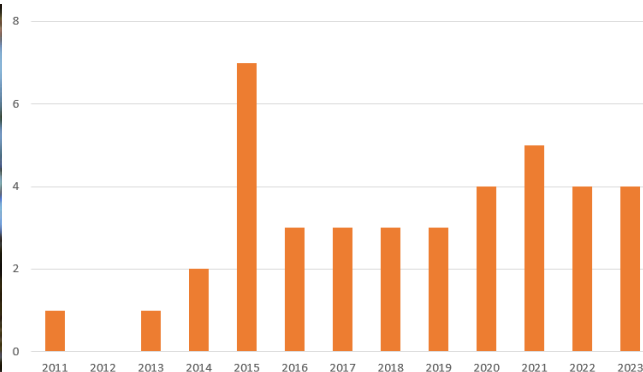

Foto 87: zingende Staartmees. 26-2, De Kleibosch (L25).

Grafiek 87: aantal territoria Staartmees.

Geen Staartmees in de Peizer-en Eeldermeden, wel in De Kleibosch (L25), Zuidermeden (L26) en Lettelberter Petten (L20) met respectievelijk twee, één en één. Een derde territorium in L25 is niet meegenomen, omdat dit waarschijnlijk is gegaan om een grensgeval die in L26 is meegenomen. Landelijk en in Drenthe neemt de soort af, in Groningen is deze schattige vogel zo weinig aanwezig dat er geen trend is te berekenen (Boele, 2023). In De Onlanden is de soort ook te weinig aanwezig voor solide statistiek, maar zeker is wel dat in ieder geval de trefkans redelijk stabiel is.

Fitis (*Phylloscopus trochilus*)

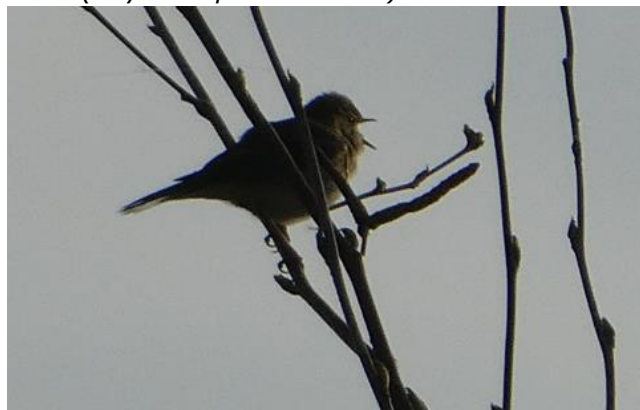
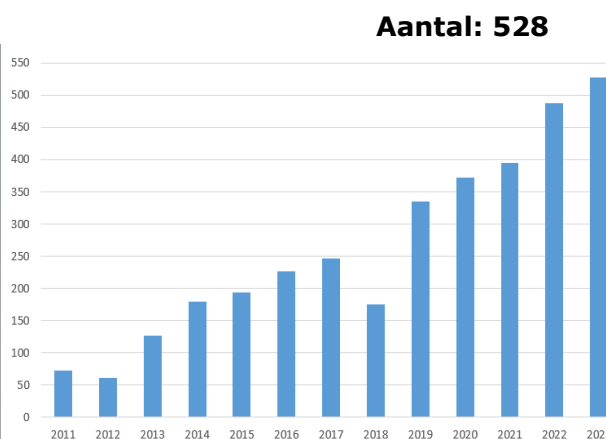

Foto 88: zingende Fitis. 10-4, Onlandse Dijk (L4).

Grafiek 88: aantal territoria Fitis.

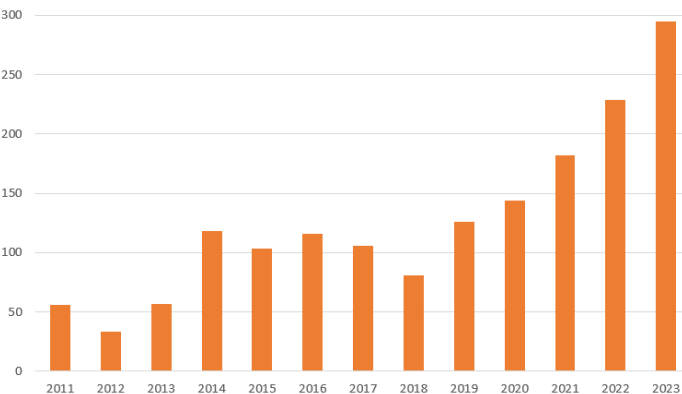
Sinds het jaar 2020 is de Fitis qua zangvogels de vierde meest voorkomende soort in De Onlanden, met Rietzanger, Rietgors en Kleine Karekiet op nummers 1, 2 en 3. De landelijke trend is negatief (Boele, 2023), maar in De Onlanden is de trend positief met alleen 2012 (kleine teldekking) en 2018 (idem; van Boekel, 2018) een dip. Verder is het hosanna! Records zijn gevestigd in Het Wold (P9) met 10 territoria, voorheen 4-8, waarbij de acht alleen in de 2022 en 2021. In De Goltbooren (L16) zitten 26 territoria en de top drie jaren hier zijn de afgelopen drie. In de vrijwel struikloze plot Tussen de Slenken (L3) zijn nu drie geteld, na het debuut met één in 2021 en een Fitisloos jaar daarna. In Onlandse Dijk (L4) is de soort vanaf 2018 van nul naar negen gegaan. Ook de toename van de opslag in Drentse Dijk Oost (P8) is mooi te zien aan de aantallen: van nul naar 16 sinds 2018 en aan de overkant in Eeldermeden Zuidoost (P12) van één in 2015 naar 12 in 2023. De Fitis is debutant in De Horst en Westerstukken (P19, twee territoria), Broekstukken Zuid (P20, idem). In sommige plots zijn de dichtheden enorm en dat heeft alles te maken met de toename van de opslag. In Peizer-en Eeldermeden zijn er in de plot Broekenweering (P14) 53 territoria/100 ha en dit is ook met 27 territoria de plot met de grootste aantallen. In het Leekstermeergebied is de Lettelberter Petten (L20) met zijn 26 territoria de plot met de grootste dichtheid: 113 territoria/100 ha gevolgd door Berging Sandebuurt (L14, met 37 de meeste territoria) met 108 territoria/100 ha. Er zijn ook plots waar de Fitis het niet zo goed heeft gedaan zoals in De Kleibosch (L25) met een laagterecord van zeven, en dat was steeds 9-16. Gelukkig heeft de Fitis bij de overburen van de Zuidermeden (L26) een hoogterecord van 27, hout oude was 25. Uiteindelijk is het natuurlijk maar de vraag wat dit zegt: ongepaarde mannen kunnen ook zingen. Bij Fluiters bijvoorbeeld is territoria tellen aan de hand van zingende mannen zinloos (Bijlsma, 2023a) omdat gepaarde mannen meerdere territoria kunnen hebben, ongepaarde mannen ook zingen en de man/vrouw verhouding enorm scheef is. Bij de Fluiter zingt een gepaarde man (in minimaal 1 territorium) een ander liedje dan een ongepaarde, maar een Fitis heeft maar één liedje, gepaard of niet.

Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*)

Aantal: 295

Foto 89: Tjiftjaf. 18-6, Berging Sandebuurt (L14).

Grafiek 89: aantal territoria Tjiftjaf.

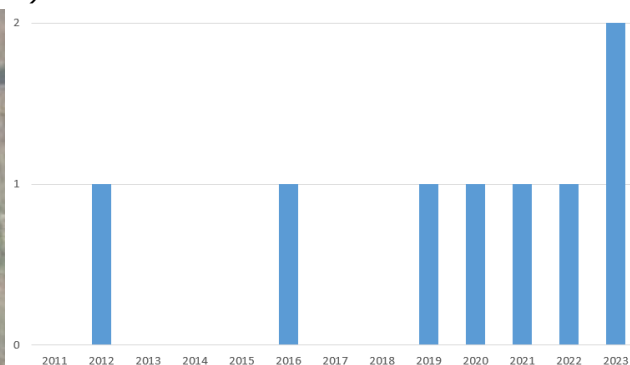
De Tjiftjaf toont landelijk juist een positieve trend, al lijkt die op kortere termijn om te slaan in stabilisatie of zelfs afname (Boele, 2023). In De Onlanden is dat niet te zien, omdat hier de successie nog volop bezig is. De enige plots die geen Tjiftjaf bevatten zijn Eilandje Leekstermeer (L22), Bertus' Land (L11b) en Tussen de Slenken (L3). Op L22 zal dat ook wel niet gebeuren, want daar groeit niet eens één struik. L11b is niet goed geteld, maar daar staan nauwelijks bomen en struiken en L3 heeft net twee jaar geleden zijn eerste Fitis kunnen verwelkomen, omdat daar nu pas wat opslag komt. De verwachting is dan ook dat in ieder geval deze plot niet heel veel langer Tjiftjafloos blijft. In de Peizer-en Eeldermeden zijn er (iets) meer Tjiftjaf-vrije plots, namelijk Eeldermeden Noordoost (P5, niet geteld), Weeringsbroeken (P7), en de weidegebieden P19-21, maar in de Snegelstukken maakt de Tjif zijn debuut. Ook elders ruikt de Tjiftjaf op. In Drentse Dijk Oost (P8) is de Tjiftjaf terug na een eenmalig optreden in 2016. In Weeringsbroeken West (P6), waar de soort altijd met 1-2 territoria aanwezig was, heeft een pauze (nul territoria) in 2022 nu opeens tot drie geleid. Records zijn gemeld uit De Goltbooren (L16) met 10 (was zeven in 2022), De Middelvennen (L18) met zeven, was vijf in 2022. De Tjiftjaf is door het dak gegaan in de plot Zuidermeden (L26) met 13, waar het in 2022 op vier is gekomen. In Blauwvennen Noord (L6) zijn er ook 13 gevonden, na de acht van 2022. Opvallend is verder dat de Zwarte Made (P13) de enige plot in heel De Onlanden is met wél een Tjiftjaf, maar geen Fitis.

Grote Karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*)

Aantal: 2

Kaart 6. Volgens de site van Sovon jagen Grote Karekieten andere zangvogels uit hun territorium. De kaart van het bezoek op 17 mei ikt dat te bevestigen. Aan weerszijden van de Grote Karekiet (GK) is een leegte.

Grafiek 90: aantal territoria Grote Karekiet.

Het gaat al lang niet goed met de Grote Karekiet en deze soort ligt daarom ook onder het vergrootglas (Roodbergen, 2021). De grote krasser zou houden van heel specifieke omstandigheden, maar je kunt je afvragen of er niet te veel waarde wordt gehecht aan de plaatsen waar ze nu veel zitten, en dat te generaliseren tot wens voor de rest van de populatie. Er is in De Onlanden in ieder geval niet echt een lijn te zien in waar deze vogels

zitten, zo ook dit jaar. In 2023 is er een mooi aantal van twee territoria gevonden. Op 7 mei, 19 mei en 4 juni is een zingende vogel gehoord in de Zuidermaden (L26) tijdens broedvogel-inventarisaties. Buiten de inventarisaties om is (waarschijnlijk) deze vogel ook op 20 mei gehoord, maar dan een kilometer zuidelijker dan tijdens de rondes. Hier zat de vogel in een niet bijzonder breed stuk gemengd Riet/lisdodde. Het andere territorium is gevonden aan de oever van het Leekstermeer, waar de dunne rand oud riet al lang is omgewaaid en er net nieuw riet op begon te komen. Op 17 mei, 18 mei, 3 juni en 18 juni is de vogel zingend gehoord, waarvan de laatste keer opvallend zacht, wat zou kunnen wijzen op een gepaarde vogel. Volgens de [site](#) van Sovon verjaagt de Grote Karekiet andere zangvogels. Dat is duidelijk te zien aan **Kaart 6** van de telling op 17 mei in Blauwvennen Noord (L6). Er is geopperd dat de droogte in Zuid-Europa een migratie van Grote Karekieten (en andere) soorten heeft opgeleverd (persoonlijke mededeling Aart van der Spoel) en dat de aantallen daardoor wel eens groter zouden kunnen zijn in ons land dan in andere jaren. Of dat ook is te zien, is op moment van schrijven nog niet bekend, maar in De Onlanden is er in ieder geval een record. In 2022 zijn er landelijk 107 territoria geteld, dus afgerond zat 1% daarvan in De Onlanden.

Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Aantal: 1758

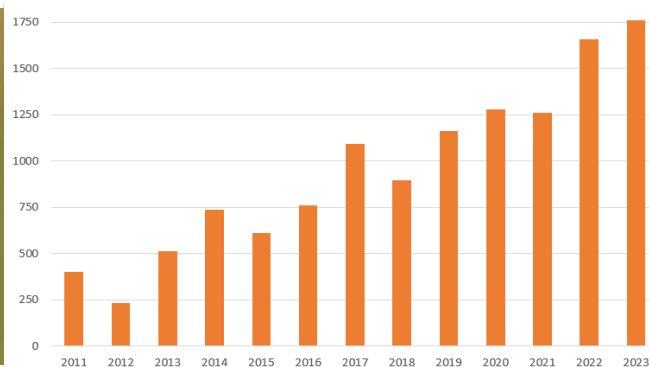
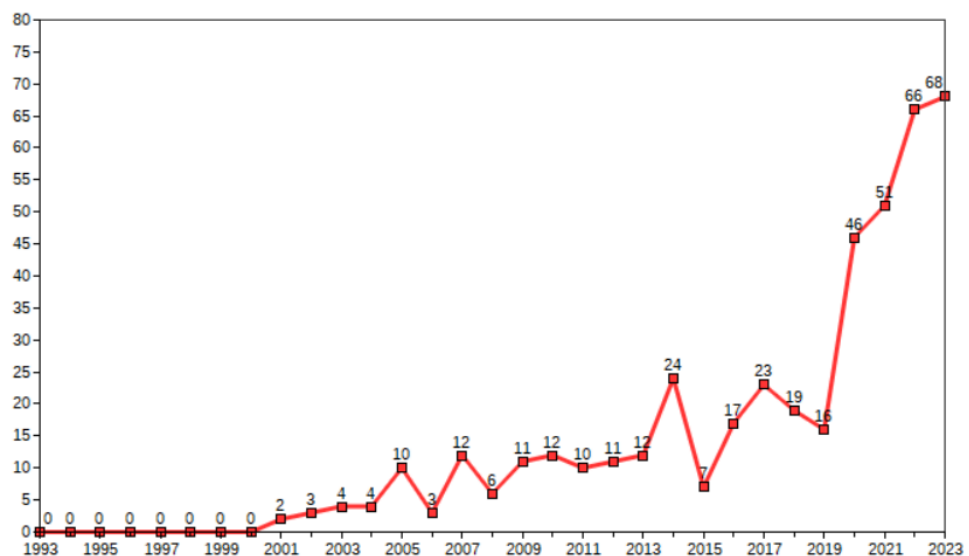

Foto 90: Rietzanger. 31-5, Snegelstukken (S). Foto: Piet Kerssies.

Grafiek 91: aantal territoria Rietzanger.

De onstuimige groei van het aantal Rietzangers in De Onlanden is ook een landelijke trend, maar blijft opmerkelijk. De plot Weeringsbroeken (P7) wordt al sinds de jaren '90 geteld, en laat de toename mooi zien. Interessant is ook de versnelling van de afgelopen jaren in die groei (zie **Grafiek 92**).

De dichtheid van Rietzanger in De Onlanden is enorm. Als we de plots waar geen Rietzangers hebben gezeten (zoals de intensieve landbouwplots) niet meerekenen, dan is de dichtheid 64 territoria per 100 hectare! In 2022 is een deel van de groei verklaard door de grotere teldekking. De

Grafiek 92: aantal territoria Rietzanger in plot P7.

teldekking in 2023 is ongeveer gelijk, dus de bescheiden groei is reëel. Met zulke grote aantallen Rietzanger neemt de waarschijnlijkheid van overschatting ook op de loer. De moeite die wordt gestoken in het voorkomen van dubbelstellingen bij bijvoorbeeld de Koekoek of de Roerdomp in de vorm van de Z-plot is niet op te brengen voor een soort die zoveel voorkomt. Waar tussen tellers van aangrenzende plots nog weleens overleg is of een schaarse soort misschien dubbel wordt geteld, is dat bij algemene soorten niet het geval. En waar een teller bij een waarneming van een minder algemene vogel nog kan overwegen of dit misschien dezelfde vogel is als net, maar dan een stukje opgeschoven, zou eenzelfde exercitie bij de grote dichtheid Rietzanger gewoonweg onpraktisch zijn.

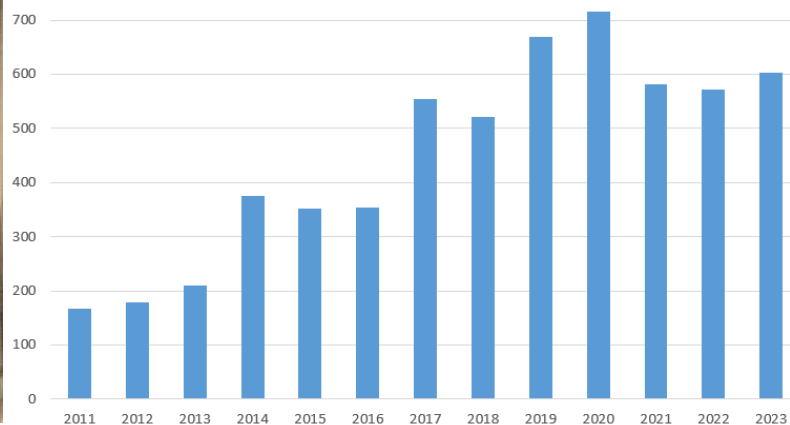
Opvallende aantallen van de Rietzanger zijn gevonden in Matsloot Zuid (L5) waar met 155 territoria exact hetzelfde aantal is gevonden als het jaar daarvoor. De meeste zijn geteld in Blauwvennen Noord (L6) met 181. In Wobbes' Land (L2) zijn de aantallen wat bescheidener, maar met een groei van 62 naar 73 is dat toch een behoorlijke procentuele toename. Ook elders zijn records te noteren zoals de 12 in Snegelstukken (met als vorige topjaar 2022 met 8). Dat het ook anders kan bewijst de plot Zwarte Made (P13), waar de soort juist van 65 naar 45 is gegaan. De Rietzanger is in ieder geval elk teljaar in De Onlanden de meest voorkomende zangvogel, behalve in 2015 toen de Rietgors eenmalig deze plek in heeft genomen. Is er ruimte voor nog meer groei? Met een redelijk constant broedsucces (Boele, 2022) lijkt de limiterende factor vooral te liggen in de overleving in de winterrevieren. Als ook dat op orde is, dan is het interessant om te zien hoe die groei gaat plaatsvinden. Zullen er vestigingen binnen De Onlanden komen in ogenscheinlijk minder geschikt gebied? Of zullen de dichtheden groter worden? Of zullen ze zich buiten De Onlanden gaan vestigen? Een teken aan de wand is misschien het debuut in landbouwplot Polder Roderwolde (L13) dit jaar. In andere landbouwplots zoals Willems' Land (L12) en Polder Lage Land (L0B) laat de Rietzanger ook zien niet zo heel veel ruigte en riet nodig te hebben, al zijn de aantallen daar met 2 territoria natuurlijk niet significant op het totaal.

Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*)

Foto 91: Kleine Karekiet.13-5, Vogeltjesland (L9).

Aantal: 602

Grafiek 93: aantal territoria Rietzanger.

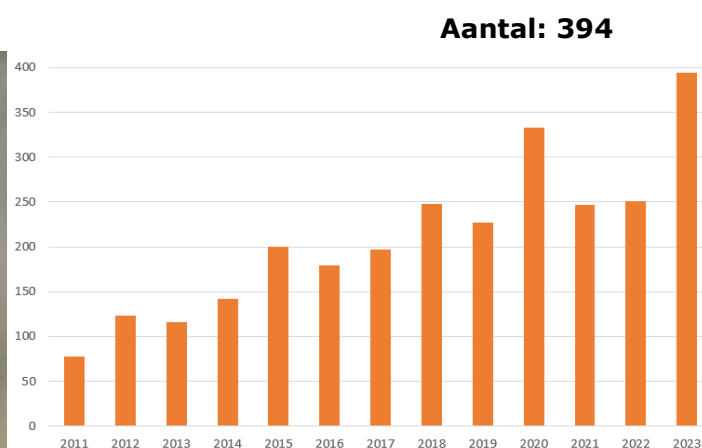
In de Nederlandse rietmoerassen is de Kleine Karekiet doorgaans de talrijkste broedvogel (Sovon, 2018). Dat geldt dus niet voor De Onlanden. In 2011 nam de kleine krasser die 5de plek in van meest voorkomende zangvogels in De Onlanden, in 2012 en 2013 de 4de plek en in 2014 tot nu de 3de plaats na de Rietzanger en Rietgors. De Kleine Karekiet is in zijn habitatkeuze beperkter dan de nummers 1 en 2, die naast Riet ook van ruigte houden. De binding aan Riet is niet alleen sterker, wáár het Riet groeit lijkt ook uit te maken. In De Onlanden ontstaan steeds meer "droge" Rietvelden. Dit zijn uitbreidingen "landinwaarts" van Rietkragen langs slootjes. De Kleine Karekiet lijkt de slootjes (of andere waterpartijen) graag in de buurt te hebben, en migreert dus niet mee met het uitbreidende Riet. Er zijn nog steeds

slootjes en waterpartijen waar de oevers nog schoon zijn van Riet, mocht het Riet daar wel komen, dan biedt dit nog kansen voor de Kleine Karekiet. Aan de andere kant zullen slootjes met of zonder Riet steeds verder dichtgroeien en de vraag is dan of dat nog nat genoeg is voor de Karekiet. De balans tussen deze factoren zal er waarschijnlijk toe leiden dat de stand van de Kleine Karekiet de komende jaren stabiel blijft. Maar wellicht kan de Kleine Karekiet zich ook aanpassen, zoals de Rietzanger en Snor dat ook hebben gedaan. Opvallend in 2023 is verder dat de soort is verdwenen uit Bloemetjesland (L10) en dat de aantallen in Blauwvennen Zuid (L7) het laagste van de afgelopen drie jaar zijn. In de Peizer- en Eeldermeden is Zwarte Made (P13) met 31 territoria de plot met de meeste Kleine Karekieten, in het Leekstermeegebied is dat Blauwvennen Noord (L6) met 64.

Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*)

Foto 92: Bosrietzanger, zingend. 3-6, Blauwvennen Noord (L6).

Grafiek 94: aantal territoria Bosrietzanger.

Landelijk is de Bosrietzanger redelijk stabiel, al kunnen er lokaal grote fluctuaties zijn die samenhangen met begrazing, successie of natuurontwikkeling (Boele, 2023). In De Onlanden is 2023 een uitzonderlijk goed Bosrietzangerjaar geweest met een record van 394 territoria. En dan te bedenken dat de plot Langmameer (P1) alleen is geteld vóór de aankomst van de BRZ (en waar dus nul zijn geteld) en dat van de plot Eeldermeden Noordoost (P5) geen gegevens zijn ingevoerd. Dus waarschijnlijk is de arbitraire mijlpaal van 400 wel overschreden. In de plot Nieuwe Weering (P2), altijd goed voor veel Bosrietzangers, is ook een recordaantal van 49 gevonden, waarmee het oude record van 40 is verbroken. Andere records zijn verbroken in Matsloot Noord (L1) met 41 (was 37 in 2020), Tussen de Slenken (L3) waar in 2023 9 zijn gevonden, tegen nul in 2022, en daarvoor nooit meer dan drie, en in Zuidermeden (L26) met 19.

Ook in de Zwarte Made (P13) is met 14 territoria het vorige record van 8 uit 2021 verbroken, maar aan de overkant in Zwarte Made Oost (P18) zat helemaal niets. Er zijn meer plots waar in 2023 opvallend weinig zijn gehoord, zoals in de Weeringsbroeken West (P6) waar slechts één territorium is gevonden en in Drentse Dijk Oost (P8) waar voor het eerst geen enkel territorium is vastgesteld. Gek genoeg is aan de overkant van het Eelderdiep in Eeldermeden Zuidoost (P12) een van de betere jaren geweest. Bij het Mijmerbankje werd eind mei even kort door twee waarnemers een Cetti's Zanger gehoord, een langverwachte soort in De Onlanden, maar helaas bleek dit een Bosrietzanger. Wat maar weer laat zien wat een bijzondere vogel deze imitator is.

Spotvogel (*Hippolais icterina*)

De Spotvogel houdt van "erfbepanting, hagen en bosjes met een goed ontwikkelde struiklaag, liefst op vochtige grond" (Boele, 2023). Aan deze combinatie voldoen De Onlanden steeds meer. Territoria zitten in De Onlanden soms geconcentreerd, zoals in 2021 in Wobbes' Land (L2). In 2023 zijn er in de buurplots Wolfkampen (P15), Noorddijk (P11) en Het Beeld (P16) samen zeven territoria gevonden, dus ook hier is sprake van een clustering. Eén

van deze vogels is op 10 juni zelfs 's nachts gehoord! Aan de andere kant van de Groningerweg is de soort weer present geweest in Wobbes' Land (L2) met twee territoria, in Matsloot Zuid (L5, debuut), Blauwvennen Noord (L6), Willems' Land (L12) De Bolmert (L17), Middelvennen (L18) en De Goltbooren (L16), steeds met één territorium. In L16 is dat opvallend omdat daar in '22 nog een cluster van zes is gevonden. Gezien de ontwikkeling van opslag is te verwachten dat er ruimte is voor groei. Ook in de plot Hoogema (LOA), waar in de groene plannen van vakantiepark Meerzicht ruimte is voor natuur, zou er in de toekomst waarschijnlijk geschikt habitat komen.

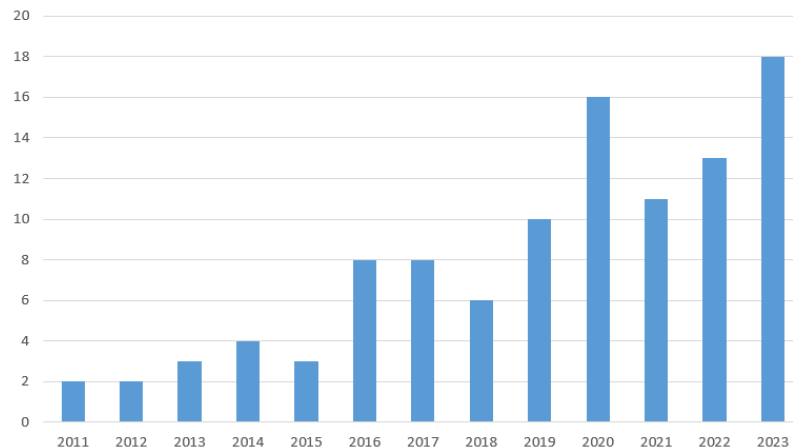
Sprinkhaanzanger (*Locustalla naevia*)

Foto 93: zingende Sprinkhaanzanger. 3-6, Blauwvennen Noord (L6).

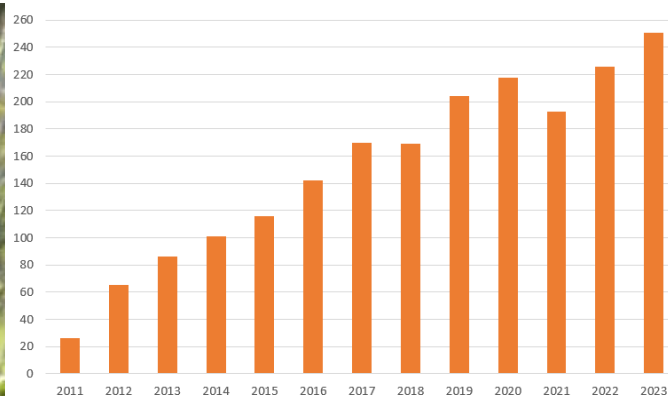
Landelijk heeft de Sprinkhaanzanger een teruggang ingezet, maar in Drenthe en Groningen is dit op langere termijn toenemend en op de kortere termijn stabiel (Boele, 2023). In De Onlanden lijkt de groei af te vlakken, maar nog steeds door te zetten. In de jaren 2013-2015 (Sovon, 2018) heeft 2% van de landelijke populatie territorium gehouden in De Onlanden. Er zijn nog genoeg plekken die al geschikt zijn, maar ook plekken die nog verder kunnen verruigen en daardoor geschikt worden. Tegelijk is er ook genoeg areaal dat langzamerhand te zeer dichtgroeit met opslag of Riet. In 2023 zijn er opvallend veel Sprinkhaanzangers gehoord in de plots Langmameer (P1) en Nieuwe Weering (P2), samen goed voor 43 territoria. Maar ook Weeringsbroeken (P7), Het Wold (P9) en de Zwarte Made (P13) deden het goed met respectievelijk 10, 13 en 11 territoria. De nieuwe plot De Marsen (P21) heeft met twee territoria ook een bescheiden bijdrage geleverd. De grotere teldekking is dus niet de oorzaak van de groei. De Sprinkhaanzanger is echter verdwenen uit Broekbosjes Leekstermeer (L23a).

Aantal : 18

Grafiek 95: aantal territoria Spotvogel.

Aantal: 251

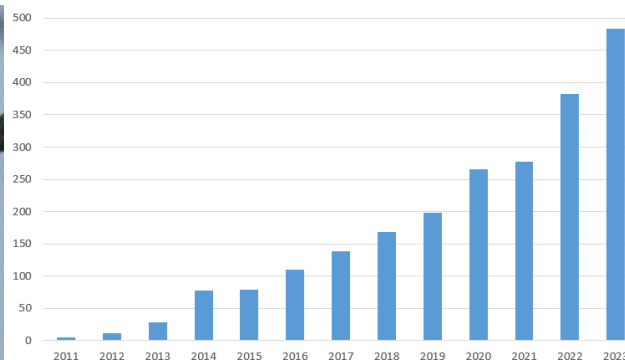
Grafiek 96: aantal territoria Sprinkhaanzanger.

Snor (*Locustella luscinioides*)

Foto 94: zingende Snor. In De Onlanden ook steeds vaker buiten het riet te zien, zoals hier in een wilg. 23-4, Blauwvennen Zuid (L7).

Aantal: 483

Grafiek 97: aantal territoria Snor.

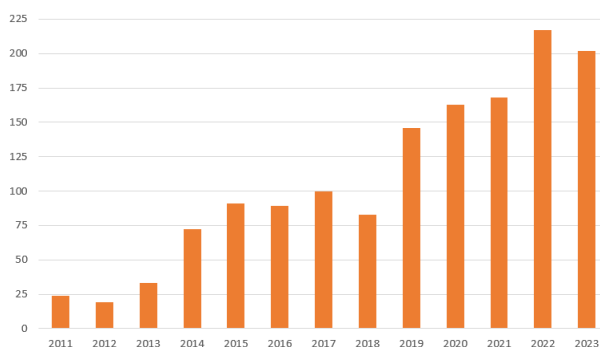
Dat de Snor in 2022 een sprong maakte lag deels aan de grotere teldekking. Met ongeveer dezelfde teldekking in 2023, is de enorme toename een verrassing. Om het even in perspectief te zetten: in de jaren van 2013-2015 (Sovon, 2018) zat 3% van alle Snorren in Nederland in De Onlanden. Sindsdien is de groei van de aantallen Snor in De Onlanden een grote, zo niet de grootste bijdrage aan de landelijke groei, waarmee De Onlanden van nationaal belang zijn. De Snor doet het vooral goed in het Leekstermeergebied, en dan met name in het Matslootgebied. Om een indicatie te geven: in 2014 is er nog moeite in gestopt om het "hoge" aantal van acht in Matsloot Noord (L1) te controleren. Inmiddels zijn dat daar 44. Ook in Wobbes' Land (L2) is de groei van één in 2013 naar 18 gegaan en in Klein Waal (L8) is 11 een record voor die plot. In de Zuidermaden (L26) is de Snor van absent op één gekomen. De meeste territoria zijn dit jaar gevonden in de plot Onlandse Dijk (L4) waar 65 Snorren zijn gehoord tegen 51 in 2022. Toch lijkt er nu iets te veranderen in de verdeling. Neem de plot Drentse Dijk Oost (P8), waar het oude record van 2021 van 14 gestegen is naar 24. Of de Zwarte Made (P13) waar de nul uit 2020 een 11 is in 2023. En tot slot de Weeringsbroeken (P7), geteld vanaf 1997, waar dit jaar 5 territoria zijn gevonden. De enige keer in al die jaren dat daar eerder gesnor is gehoord is in 2020 met 2 territoria, verder is het daar altijd nul geweest. De Snor lijkt dus ook de andere kant van de Groningerweg te ontdekken. Inmiddels geldt ook voor deze soort, wat al is beschreven bij de Rietzanger: de toenemende aantallen zorgen voor grotere kans op dubbeltellingen, waarmee de toename nog steeds reëel, maar wellicht minder drastisch is.

Zwartkop (*Sylvia atricapilla*)

Foto 95: zingende Zwartkop. 14-4, De Kleibosch (L25).

Aantal: 202

Grafiek 98: aantal territoria Zwartkop.

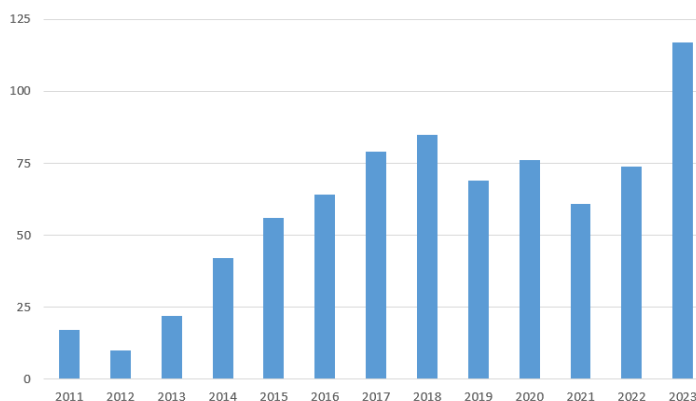
Het gaat enorm goed met de Zwartkop in Nederland (Boele, 2023) met als mogelijke redenen het aanpassen van het legbegin aan veranderend klimaat en naar het noorden verschuivende overwinteringsgebieden. De Onlanden past in ieder geval in de toenemende nationale (en Europese) trend (Keller, 2020). In De Onlanden speelt successie ongetwijfeld een belangrijke rol in de positieve trend. Op steeds meer plaatsen in De Onlanden ontstaat opslag van boompjes en struikjes. In het Leekstermeergebied zijn zeven plots die nog niet gekoloniseerd

zijn door de Zwartkop. In de Peizer-en Eeldermeden zijn dat negen plots, waaronder de weidegebieden zoals Snegelstukken (S). In de Weeringsbroeken West (P7) heeft de Zwartkop dit jaar zijn debuut gemaakt, gelijk met twee territoria en hier is inderdaad al her en der struikgewas en bomen aanwezig. Ook in de Zwarte Made (P13) is 2023 het eerste Zwartkopjaar. De meeste territoria worden aangetroffen in de meest bosrijke plots zoals Broekenweering (P14), Het Wold (P9) en Het Beeld (P16) met respectievelijk 12, 6 en 10 territoria. In het Leekstermeergebied zijn dat Lettelberter Petten (L20) waar het record van 18 uit 2016 wordt gehaald en op een gedeelde tweede plaats het minder goed getelde Stenhorsten (L27) en Berging Sandebuurt (L14) met 15. De verwachting is dan ook dat de aantallen in de toekomst nog verder zullen stijgen door verbossing en/of beter tellen van plots met geschikte vegetatie.

Tuinfluiser (*Sylvia borin*)

De Tuinfluiser is een liefhebber van struwelen en jonge bosopslag in laagveenmoerassen (Boele, 2023). Kortom, op papier een soort die De Onlanden aantrekkelijk moet vinden, en dat doet de Tuinfluiser dan ook, als is het verloop van jaar tot jaar grilliger dan bij andere liefhebbers van de jonge opslag. Mogelijk dat hier ook invloeden van de overwinteringsgebieden een rol spelen. Het jaar 2023 gaat in ieder geval de boeken in als een topjaar in De Onlanden. In de kleine plot Wolfkampen (P15) is een record van 3 territoria gevonden, in Blauwvennen Noord (L6) is met 7 het record van 4 uit '20 verbroken en in Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b) ook met 8 territoria, tegen 3 in vrijwel alle jaren daarvoor. In de Snegelstukken (S) en Zuidermaden (L26) maakt de Tuinfluiser zijn debuut met respectievelijk 2 en 11 (!) territoria. Kortom: in 2023 is er iets aan de hand, wat benieuwd maakt hoe dit landelijk zit én wat de oorzaak is.

Aantal: 117

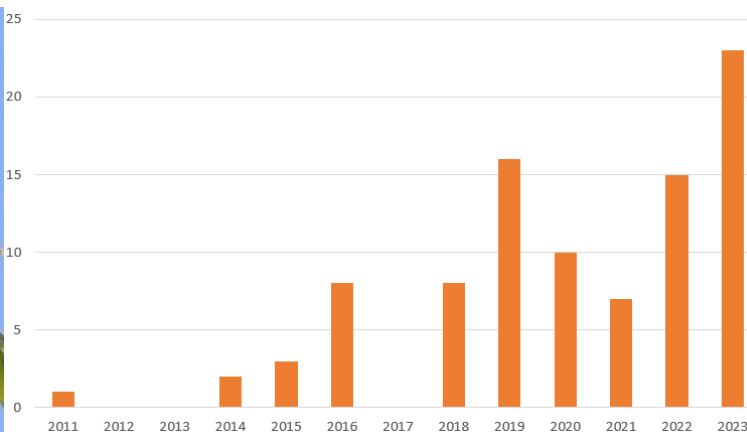

Grafiek 99: aantal territoria Tuinfluiser.

Braamsluiper (*Sylvia curruca*) Aantal: 23

Foto 96: Braamsluiper. 23-6, Eeldermeden Noordoost (P5).
Foto: Ricky Emerenciana

Grafiek 100: aantal territoria Braamsluiper.

De Braamsluiper houdt van dicht en doornig struweel, en dat is ook her en der te vinden in De Onlanden. Dat is ook te zien aan de verspreiding, want de territoria zijn verspreid over het hele gebied met maar een paar plotjes met meer dan één territorium. In De Hoogema (LOA, 2) niet in de doornstuiken, maar "gewone" struiken in de vorm van erfafscheidingen, in Wobbes'

Land (L2, 2) is er eentje bij de boerderij daar en de ander in een houtwal, in De Goltbooren (L16, 2) in een gewone struik en in de meer dichte vegetatie van de voormalige vuilstort, bij Cnossen (L23c, 2) in de weinig ontwikkelde erfafscheidingen op de camping (NB: op bijna exact dezelfde plek zijn daar in 2022 vóór de datumgrenzen 3 tegen elkaar op “zingende” vogels gehoord), De Kleibosch (L25, 3) twee keer in een houtwal en eenmaal aan de rand van het bos. In de Peizer-en Eeldermeden is de soort maar met 5 territoria vertegenwoordigd. In Eeldermeden Zuidoost (P12) is door een grenscorrectie een bosje in de plot komen te liggen en dat levert direct de eerste Braamsluiper voor deze plot op. In de Beelestukken (P10) is de Braamsluiper na drie jaar afwezigheid weer terug.

Grasmus (*Sylvia communis*)

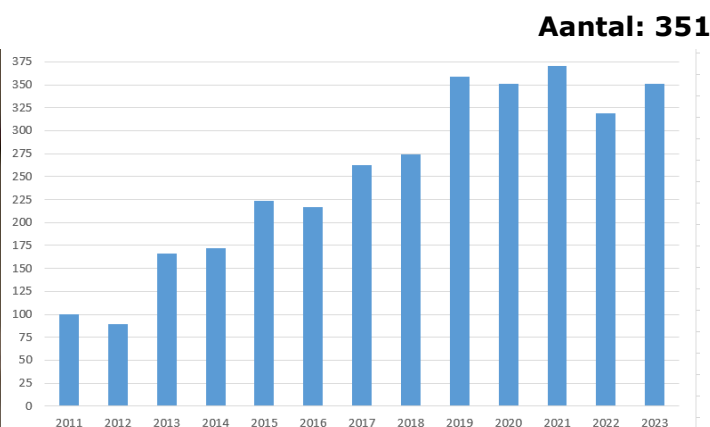

Foto 97: misschien wel de vroegste *Grasmus* in De Onlanden dit jaar, en dan gelijk op de foto. 14-4, Polder Roderwolde (L13). Foto: Ane van Rees.

Grafiek 101: aantal territoria *Grasmus*.

De aantallen *Grasmus* in Nederland in 2022 lagen beduidend lager dan in 2021 (Boele, 2023), en dat is ook in De Onlanden het geval. Oorzaken voor aantalsfluctuaties zouden vooral liggen in de omstandigheden tijdens de trek en overwintering. Omdat in 2021 en 2022 een groter deel van De Onlanden is geteld dan in de jaren daarvoor, zullen de daadwerkelijke daling ten opzichte van de jaren daarvoor wat groter zijn dan aan **Grafiek 101** is af te lezen.

Desalniettemin is er genoeg te halen voor deze soort in De Onlanden, maar qua aantallen lijkt de soort over zijn top heen. In 2017 kwam de soort op plaats vier in de top 5 van meest voorkomende zangvogels in De Onlanden binnen om in 2020 te zakken naar plaats 5 en in 2022 uit de top 5 te verdwijnen. Dit komt vooral door de toename van de *Fitis* en de *Snor*. Wat er met de kruidenrijke vegetaties gebeurt in De Onlanden is dan ook van groot belang voor de *Grasmus*, aan de stijging van *Fitis* en *Snor* te zien is de toename van opslag en uitbreiding van Riet dominant.

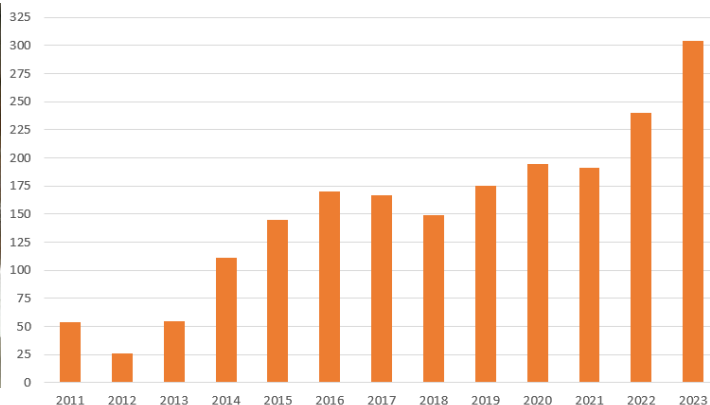
In de Zuidermeden (L26) is het op een na hoogste aantal ooit geteld, namelijk 25 (oude record 28 in 2019) en ook in de buurplot De Kleibosch (L25) is met 11 het record van negen verbroken. In 2019 waren het er 28. In de Broekenweering (P14) is ook een record bereikt met 22. De plots L26 en P14 zijn hiermee de beste plots voor de *Grasmus* in De Onlanden in 2023. Toch is het niet overal juichen, want in De Kampjes (P3) is een zeer laag aantal van twee geteld, het laagste sinds 2014.

Winterkoning (*Troglodytes troglodytes*)

Aantal: 304

Foto 98: nestje van een Winterkoning. 9-6, Lettelberter Petten (L20).

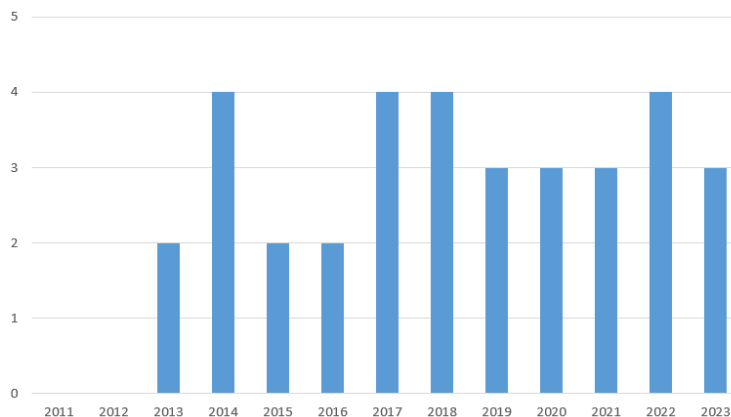
Grafiek 102: aantal territoria Winterkoning.

Winterkoningen nemen overal in het land toe, af en toe onderbroken als gevolg van sneeuw en kou (Boele, 2023). Dit laatste is ook aan de kleine dip van 2021 te zien in **Grafiek 102**. De soort profiteert verder van het verruigen van moerassen (Boele, 2023), en ook dat is te zien aan de getelde aantallen in De Onlanden, die een toename laten zien. Een nuancering is wel op zijn plaats. De Stenhorsten (L27) is dit jaar beter geteld dan in het voorgaande jaar. In 2022 zijn hier zes Winterkoningen vastgesteld, in 2023 zijn dat er 19. De groei van 64 territoria over de gehele Onlanden, kan dus in werkelijkheid 13 lager zijn, maar de toename is nog steeds reëel. In 2023 zijn er veel plots met recordaantallen. In de Zuidermaden (L26) zijn er negen territoria gevonden (was zes), en de beste drie jaren zijn ook de laatste drie. In Berging Sandebuurt (L14) zijn 20 territoria gevonden, waar het hoogste aantal daarvoor 13 was in 2020. In de plot Onlandse Dijk (L4) maakt de Winterkoning het nog bonter door vanuit het niets te debuten met 8 territoria. In de Broekenweering (P14), wat de plot is met de meeste Winterkoningen in de Peizer-en Eeldermeden, is het opvallend dat deze soort daar de laatste vijf jaar constant is met 13 territoria. De soort is in deze plot al over zijn top (22 in 2017) heen. De andere goede plot qua aantallen aan deze kant van de Groningerweg, laat hetzelfde beeld zien: stabiel. In de andere plots zijn er nog heel weinig Winterkoningen, wat een opvallend verschil is met het Leekstermeergebied. De meeste territoria (29) zijn in 2023 genoteerd voor Lettelberter Petten (L20). Tegen gemiddeld 25 territoria in deze plot (geteld sinds 2001) is het een goed jaar. Het hoogste en laagste aantal daar aangetroffen zijn 41 in 2006 en 13 in 2003. De steeds verder ontwikkelende struiken in De Onlanden zullen de komende jaren nog wel meer geschikt habitat opleveren, en dan met name in de Peizer-en Eeldermeden. Als de winters ook zo zacht blijven, lijkt een verdere toename gegarandeerd.

Boomklever (*Sitta europaea*)

Aantal: 3

Waar Tuinfluiter, Fitis en Winterkoning met een hoog tempo nieuw geschikt biotoop vinden in De Onlanden, is dat voor een soort als de Boomklever onmogelijk. Er is maar een beperkte hoeveelheid (oud) bos in De Onlanden en de zich nu ontwikkelende opslag zal er nog decennia over doen om "echt" bos te worden. De Boomklever is verder afhankelijk van mastjaren van de beuk en de eik (Boele, 2023), en dat zijn niet soorten die heel veel voorkomen in De Onlanden, al zal dat op termijn wel veranderen. Gaaien vliegen ver met hun verzamelde Eikels, ook het moeras in, en je ziet her en der ook al Eiken de lucht in schieten. Zachte winters zijn ook voordelig voor deze

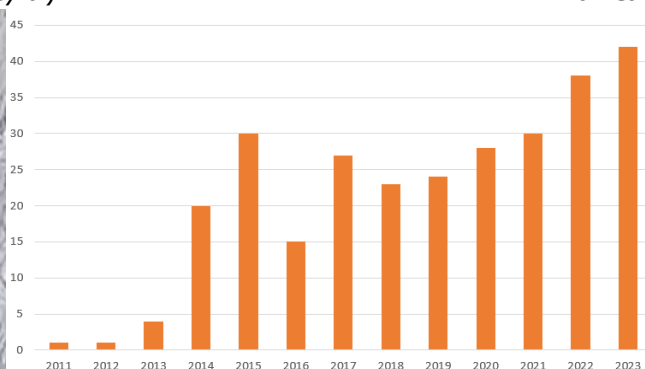
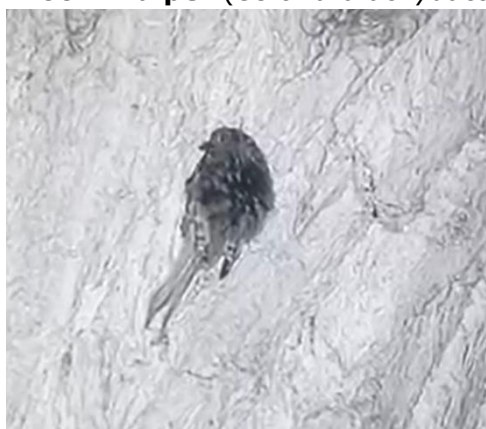

Grafiek 103: aantal territoria Boomklever.

soort en dat zit de laatste jaren ook wel goed. In 2023 zijn in De Onlanden alleen in De Kleibosch (L25) en in De Hoogema (L0A) territoria gevonden, respectievelijk 2 en 1. In de eerste plot is de soort al aanwezig met 1-3 territoria sinds het eerste teljaar in 2014. In de tweede plot is de soort nieuw, dat wil zeggen: in 2022 niet aangetroffen, maar volgens bewoners hebben ze het kenmerkende geluid in de jaren daarvoor wel gehoord. In het verleden zijn er ook territoria geweest in Groot Waal (L11a), maar dat is in 2018 voor het laatst geweest. In de Broekenweering (P14) is de soort alleen in 2022 en 2013 aangetroffen. De verwachting is dus dat de stand van de Boomklever de komende jaren op het niveau van de afgelopen jaren blijft en wellicht af en toe iets meer: 2 tot 5.

Boomkruiper (*Certhia brachydactyla*)

Aantal: 42

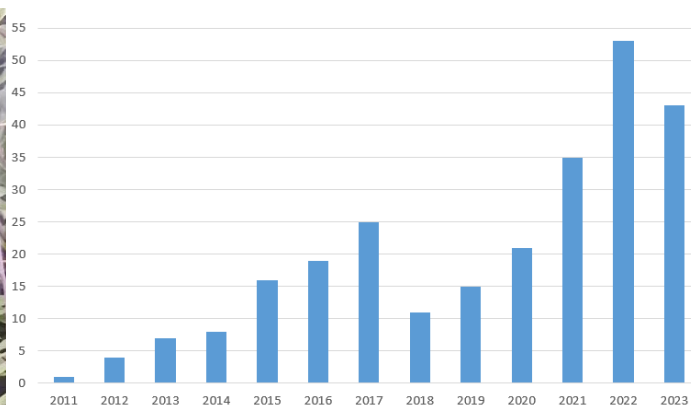
Grafiek 104: aantal territoria Boomkruiper.

Foto 99: op zoek naar Vleermuizen met een warmtecamera stuit je soms op een leuke bijvangst, in dit geval Boomkruipers. Op één boom zaten tegelijk 7 Boomkruipers, waarschijnlijk trekvogels. 19-9, De Hoogema (L0A). Foto: Jochem Duijts.

Het moge duidelijk zijn dat de Boomkruiper minder kieskeurig is dan de Boomklever. In De Onlanden zit de soort ook al in kleine bosjes zoals in de Nieuwe Weering (P2). Ook bebouwing met veel groen zoals in Willems' Land (L12) en de L23abc plots huisvesten de Boomkruiper. Zo zijn records gemeld uit Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b) met 3 territoria (daarvoor altijd 1-2), aan de overkant, in Broekbosjes (L23a), is de Boomkruiper terug na een afwezigheid van een jaar. De soort maakt zijn debuut in Polder Roderwolde (L13) en in Wobbes' Land (L2). In het Leekstermeergebied zijn de meeste territoria gevonden in De Kleibosch (L25, waar de aantallen door de jaren heen opvallend constant zijn), gevolgd door Lettelberter Petten (L20) en De Hoogema (L0A) met 8, 6 en 6. Voor het eerst ontbreekt de Boomkruiper echter in Groot Waal (L11a). In De Peizer-en Eeldermeden hebben Het Beeld (P16) en Broekenweering (P14) beide met drie de meeste territoria. Het lijkt er dus op dat er voor de Boomkruiper nog wat groei mogelijk is de komende jaren.

Spreeuw (*Sturnus vulgaris*)

Aantal: 43

Grafiek 105: aantal territoria Spreeuw.

Foto 100: er zijn dit jaar veel jonge Spreeuwen (en ook Huisvuurs) gezien op de voedertafels van Meerzicht 30-5, De Hoogema (L0A). Foto: Daniëlla van Gennep.

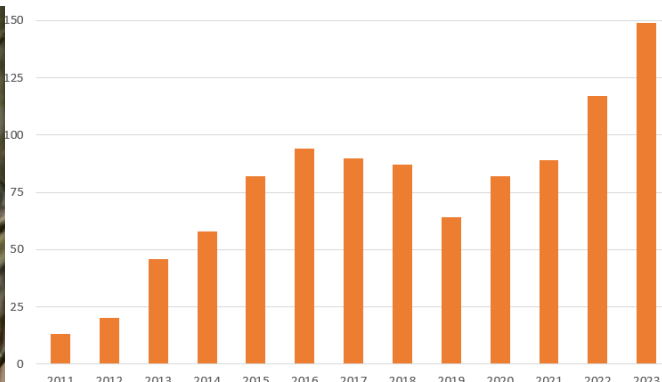
In de Peizer-en Eeldermeden zijn maar 4 territoria gevonden, waarbij er wellicht één gemist is bij de Onlanderij van de niet ingevoerde plot Eeldermeden Noordoost (P5). Van deze vier is er één nest in een schuur in Langmameer (P1), waar al een aantal jaren wordt genesteld. De overige drie nesten zitten in natuurlijke omgeving (spechtengaten), in Broekenweering (P14), voor het eerst in de Beelestukken (P10) en in Het Wold (P9). In het Leekstermeergebied zijn de overige 39 territoria gevonden. In De Hoogema (L0A), bij vakantiepark Meerzicht, zijn er in totaal 14 nesten gevonden waarvan twee "natuurlijk" in spechtengaten, één in de nestkast bedoeld voor een Groene Specht en één in een Steenuilenkast. In Blauwvennen Noord (L6) is het ene territorium ook aan gebouwen gebonden, in Groot Waal (11a) zijn beide aan spechtengaten gebonden, in Polder Roderwolde (L13) is één territorium bij een boerderij, de ander in een spechtenhol net als het nest in Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b), de vijf in Lettelberter Petten (L20) en de vijf in De Kleibosch (L25). In de Middelveennen (L18) is het ene territorium weer bij een boerderij net als in de Zuidermeden (L26). In De Stenhorsten (L27) is één territoriumplaats onzeker, één aan de bebouwing en de andere twee in bos. Hiermee komt de verdeling natuur/cultuur voor de Spreeuw in De Onlanden op 7/6. Omdat de hoeveelheid bebouwing niet snel zal toenemen (behalve wellicht bij Meerzicht) is hier niet veel extra te halen. Het aantal spechtengaten zal wel toe blijven nemen, en het aantal geschikte bomen daarvoor ook. De huisvesting zal waarschijnlijk geen limiterende factor zijn in De Onlanden.

Merel (*Turdus merula*)

Foto 101: vrouw Merel. 9-1, Eeldermeden Noordoost (P5).
Foto: Dirk ten Boer.

Aantal: 149

Grafiek 106: aantal territoria Merel.

Landelijk zijn er verschillen te zien tussen trends van Merels in verschillende biotopen, waarbij de soort in moerassen nog in de lift zit (Boele, 2022). De oplopende trend in **Grafiek 106** heeft twee oorzaken. Ten eerste de steeds grotere teldekking. Dit biedt een verklaring voor de steile klim in de jaren '11-'15 en '21-'22. De dip in 2019 is mogelijk het gevolg van het usutu-virus (van Boekel, 2019), maar als we deze dip buiten beschouwing laten lijkt er sprake van een geleidelijke afname in de jaren '16-'20. Het verschil tussen de jaren 2022 en 2023 is dan opvallend groot en kan niet worden verklaard door de teldekking. De Stenhorsten (L27) is dit jaar weliswaar beter geteld dan vorig jaar en dat levert "maar" zes extra territoria op. In de nieuwe plot De Marsen (P21) is geen enkele Merel aangetroffen, en mogelijk dat in de niet-ingevoerde plot Eeldermeden Noordoost (P5) nog een territorium is gemist (zie **Foto 101**). De groei in aantal territoria is dus reëel en dat is ook te zien aan de vele individuele plotjes. Zo debuteert de Merel in de plot Onlandse Dijk (L4). Hoewel in die plot wat concentraties van bomen en struiken staan (bij het Hoge Bruggetje en de hoogspanningsmast), zijn alle waarnemingen (zang en paartje) van de Merel in deze plot gedaan op een dijk met wat braamstruiken zonder verder struikgewas of bomen. In Vredewold West (L24) is de Merel terug na een jaar absentie. In Weeringsbroeken West (P6) vestigt de Merel een record van drie territoria, waar dat normaal 0-1 zijn. De beste delen in De Onlanden zijn de relatief kleine oppervlaktes rond menselijke aanwezigheid zoals Cnossen (L23c) en De Hoogema (L0A) met 10 en 19 territoria. Vergelijk dat eens met bosrijke plots als Broekenweering (P14), Het Beeld (P16), Lettelberter Petten (L20) en De Kleibosch (L25) met vijf, zes, negen en 11, waarmee de

Merel maar weer eens laat zien dat de overstap van bos naar bebouwing voor deze vogel een goede zet is geweest. Omdat steeds meer delen van De Onlanden geschikt worden voor de Merel, in de vorm van struiken en bomen, en er aan de bebouwing niet heel veel zal veranderen, is er nog ruimte voor groei van de populatie in De Onlanden.

Zanglijster (*Turdus philomelos*)

Aantal: 57

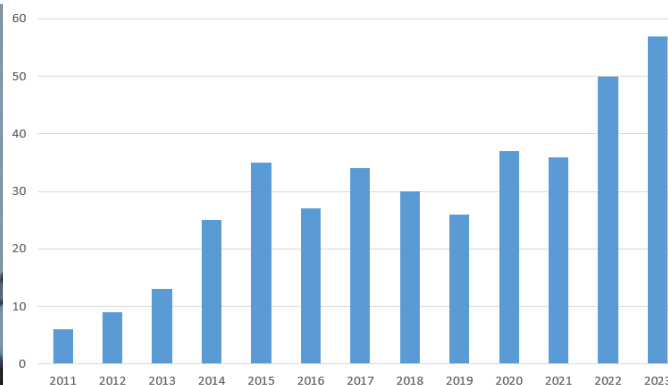
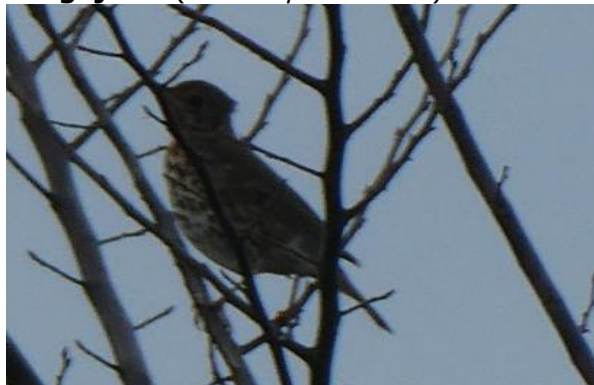

Foto 102: deze man Zanglijster zong een groot deel van het voorjaar zeer luid langs de weg Matsloot, nabij het gemaaltje, en trok daarmee de aandacht van menig vogelaar. Meestal zong de vogel in de tuin van de bebouwing in De Blauwvennen Noord (L6), soms aan de andere kant zoals hier, op: 18-3, Matsloot Noord (L1).

Grafiek 107: aantal territoria Zanglijster.

Bij Het Beeld (P16) is een record van 5 territoria gevonden, het oude record was vier in 2022 en 2015, daarna ging het aantal naar 1 en is toen langzaam naar 5 gekropen. In Berging Sandebuurt (L14) zijn dit jaar 5 territoria gevonden, waar dat in de afgelopen 2 jaar slechts 1 was, maar in 2019 nog vier. De kleine toename van de aantallen Zanglijster kunnen in ieder geval niet worden toegeschreven aan de andere teldekking. In De Stenhorsten (L27) is slechts één territorium meer gevonden dan in 2022 en in De Marsen (P21) zit geen Zanglijster. Opvallend is verder dat er in de aangrenzende kleine plots Zuidoever Leeksterhoofddiep en Cnossen (L23b/c) samen acht territoria zitten, wat dit gebied de hoogste dichtheid geeft van Zanglijsters in De Onlanden: 31 territoria per 100 ha. Ter vergelijking: De Hoogema (LOA) met drie en De Kleibosch met vijf doen het wat meer bescheiden met 5 en 10 territoria/100 ha. De Zanglijster op **Foto 102** heeft nog flink zijn best gedaan om dubbel te worden geteld: eenmaal voor Matsloot Noord (L1) en eenmaal voor Blauwvennen Noord (L6), maar daar is voor gecorrigeerd. Een moeite die voor een relatief schaarse soort als de Zanglijster uit kan, waar dat voor een Rietzanger (zie aldaar) of Snor (idem) onpraktisch zou zijn.

Grote Lijster (*Turdus viscivorus*)

Aantal: 7

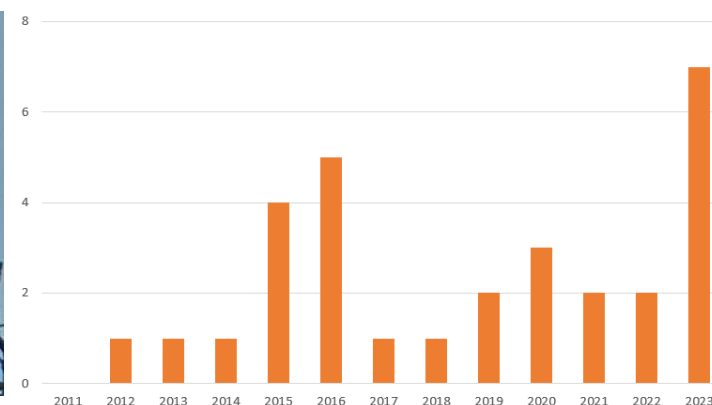
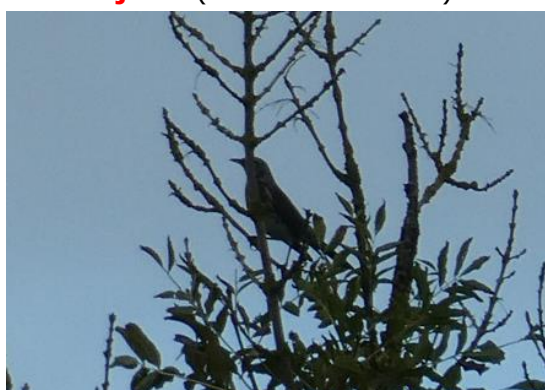

Foto 103: Grote Lijster. 21-10, De Kleibosch (L25).

Grafiek 108: aantal territoria Grote Lijster.

De Grote Lijster voelt zich thuis waar bos, houtwal en grasland elkaar afwisselen (Boele, 2022). Een schaarse combinatie in De Onlanden. Gebieden die op papier geschikt zijn in het

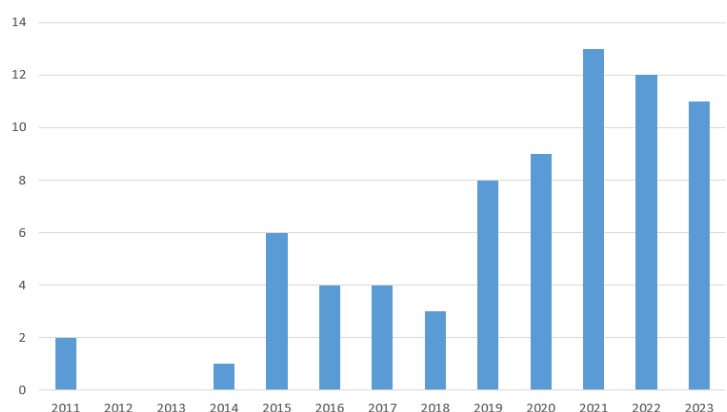
Leekstermeergebied zijn: De Kleibosch (L25), Zuidermaden (L26), Polder Roderwolde (L13), Groot Waal (L11a), Willems' Land (L12), De Stenhorsten (L27), Lettelberter Petten (L20) en De Goltbooren (L16). In de Peizer-en Eeldermeden zijn het Broekenweering (P14), Noorddijk (P11), Het Beeld (P16) en Zwarte Made Oost (P18). In 2023 is de soort daadwerkelijk aangetroffen in Broekenweering, Groot Waal, Polder Roderwolde, Lettelberter Petten, Zuidoever Leeksterhoofddiep (L23b), De Kleibosch en Zuidermaden. In de laatste plot zelfs voor het eerst sinds de start van de tellingen daar in 2014 en in L11a is de soort voor het eerst sinds 2013 weer aangetroffen. Het record van dit jaar is dus niet het gevolg van de andere teldekking. Als plots waar de soort niet in 2023, maar in de jaren daarvoor wél is aangetroffen, en de op papier geschikte plots in achtving nemende, zouden er op papier best 10 territoria kunnen zijn in De Onlanden. Dan moeten er echter wel vogels zijn om die territoria in te nemen. Met een soort waar het zo slecht mee gaat, gezien de afname >40% sinds 1990 (Boele, 2022), is dat maar de vraag. Hoe het met het broedsucces in De Onlanden gaat is niet bekend. Alle territoria zijn vastgesteld op basis van zang, (indicaties voor) nesten en jongen zijn niet gezien. Alleen in De Kleibosch is ook een alarmerende vogel gehoord.

Grauwe Vliegenvanger (*Muscipapa striata*)

Aantal: 11

Foto 104: Grauwe Vliegenvanger. 11-7, Het Beeld (P16).
Foto: Paula Noorman.

Grafiek 109: aantal territoria Grauwe Vliegenvanger.

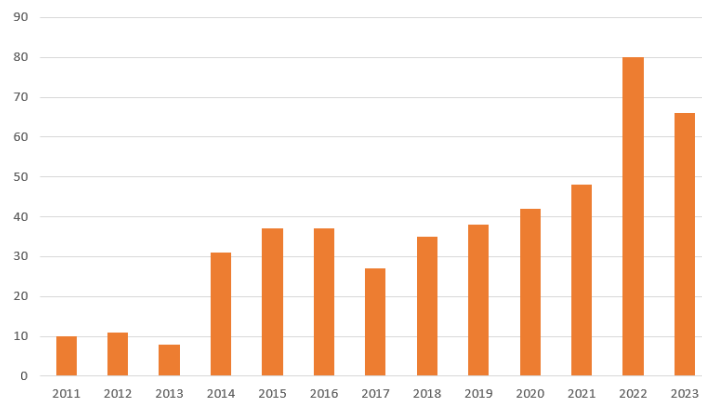
Sinds 1984 is de stand van de Grauwe Vliegenvanger in Nederland gehalveerd. Drenthe Overijssel en Gelderland herbergen de helft van de overgebleven populatie (Boele, 2023). De trend in De Onlanden lijkt opwaarts, maar dat kan heel goed een gevolg zijn van de betere teldekking in de loop der jaren. Wel opvallend is de verdeling in 2023. De Grauwe Vliegenvanger heeft een territorium in Zwarte Made Oost (P18), maar dat is dan ook de enige plot in de Peizer-en Eeldermeden waar dat het geval is. In het Leekstermeergebied is de soort dit jaar niet gevonden in Polder Vredewold (L21), waar de afgelopen vier jaar steeds wel twee territoria zijn gevonden. In de buurplot Lettelberter Petten (L20) is de soort terug, na een jaar van afwezigheid. Bij Cnossen e.o. (L23c) is ook een territorium gevonden en in Willems' Land (L12) zelfs twee, net als in De Kleibosch (L25). Verder steeds één territorium in De Hoogema (L0A), Berging Sandebuurt (L14), Zuidermaden (L26) en De Stenhorsten (L17).

Roodborst (*Erythacus rubecula*)

Aantal: 66

Foto 105: Roodborst in de sneeuw. 11-3, De Hoogema (LOA). Foto: Daniëlla van Gennep.

Grafiek 110: aantal territoria Roodborst.

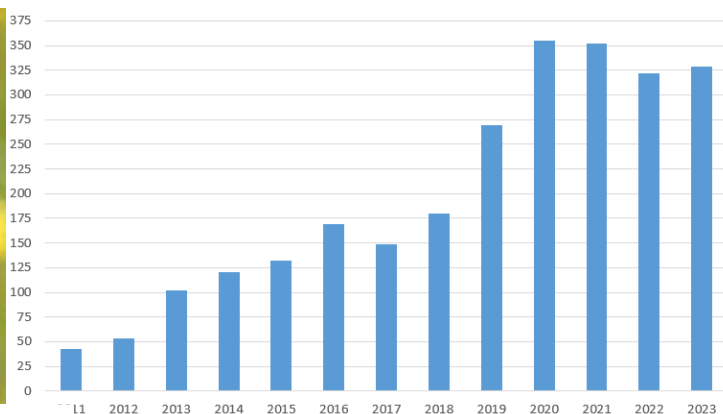
De sprong omhoog in 2022 is slechts ten dele een gevolg van de grotere teldekking. De toename was te zien in de gehele Onlanden. Omdat de teldekking in 2023 ongeveer gelijk is aan die van 2022, is de afname nu ook reëel. Enkele Roodborstrijke plotjes hebben het dit jaar minder gedaan, zoals Broekenweering (P14) van 5 naar 2, Lettelberter Petten (L20), van 7 naar 5, De Kleibosch (L25) van 17 naar 10 en de plots L23abc hebben samen 5 minder dan in 2022. Daartegenover staan bijvoorbeeld Blauwvennen Zuid (L7), waar de Roodborst voor het eerst is gevonden, Vredewold West (L24) waar drie territoria zijn vastgesteld, wat eerder alleen in 2017 is geweest, en in Het Wold (P9) is de Roodborst terug na een jaar afwezigheid. Hoe dan ook, het nettoresultaat is een afname, waar geen duidelijk oorzaak voor is. De korte sneeuwbedekking in maart zou kunnen, maar een wintergevoelige soort als de Winterkoning zou daar ook last van moeten hebben. Het kan ook zijn dat de Nederlandse vogels die wegtrekken onderweg of in de winterkwartieren ongunstige omstandigheden tegen zijn gekomen. Landelijk gaat het de Roodborst in ieder geval nog steeds voor de wind (Boele, 2023), en dat lijkt ook nog steeds de trend in De Onlanden. De verwachting is ook dat erop steeds meer plaatsen geschikt biotoop gaat ontstaan, dus in de toekomst is er zeker nog groei mogelijk voor de Roodborst.

Blauwborst (*Luscinia svecica*)

Aantal: 329

Foto 106: Blauwborst. 31-5, Snelgastukken. Foto: Piet Kerssies.

Grafiek 111: aantal territoria Blauwborst.

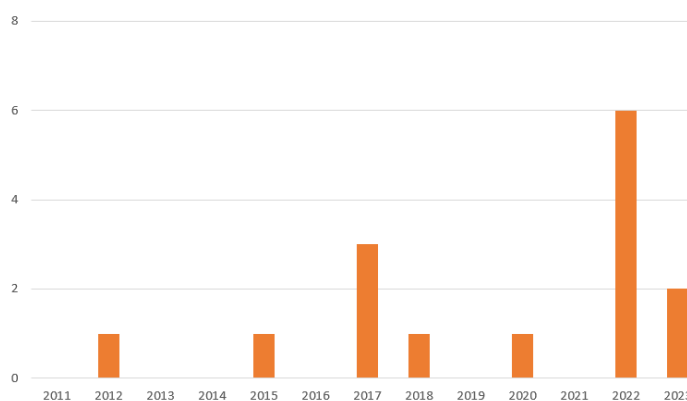
In de periode van de Vogelatlas (Sovon, 2018), 2013-2015, zijn De Onlanden het broedverblijf geweest voor 1% van de totale aantallen in Nederland. Destijds zijn dat (gemiddeld) 118 territoria geweest. Gezien de groei van de getelde aantallen in De Onlanden, maakt dat nieuwsgiering naar het huidige percentage: in hoeverre gaat de Onlander groei gelijk op met de nationale groei? Hoewel de 1% best indrukwekkend klinkt is de dichtheid van de Blauwborstterritoria in met name de hoogveengebieden in Zuid-Nederland en rond de Ooster- en Westerschelde veel groter dan die in De Onlanden (Boele, 2022). Of de aantrekkelijkheid

van de verschillende biotopen in De Onlanden de limiterende factor is, is maar de vraag: omstandigheden in de winterrevieren zijn sturend voor de in Nederland aangetroffen aantallen. Verder is het een interessante vraag hoe de Blauwborst omgaat met oorlog, gezien het feit dat 80% van de Europese populatie in Europees Rusland/Oekraïne vertoefd. Worden de omstandigheden dan minder geschikt, of juist meer? En in het eerste geval: wijken ze lokaal uit? Rimpelt dat dan verder Europa in? In ieder geval zijn er in 2023 geen schokkende veranderingen in de aantallen in De Onlanden, zoals dat wel bij de Snor zo is. Het is hier wat meer, daar wat minder. In Tussen de Slenken (L3) is het normale aantal van 7 territoria de afgelopen vier jaar verbroken met een totaal van 11 en in het aangrenzende Matsloot Noord (L1) is er met 28 het één na beste jaar ooit geboekt (40 in 2020). In Weeringsbroeken West (P6) is het aantal in 2023 dan weer opvallend laag met drie vergeleken met gemiddeld acht in de afgelopen vijf jaar, maar in de Weeringsbroeken (P7) is met 13 het gemiddelde aantal van vijf van de afgelopen vijf jaar ver achter gelaten. In Eeldermeden Zuidoost (P12) is 2023 geen record geweest maar wel een heel goed jaar met 10, wat ook in 2020 is gehaald.

Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*)

Aantal: 2

Naar schatting de helft van alle 21.000-26.000 paartjes Bonte Vliegenvangers in Nederland broedt in nestkasten en nestelen liever in gemengde bossen dan in loofbossen (Boele, 2022). In De Onlanden is aan het eerste geen gebrek (althans, in De Hoogema), maar aan het tweede wel. In het topjaar 2022 zijn alle territoria gevonden in de bossen: De Kleibosch (L25) en grensplot Zuidermeden (L26) en Lettelberter Petten (L20). In 2015 ook in de Zuidermeden (2015), in 2017 in De Kleibosch en Zuidermeden en in 2018

Grafiek 112: aantal territoria Bonte Vliegenvanger.

en 2020 in De Kleibosch. Het is dan geen verrassing dat er ook in 2023 een territorium is gevonden in De Kleibosch. Het andere territorium daarentegen is gevonden in De Stenhorsten (L27). Omdat deze plot voor het eerst een keer goed is geteld dit jaar, is het de vraag of dit daar een structurele broedvogel is, dat het eenmalig is, of incidenteel.

Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochrurus*)

Aantal: 1

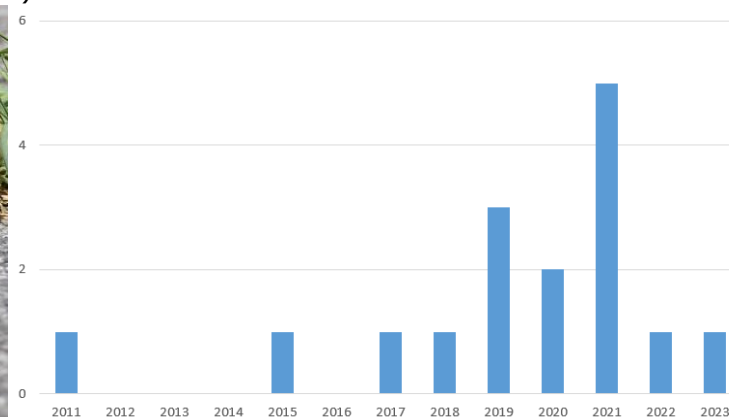

Foto 107: juveniele Zwarte Roodstaart. 10-6, Eeldermeden Noordoost (P5). Foto: Dirk ten Boer.

Grafiek 113: aantal territoria Zwarte Roodstaart.

De afgelopen drie jaren scoort de Zwarte Roodstaart landelijk erg hoog (Boele, 2023) met aantallen die vallen aan de bovenkant van de onzekerheid in de trend, met 2021 als uitzondering daarop. Met kleine aantallen in De Onlanden kun je daar weinig mee, maar het is

toch grappig dat juist 2021 hier een topjaar is geweest. In alle jaren dat er territoria zijn gevonden is dat altijd geweest bij de Onlanderij in de plot Eeldermeden Noordoost (P5). Dit is blijkbaar een aantrekkelijke plaats voor deze soort. De enige andere plaatsen die vaker zijn gevonden betreffen Middelvennen (L18) in 2019-2021 en Nieuwe Weering (P2) in 2019 en 2021. Eenmalig zijn in 2021 Willems Land (L12) en De Hoogema (L0A) gevonden, al moet worden opgemerkt dat deze plots pas goed zijn onderzocht vanaf 2021, dus de piek kan een resultaat zijn van de betere teldekking, maar in de jaren daarna zijn ze niet meer gevonden en wat de jaren daarvoor betreft is het gissen, al melden de tellers van De Hoogema op dat de soort er daar wel vaker heeft gezeten. In alle plots is de soort gebonden aan bebouwing. Het enige territorium heeft minimaal één uitgevlogen jong opgeleverd (zie **Foto 107**).

Gekraagde Roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*)

Aantal: 40

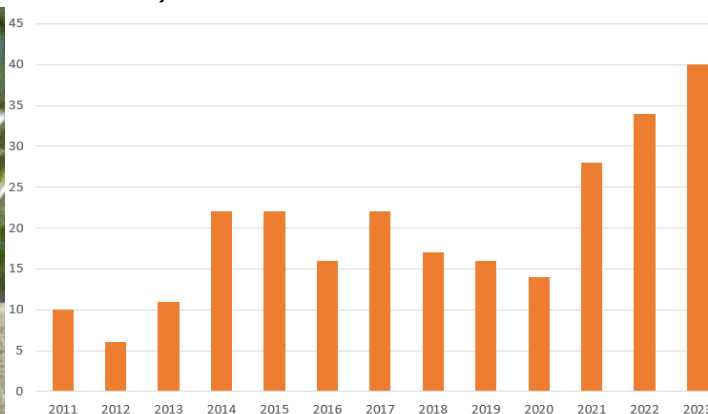

Foto 108: juveniele Gekraagde Roodstaart. 20-7, De Hoogema (L0A).

Grafiek 114: aantal territoria Gekraagde Roodstaart.

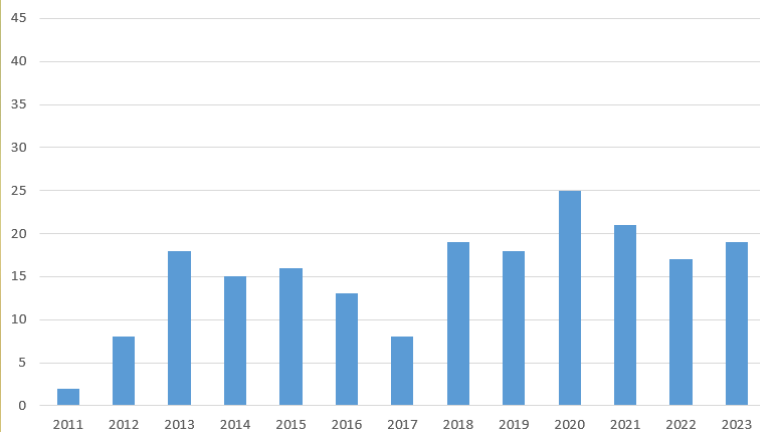
Hoewel in Nederland de grootste dichtheden worden gevonden in open dennenbossen en de overgang van bos naar heide en stuifzand kunnen ook hoge dichtheden worden gehaald in kleinschalig boerenland met houtwallen (Boele, 2023). Dat laatste biotoop is in De Onlanden wel aanwezig en daar zijn dan ook veel territoria gevonden. Of het daadwerkelijk groei is moet worden betwijfeld. De Stenhorsten (L27) is beter geteld en deze levert 5 territoria tegen 1 in 2022 en Polder Lage Land (L0B) levert ook een territorium als toevallige "losse" waarneming, waarmee het verschil met 2022 bijna geheel is verklaard. Recordaantallen zijn gevonden in Polder Roderwolde (L13) met vier territoria en de aangrenzende plot Willems' Land (L12) met drie. In Matsloot Noord (L1) is de soort slechts in 2015 en in 2023 aangetroffen en in het tegenoverliggende Blauwvennen Noord (L6) zelfs voor het eerst. Deze vogel en die uit L1 hebben veel tegen elkaar opgezongen. Opvallend is ook het debuut in de Zwarte Made (P13), in het rijtje bomen langs het fietspad bij het Het Beeld (P16). De twee territoria in P16 zijn in ieder geval in een heel andere hoek gevonden, dus het is waarschijnlijk geen dubbeltelling. In De Hoogema (L0A) is de soort van vijf naar drie gegaan en in De Kleibosch van negen naar vijf. Zo leiden de plussen en minnen in combinatie met de iets betere teldekking tot de conclusie dat de stand in 2023 identiek is aan die in 2022.

Paapje (*Saxicola rubetra*)

Aantal: 19

Foto 109: Paapje op de uitkijk, waarschijnlijk een doortrekker. 28-4, Polder Roderwolde (L13). Foto: Jeroen Veenstra.

Grafiek 115: aantal territoria Paapje.

Het gaat slecht met het Paapje in Nederland (Buiter 2020). Daarom is sinds 2020 een onderzoek bezig naar het Paapje en wat de vogel wenst (van Oosten, 2022). Sinds dat jaar wordt er onderzoek gedaan naar Paapjes in het Fochteloerveen, Tempelstukken (bij Norg) en het Wapserveld. Naast het ringen van vogels en (nestjongen), wordt ook met camera's gekeken naar voedselkeuze en voederfrequentie bij nesten en naar predatie van nesten. Sinds 2022 wordt ook de Onlander populatie bij dit onderzoek betrokken (van Oosten, 2023). Het lijkt er op dat predatie, noch voedselbeschikbaarheid een probleem is voor het Paapje. Wél is er een mannenoverschot vastgesteld. Dit leidt tot veel ongepaarde mannetjes die al zingend wel een territorium scoren, maar niet tot broeden komen. Dit is natuurlijk een recept voor afname van de aantallen, zeker als er in de nesten ook al een scheve verhouding van seksen is, maar dat moet nog worden onderzocht. Het lijkt er op dat maar liefst een derde van de territoria betrekking heeft op ongepaarde mannen. In De Onlanden zijn in 2022 van de acht onderzochte zingende mannen er twee ongepaard geweest en in dat jaar huisvestte De Onlanden 9% van de landelijke populatie Paapje (Boele, 2023). In 2023 is er in ieder geval één ongepaarde man geweest (**Foto 110**) die zoveel zong en zo'n grote actieradius had dat deze misschien wel voor vier territoria in de boeken zou zijn gekomen (persoonlijke mededeling Willem van Manen), wat maar weer eens het nut van ringonderzoek laat zien. In Het Wold (P9) is de Paap terug na de plot drie jaar links hebben laten liggen. In de Nieuwe Weering (P2) zijn in 2020 nog zes territoria geturfd, het jaar daarna zelfs negen, maar in 2022 is daar nog maar één van overgebleven en in 2023 is deze plot Paaploos. Verreweg de meeste territoria zijn gevonden in Snegelstukken (S) met vijf en de aangrenzende plots. Nieuw is het Paapje in de niet getelde plot Bertus' Land (L11b). De Stenhorsten (L27), dat dit jaar voor het eerst een keer goed is geteld, levert ook een territorium, overigens tegen de grens van P2 aan (zie de tekst hierboven).

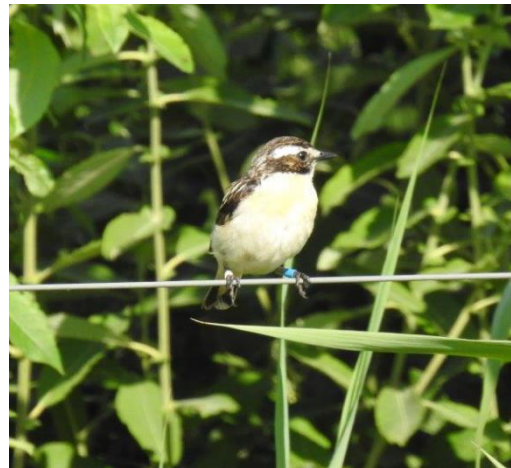

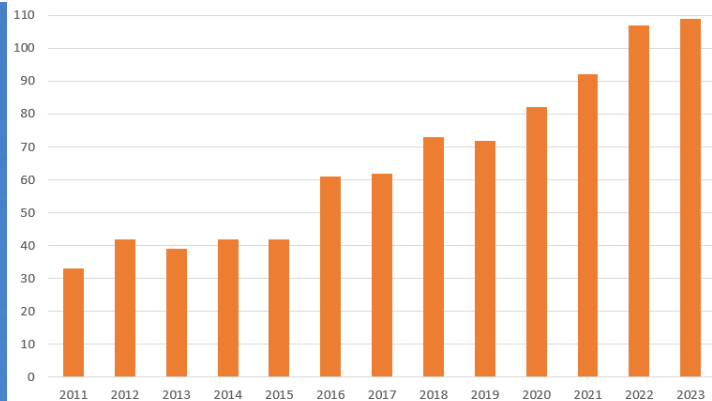
Foto 110: door Willem van Manen geringde ongepaarde man Paap, die een nogal grote actieradius had. 15-6, Snegelstukken. Foto: Piet Kerssies.

Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*)

Aantal: 109

Foto 111: zingende man Roodborsttapuit. 4-4, Matsloot Noord (L1).

Grafiek 116: aantal territoria Roodborsttapuit.

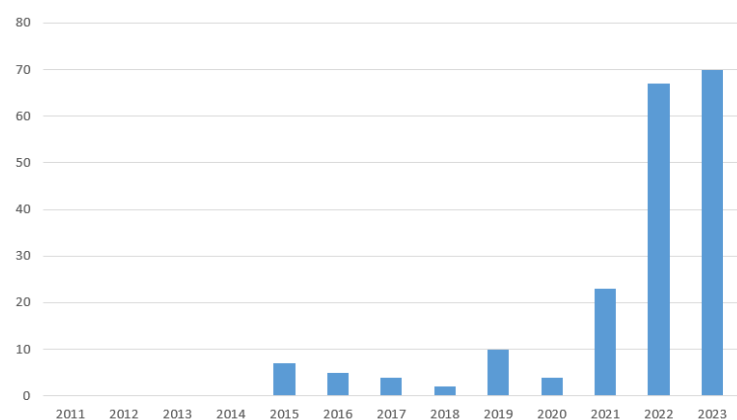
De Roodborsttapuit is de afgelopen jaren aan een enorme groei bezig op landelijk niveau (Boele, 2022) én in De Onlanden. Tussen 2012 en 2022 is het aantal hier ongeveer verdubbeld en sindsdien met nog eens 20% gegroeid. Dat is deels een gevolg van de betere teldekking, maar de groei is reëel. Ten opzichte van 2022 lijkt de stand echter gestabiliseerd. Het beter tellen van De Stenhorsten heeft bijvoorbeeld 6 territoria opgeleverd, waar dat in de voorgaande jaren 1-2 waren. Eeldermeden Noordoost (P5) heeft sinds de start van de tellingen steeds 0-2 territoria gehad, zonder duidelijke trend, dus het niet tellen van deze plot heeft weinig invloed gehad op de trend. In de Beelestukken (P10) is de "Robot" terug met twee territoria na een jaar niet op zijn komen dagen.

Huismus (*Passer domesticus*)

Aantal: 70

Foto 112: aan de hoeveelheid nestgelegenheid zal het in ieder geval niet liggen bij vakantiepark Meerzicht. 29-1, De Hoogema (LOA). Foto: Jochem Duijts.

Grafiek 117: aantal territoria Huismus.

De aantallen Huismussen die in de loop der jaren in De Onlanden zijn gezien zoals weergegeven in **Grafiek 117**, zeggen absoluut niets over een eventuele trend. Daarvoor zijn de telinspanningen in goede Huismusplotjes te verschillend. Als voorbeeld de bebouwing rond de Onlanderij. Tot dit jaar heeft de bebouwing buiten de telplot Eeldermeden Noordoost (P5) gelegen, maar zijn hier op niet-systematische wijze gegevens van bijgehouden. Voor de Huismus gaat dit terug tot 2015. In 2018 is er niets genoteerd en in de overige jaren varieert het aantal van 2 tot 10. In 2023 is dit stukje onderdeel van de plot P5, maar zijn er geen gegevens van ingevoerd. Voor 2023 zijn er dan ook geen territoria Huismus meegenomen in dit rapport, al zullen ze daar echt nog wel zitten. Ook een plot als Polder Roderwolde (L13) heeft niet in alle jaren de Huismussen staan, maar het is onwaarschijnlijk dat de Huismus er af en toe een jaartje overslaat. Plots die wel jaarlijks goed worden geteld én Huismussen

huisvesten hebben daarvan erg kleine aantallen, maar wel een duidelijke trend. In Wobbes' Land (L2) en Nieuwe Weering (P2) is de Huismus sinds respectievelijk 2021 en 2020 verdwenen. In De Middelvekken (L18) zijn in 2019 eenmaal twee territoria genoteerd en deze plot wordt al geteld sinds 2010. Wat dat betreft is de hoop op een betekenisvolle trend, dat wil zeggen met constante teldekking en grote aantallen, gevestigd op de plots Willems' Land (L12), De Hoogema (LOA) en misschien kunnen Eeldermeden Noordoost (P5) en De Stenhorsten (L27) zich op termijn daarbij voegen. Sinds L12 en LOA goed worden geteld stijgt het aantal Huismussen dat gerapporteerd wordt in deze rapporten. In 2021 is L12 tweemaal geteld, en in de jaren daarna volgens BMP-A. In 2021 zijn als losse gegevens een aantal Huismussen voor LOA ingevoerd, maar ook daar is het echte telwerk daarna begonnen. Deze tijdlijn is duidelijk te zien in **Grafiek 117**. Als de grote teldekking van afgelopen twee jaar wordt volgehouden én de Huismusrijkste plots geteld blijven, dan zou er in de loop van de tijd wel een mooie dataset ontstaan, die bruikbaar is om iets te zeggen over de trend in De Onlanden en om een vergelijking te maken met de landelijke trends.

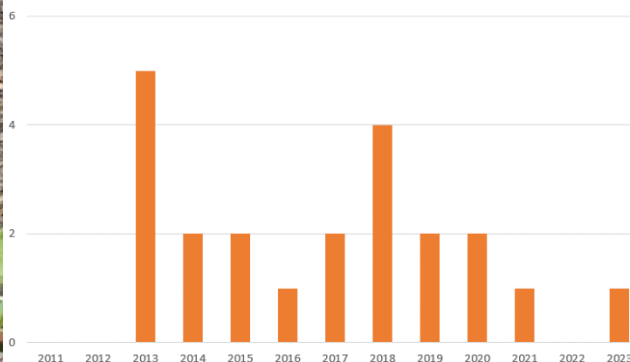
In LOA, bij vakantiepark Meerzicht, zijn in 2023 19 nesten van de Huismus gevonden, waarvan 8 in een nestkast en 11 onder dakplaten of gevels. Door een grenswijziging van Langmameer (P1) en andere plots langs de Groningerweg debuteert de Huismus hier nu doordat de bebouwing nu is meegenomen wat gelijk 11 territoria toevoegt, al is een flink deel daarvan in eerdere jaren als losse waarneming meegenomen. Datzelfde geldt voor de Huismus die bij de bebouwing in Broekenweering (P14) is aangetroffen.

Ringmus (*Passer montanus*)

Foto 113: jonge Ringmus aan het stofbadderen. 20-7, De Hoogema (LOA).

Aantal: 1

Grafiek 118: aantal territoria Ringmus.

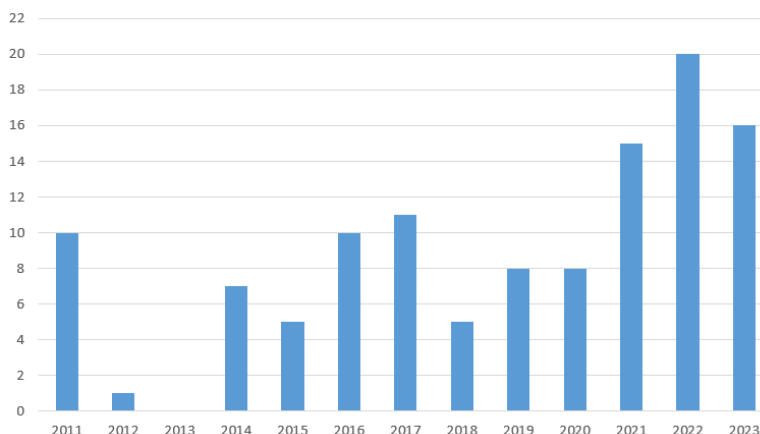
Het landelijke drama van de Ringmus is dezelfde als in Drenthe (Boele, 2023) en in De Onlanden. Sterker nog, na het verdwijnen van de Ringmus was het ook niet de verwachting dat deze terug zou keren in De Onlanden, tenzij er tot nu toe niet getelde stukjes Onland mee zouden doen. In Sandebuurt zitten wellicht nog Ringmussen, en misschien ook langs De Horst. Of misschien dat de soort zou terugkeren, of gewoonweg is gemist, in het oude bolwerk Wobbes' Land (L2). Toch is er de Ringmus elders opgedoken, namelijk in De Hoogema (LOA). Daar is de soort eerder nog niet geweest of gewoonweg niet opgevallen. Dit gebied wordt pas sinds het jaar 2022 goed geteld. Gezien al deze feiten is het spannend wat 2024 zal brengen voor de Ringmus in De Onlanden.

Heggenmus (*Prunella modularis*)

Aantal: 16

Foto 114: zingende Heggenmus. 15-3, Nieuwe Weering (P2).

Grafiek 119: aantal territoria Heggenmus.

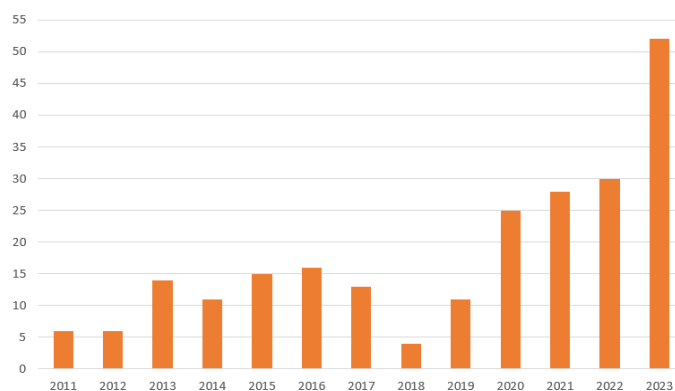
Er zijn nogal wat schommelingen in de stand van de Heggenmus in De Onlanden. Wat hieraan ten grondslag ligt, is niet bekend maar het zou, naast normale fluctuaties in de aantallen, ook kunnen liggen aan de teldekking en telwijze. Voor de meeste plots wordt op zijn vroegst half maart aangehouden als start van de tellingen, waarbij de eerste ronde ook niet altijd rond zonsopgang wordt begonnen. Voor een moerasplot prima, want dat is de tijd van het jaar om eenden en ganzen te noteren, maar wellicht dat een vroeg in het jaar zingende zangvogel dan gemist wordt. Factoren als het weer, in verband met het wel of niet doorgaan van een telling, kunnen dan een grote rol gaan spelen. De sprong in aantallen in 2022 is een gevolg geweest van de betere teldekking, met name door De Stenhorsten (L27) en De Hoogema (LOA). Omdat de dekking ongeveer gelijk is in 2023, is de afname reëel. Er is nergens een plot die er qua afname uitspringt: veel plots die in 2022 op 3 territoria kwamen, komen in 2023 uit op 2. Voor het eerst sinds 2018 is de Heggenmus weer eens gehoord in Wobbes' Land (L2) en helemaal nieuw is de soort voor Nieuwe Weering (P2) en dan gelijk met twee tegen elkaar opzingerde mannetjes. In Polder Vredewold (L21) is de Heggenmus na een jaar afwezigheid weer terug.

Gele Kwikstaart (*Motacilla flava*)

Aantal: 52

Foto 115: Gele Kwikstaart. 13-5, Noordijk (P11). Foto: Jannie Schoonveld.

Grafiek 120: aantal territoria Gele Kwikstaart.

De Gele Kwikstaart doet het voor een landbouwvogel landelijk erg goed, met interessante verschillen tussen verschillende typen agrarisch land (Boele, 2022). Zie bijvoorbeeld **Grafiek 121** uit het broedvogelrapport van Sovon uit 2022. Dit is in overeenstemming met de ontwikkeling in De Onlanden die een stijgende trend heeft. Desalniettemin is de sprong die de Gele Kwik in 2023 maakt in De Onlanden onverwacht groot, het is dan ook interessant om te zien hoe de landelijke cijfers uitpakken. Er is in De Onlanden niet opeens heel veel veranderd, dus wellicht dat er zeer goede overwinteringsomstandigheden zijn geweest en/of voorspoedige omstandigheden tijdens de trek, wellicht in combinatie met een goed broedsucces. Er zijn wel delen van De Onlanden die niet meer geschikt zijn door toenemende verruiging. In de plot Langmameer (P1) is de soort voor het laatst vastgesteld in 2014, slechts twee jaar na de ingebruikname van De Onlanden als waterberging. De delen van De Onlanden waar de verruiging traag gaat of middels maaien of begrazing geen kans krijgt zijn de plekken waar de soort het erg goed doet. Aan de andere kant is de soort voor het eerst sinds 2007 niet waargenomen in Polder Vredewold (L21) en hiermee is er ook geen enkel territorium van deze soort in het gehele

Leekstermeergebied gevonden:

alles zit in de Peizer-en

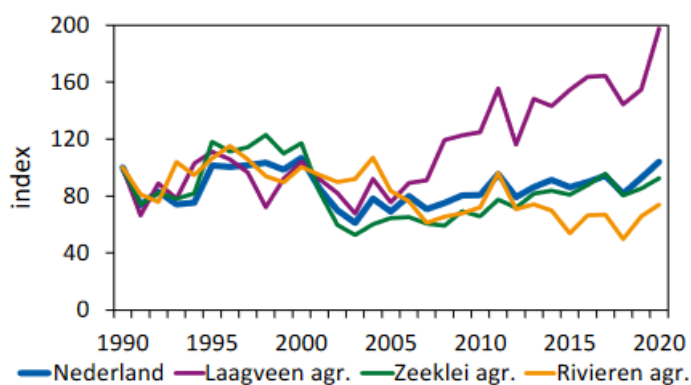
Eeldermeden en dan ook nog in het zuidelijk deel langs het Eelderdiep, vooral ten zuiden van de Zuiddijk.

In het noorden blijft het bij kleine aantallen. In De Kampjes (P3) is de kwik terug na 1 jaar afwezigheid en de Gele Kwik debuteert in de plot Wolfkampen (P15). In de aan

elkaar grenzende plotjes verder in het zuiden worden de aantallen

echt groot. In Snegelstukken (S) wordt record van acht in 2022 verbroken met

territoria, in Zwarte Made (P13) is de soort van zeven naar 13 gegaan, in Zwarte Made Oost (P18) van drie naar negen en in De Marsen (P21, voor het eerst geteld) zijn twee gevonden. Opgeteld huisvesten deze plots 70% van de totalen in De Onlanden. Met ook de grote aantallen van Veldleeuwerik en Paapje in dit gebied, is dit deel van De Onlanden met recht uniek in Nederland te noemen en een uithangbord voor boer, beheerder én natuur.

Grafiek 121: landelijke trend Gele Kwikstaart met daarnaast trends in drie landschapstypes. Uit Boele, 2022.

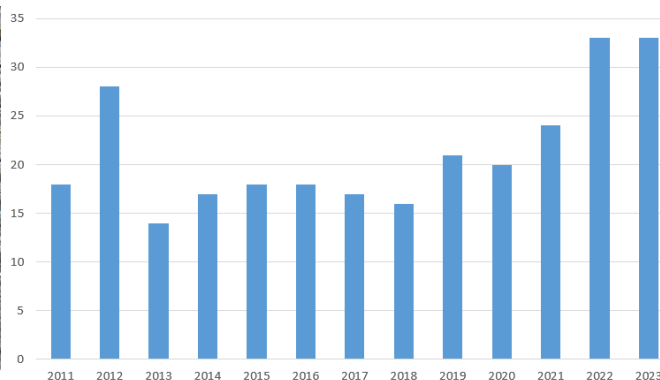
het
12

Witte Kwikstaart (*Motacilla alba*)

Aantal: 33

Foto 116: paartje Witte Kwikstaart, druk in de weer met voedsel verzamelen voor de 2 jongen. 20-6, Polder Roderwolde (L13).

Grafiek 122: aantal territoria Witte Kwikstaart.

De taakverdeling is duidelijk: Geel in de Peizer-en Eeldermeden, de Witte vooral in het Leekstermeergebied waar in 2023 27 van de 33 territoria zijn gevonden. In de meeste plots is de soort aanwezig met 1-2 territoria, behalve in Willems' Land (L12) en Polder Roderwolde (L13) met ieder vier. De Witte Kwikstaart mijdt het moeras en zit vooral daar waar ook de

menselijke infrastructuur is, bij bruggen, al dan niet verharde wegen en bebouwing. De hogere aantallen sinds 2020 zijn voor een deel te verklaren door de betere teldekking van de minder moerassige plotjes, al lijkt er wel een iets stijgende lijn in te zitten als hier voor wordt gecorrigeerd. Gezien de vergelijkbare teldekking in 2023 in vergelijking met 2022 is de soort nu in elk geval stabiel. Voor het eerst sinds 2017 is de witte kwik weer gevonden in de plot Zuidermaden (L26).

Rouwkwikstaart (*Motacilla alba yarrellii*)

Aantal: 1

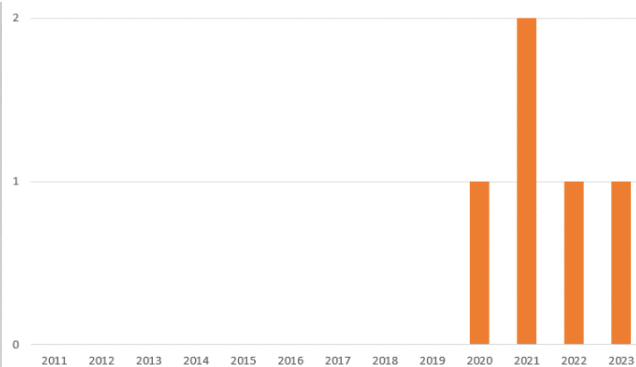

Foto 117: man Rouwkwikstaart. 11-5, Blauwvennen Zuid (L7). Foto: Willem Hovinga.

Grafiek 123: aantal territoria Rouwkwikstaart.

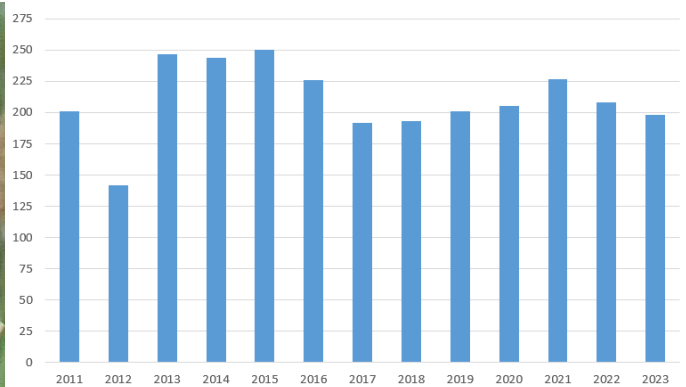
Het is opmerkelijk dat er nu al een aantal jaren een territorium Rouwkwikstaart zit in De Onlanden, en nog opmerkelijker: de twee van 2021. Voor zover bekend is dit uniek in Nederland. Het eerste jaar dat de soort is vastgesteld is 2020 geweest en dat was toen een toevalstreffer toen Willem Hovinga de vogel op de foto zette bij het Mijmerbankje in Blauwvennen Noord/Zuid (L6/7). Bij de brug daar is in dat jaar een paartje Witte Kwikstaart genoteerd, waarschijnlijk is dus de Rouw toen uitgemaakt voor zijn neef van het vasteland. Daarna is er natuurlijk beter op gelet en, warempel: elk jaar raak met hoge broedzekerheid. Voorlopig komt de reeks nog niet ten einde, want ook in 2023 geeft de Rouw weer acte de presence. Net als in voorgaande jaren in hetzelfde gebied: ruwweg tussen de brug bij het Mijmerbankje (L5/6/7/8) en de bebouwing langs de onverharde weg tussen de Hooiweg en Sandebuurt (L7/13). Dit jaar geen uitsluitende waarnemingen zoals in 2021, toen er vrijwel gelijktijdige waarnemingen van nestbezoekende mannen waren op twee verschillende plekken, maar steeds één vogel die door een aantal lichtere veertjes op de rug, individueel herkenbaar was (en wellicht dus ook niet 'zuiver'). Deze man foerageerde onder andere bij het Mijmerbankje, maar kwam met een partner tot nestelen in een schuur (stal Sammer) langs de onverharde weg. Eind april is deze man ook nog gezien met een waarschijnlijke vrouw Rouwkwikstaart bij het gemaaltje langs dat pad, maar de vrouw die later bij het nest is gezien, leek weer een echte Witte Kwikstaart. In 2022 zijn er landelijk zes territoria geteld, waarvan dus eentje in De Onlanden. Het is afwachten wat de landelijke cijfers voor 2023 zijn, en natuurlijk wat 2024 De Onlanden qua Rouwkwikstaarten gaat brengen.

Graspieper (*Anthus pratensis*)

Aantal: 198

Foto 118: Graspieper. 15-5, Nieuwe Weering (P2).

Grafiek 124: aantal territoria Graspieper.

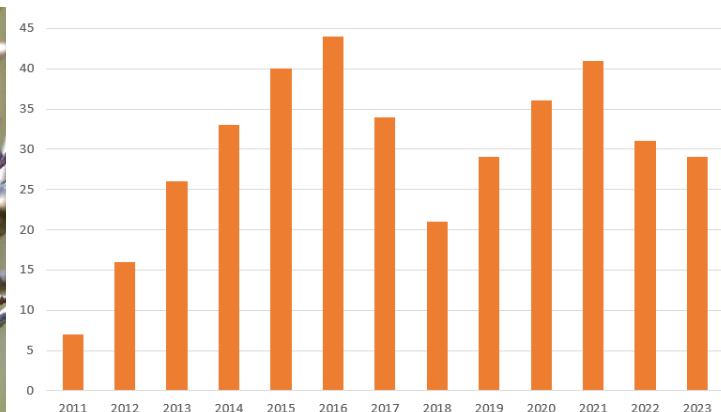
Landelijk is de populatie van de Graspieper stabiel, met grote verschillen in dichtheden tussen kwelders, met 30 paar per 100 ha, en agrarisch gebied met 5-10 per 100 ha (Boele, 2022). In De Onlanden is vooral te genieten van deze parachutist in de begraasde enigszins ruige plotjes in de Peizer-en Eeldermeden, met de grootste dichtheden in Snegelstukken met 18 paar per 100 ha, maar in 2021 zijn dat nog 24 geweest. In het Leekstermeergebied is Polder Vredewold het beste gebied met 12 paar per 100 ha. In Weeringsbroeken West (P6) boekt de Graspieper een record met 13, waar het de vorige jaren acht waren, en het oude record van 12 uit 2020 daarmee net is verbroken. In Weeringsbroeken (P7), waar de stand vorig jaar erg laag is geweest is, is het aantal van 15 in dat jaar naar 20 nu gegaan. De optelsom van alles is dus ongeveer gelijk aan het resultaat van 2022. De algehele trend in De Onlanden is afnemend. De moerasplotjes zijn langzamerhand ongeschikt geworden door toenemende verruiging en de overgebleven bolwerken zullen bij gelijke begrazing ook wel een tijdje geschikt blijven, dus het is de verwachting dat de soort de komende jaren redelijk stabiel zal blijven.

Boompieper (*Anthus trivialis*)

Aantal: 29

Foto 119: Boompieper. 4-5, Broekenweering (P14). Foto: Aldrik Silius.

Grafiek 125: aantal territoria Boompieper.

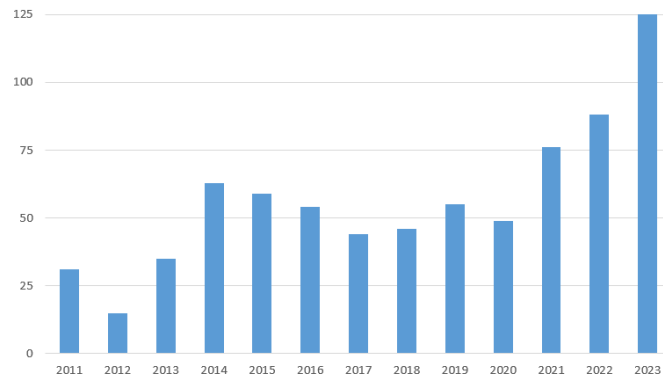
In het rapport van 2022 (Wijnhold, 2022) is al opgemerkt dat de trend van de Boompieper in De Onlanden, verrassend goed de landelijke trend volgt. Ook de dip van 25% in 2022 is te zien in de landelijke cijfers voor dat jaar, al is die minder extreem. De stand voor 2023 is ongeveer gelijk aan die van 2022, maar het beter tellen van De Stenhorsten (L27) heeft 6 territoria opgeleverd, tegen vier in 2022, wat een extra bijdrage is aan de kleine min van dit jaar. In Snegelstukken is de Boompieper in 2023 voor het eerst aangetroffen met gelijk twee territoria. In de aangrenzende plot Horst en Westerstukken (P19) doet de Boompieper ook al zijn entree en dan gelijk met drie. In De Kleibosch (L25) daarentegen gaat de soort van 12 naar zeven.

Vink (*Fringilla coelebs*)

Foto 120: man Vink. 4-6, Polder Roderwolde (L13).

Aantal: 125

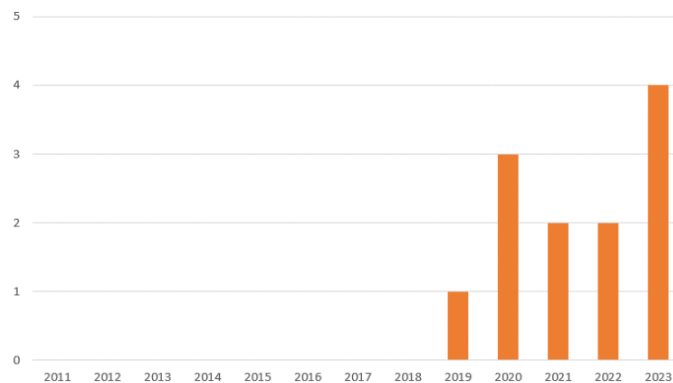
Grafiek 126: aantal territoria Vink.

Nog een soort die een onverwacht grote groei laat zien in 2023. De plot Stenhorsten (L27), die dit jaar voor het eerst een keer goed is geteld, heeft met 14 territoria een flinke bijdrage geleverd aan de totalen, waar dat in 2022 slechts drie waren. De grootste aantallen en dichtheden vindt de "boekvink" in plots met menselijke aanwezigheid, zoals dus in L27, maar ook in Willems' Land (L12, 7 stuks), De Hoogema (L0A, 19) en Cnossen (L23c, 7). Een record is verder gevonden in Broekenweering (P14) met 10, waar dat in 2022 zes waren. De Vink maakt zijn debuut in Eeldermeden Zuidoost (P12). Opvallend genoeg is Wobbes' Land (L2) vinkloos sinds 2015.

Appelvink (*Coccothraustes coccothraustes*)

Alle territoria zijn gevonden in De Kleibosch (L25), waar deze vogels, erg on-karakteristiek, soms erg opvallend aanwezig waren. Dit is ook het gebied waar de Appelvink in 2019 zijn debuut maakte in De Onlanden en de soort exclusief aanwezig is geweest in 20/21. In De Hoogema (L0A) is de soort in '22 ook aangetroffen, maar heeft dat niet kunnen herhalen in 2023. Of er ook ruimte is voor groei in De Onlanden is maar de vraag. De meer natte bossen zijn waarschijnlijk minder geschikt, dus voor de groei moet de Appelvink het hebben van L25, wellicht De Stenhorsten (L27) en de meer parkachtige plots zoals de al genoemde L0A, L0B (Woeste Hoeve) en Willems' Land (L12). In ieder geval is het aantal van 2023 het (voorlopige?) record voor deze fraaie vogel.

Aantal: 4

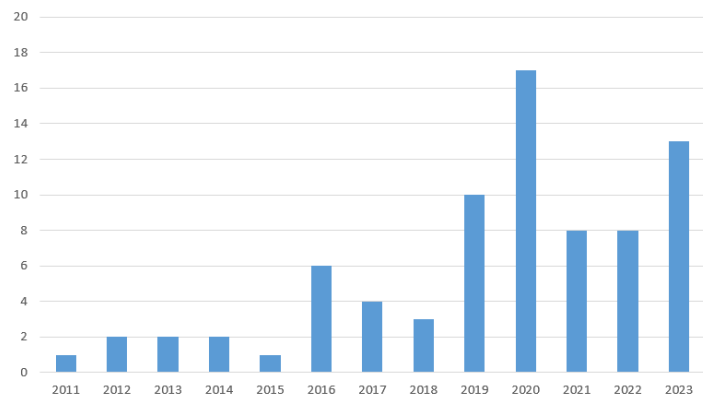
Grafiek 127: aantal territoria Appelvink.

Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*)

Aantal: 13

Foto 121: man Goudvink. 3-2, De Kleibosch (L25).

Grafiek 128: aantal territoria Goudvink.

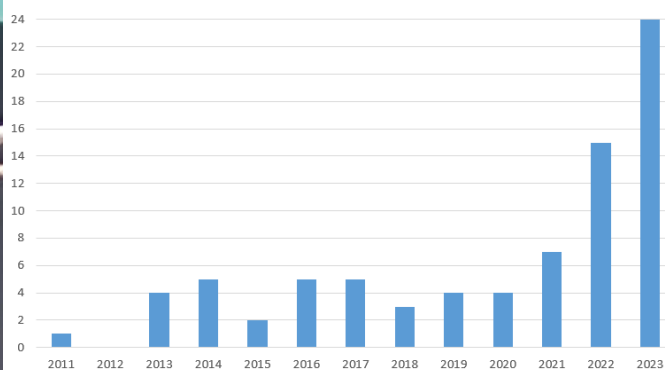
Landelijk gaat het goed met de stierennek (Boele, 2022). Een mogelijk oorzaak daarvoor is het ouder en rommeliger worden van bossen met het ontstaan van een onderlaag. De Goudvink boekt in 2023 in ieder geval het op één van beste resultaat in De Onlanden sinds 2011. Op twee na zijn alle territoria gevonden in het Leekstermeergebied. In de Peizer- en Eeldermeden is de soort terug in de plot Noorddijk (P11) na een afwezigheid van twee jaar. De soort maakt zijn debuut in Zwarte Made Oost (P18). Opvallend is de concentratie in de plots bij het Leeksterhoofddiep (L23abc) waar vijf territoria zijn gevonden. In L23b zijn de twee territoria zelfs voor het 3de jaar op rij. De overige zijn geteld in De Hoogema (LOA, 1), Lettelberter Petten (L20, 2), De Kleibosch (L25, 1), Zuidermeden (L26, 1) en De Stenhorsten (L27, ook 1).

Groenling (*Chloris chloris*)

Aantal: 24

Foto 122: Groenling. 7-5, De Hoogema (LOA). Foto: Daniëlla van Genneep.

Grafiek 129: aantal territoria Groenling.

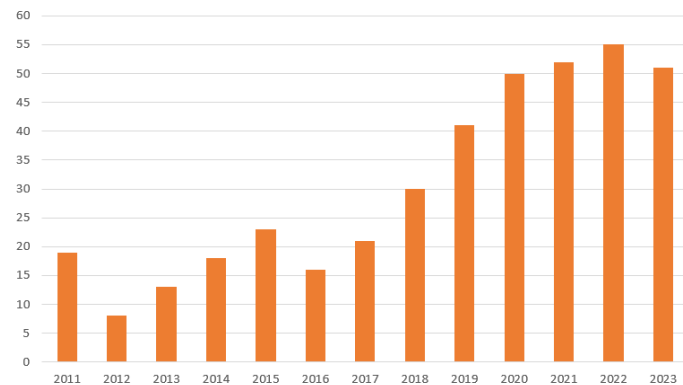
De Groenling heeft met vier territoria een bescheiden aanwezigheid in de Peizer- en Eeldermeden. In Het Wold (P9) heeft de Groenling in 2022 gedebuteerd met één territorium, dat zijn er in 2023 twee. In De Hoogema (LOA) zijn drie meer territoria gevonden dan in 2022 en komt het totaal op 10. Misschien dat er wat import is geweest want voor het eerst is er geen Groenling in aangrenzende plot Blauwvennen Noord (L6), al zat daar altijd ook maar één. In Zuidermeden (L26) maakt de Groenling in 2023 zijn debuut. Verder valt op dat dit niet een soort is die van teveel bos houdt en zich vooral richt op de meer droge, open of parkachtige omgevingen in De Onlanden. Het beter tellen van Stenhorsten (L27) heeft slechts één territorium opgeleverd. Wat de oorzaak is van de plotselinge sprong is niet duidelijk, wellicht een combinatie van betere teldekking (vanaf 2021) en herstel van de ziekte Het Geel.

Kneu (*Carduelis cannabina*)

Aantal: 51

Foto 123: Kneu. 11-8, De Horst en Westerstukken (P19).

Grafiek 130: aantal territoria Kneu.

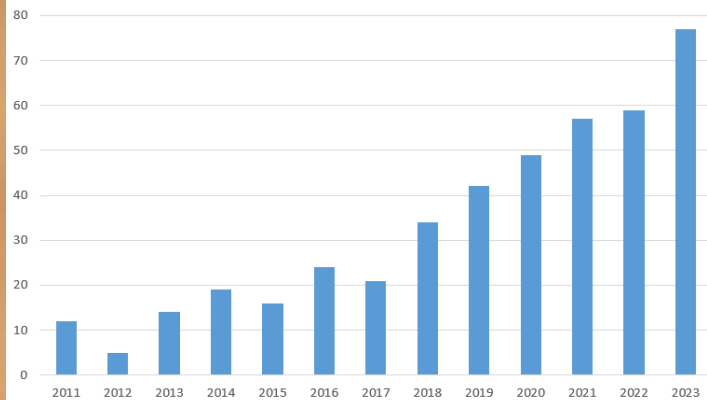
In De Onlanden doet de Kneu het erg goed, en dan met name in plots langs het Peizerdiep, waar braamstruiken op de verruigende dijken favoriet habitat zijn. Opgeteld leveren de plots die hierbij horen 25 territoria, waarvan 14 (!) in Zuidermaden (L26). In andere plots met dijken zoals in Eeldermeden Zuidoost (L12), Matsloot Noord (L1) en Wobbes' Land (L2) of langs wegen zoals Noorddijk (P11) en Willems' Land (L12) doet de soort het goed. Ook op de verscheidene "muggenbulten" in het moeras ontstaat steeds meer geschikt biotoop. Dit zijn bij de herinrichting opgeworpen terpen die als doel hebben muggen vast te houden. Hierop ontstaat steeds meer vegetatie zoals bramenstruiken en wilgenopslag. In de plot Tussen de Slenken (L3) is voor het eerst een Kneu vastgesteld op zo'n bult. Desalniettemin zijn er voor het eerst sinds 2016 minder geteld dan in het voorgaande jaar.

Putter (*Carduelis carduelis*)

Aantal: 77

Foto 124: Putter oftewel: Distelvink. 27-6, Broekstukken Zuid (P20). Foto: Piet Kerssies.

Grafiek 131: aantal territoria Putter.

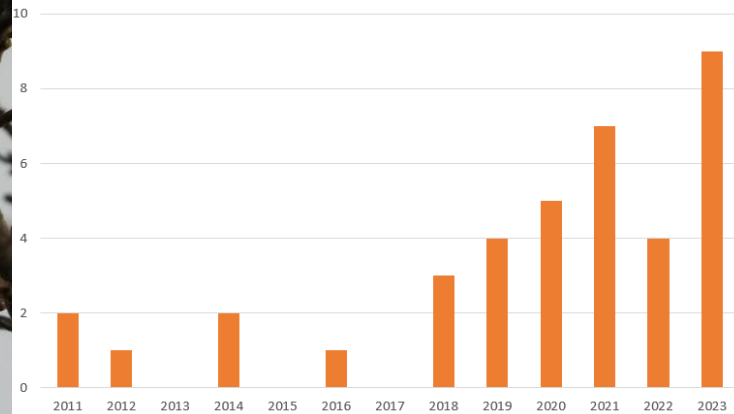
De Putter doet het landelijk erg goed, en dan met name in de laatst gekoloniseerde provincies, waar Drenthe ook bij hoort, met een gemiddelde groei van 22% per jaar (Boele, 2022). Vanaf 2013 (daarvoor lage teldekking) is de gemiddelde groei in De Onlanden 23%, wat daar goed mee overeen komt. De meest Putterrijke plots zijn Broekenweering (P14), De Hoogema (L0A), Polder Roderwolde (L13) en Zuidermaden (L26). De Distelvink is in 2020 met twee territoria neergestreken bij Het Beeld (P16) en doet daar in 2022 en 2023 nog eentje bij en na het debuut in 2022 in Eeldermeden Zuidoost (P12) zet hij deze lijn door. In De Horst en Westerstukken (P19) ontbreekt de Putter juist voor het eerst.

Geelgors (*Emberiza citrinella*)

Aantal: 9

Foto 125: Geelgors. 19-2, Snegelstukken (S). Foto: Nico Feller.

Grafiek 132: aantal territoria Geelgors.

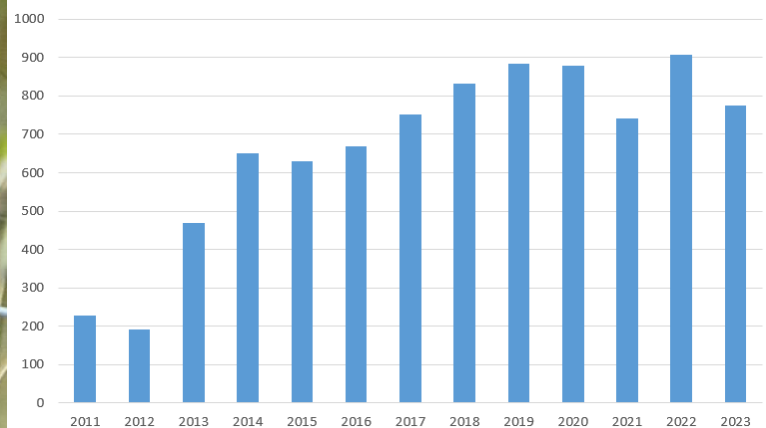
Net als de Putter is de Geelgors een (agrarische) zaadeter die het goed doet. De helft van de landelijke populatie is te vinden in Groningen en Drenthe (Boele, 2023). De opgaande trend lijkt in het noordoosten om te slaan in een afname. De trend in De Onlanden is moeilijk te ontwarren als we teldekking meenemen, zeker met deze aantallen. Voor 2023 zijn er drie territoria gevonden in De Stenhorsten (L27), die dit jaar voor het eerst goed is geteld. De Kleibosch (L25) heeft dit jaar één territorium gehuisvest. Deze plot is sinds 2014 bezet met 1-4 territoria, alleen in 2015 en 2017 ontbrak de soort. De Zuidermaden (L26) is eenmalig bezet in 2014, en jaarlijks vanaf 2020 met één territorium, en daar is in 2023 een tweede bijgekomen. Voor de tweede keer is een Geelgors gehoord in De Broekenweering (P14), de eerste keer is in 2018 geweest. Nieuw is de Geelgors voor Noorddijk (P11), waar één territorium is gevonden. De plots Snegelstukken/De Horst en Westerstukken (S/P19) zijn jaarlijks ook goed voor een territorium. Gezien de voorheen bezette plots en mogelijk geschikte plots is er nog ruimte voor groei van de populatie tot 15-20 territoria.

Rietgors (*Emberiza schoeniclus*)

Aantal: 774

Foto 126: Rietgors. 23-6, Zwarte Made Oost (P18).

Grafiek 133: aantal territoria Rietgors.

De Rietgors doet het goed in laagveenmoerassen in het noordoosten en neemt daar ook nog toe (Boele, 2023), maar in De Onlanden lijkt de groei er wel uit. De vraag is of de soort jaarlijks zal schommelen rond een hoog aantal, of dat de soort afneemt gezien de verdere successie. Als soorten als Kleine Karekiet, Snor of Fitis nog verder groeien kan de Rietgors zelfs van de tweede plek van meest voorkomende zangvogel in De Onlanden worden gestoten.

In de Wolfkampen (P15) heeft de Rietgors met 7 territoria het record van zes uit 2020 verbroken en in de aangrenzende plot Weeringsbroeken (P7) is 2023 het op één na beste jaar met slechts één territorium minder dan de 43 van 2022. De top drie jaren voor deze soort in die plot zijn te vinden in de afgelopen vier jaar. Maar ook in de meer moerassige plot Tussen de Slenken (L3) is met 31 territoria het record van 28 uit 2022 en 2020 verbroken. In Zwarte Made Oost (P18) daarentegen is de soort van zeven in 2022 naar nul gegaan. En zo is de optelsom uiteindelijk minder dan vorig jaar, waarbij op moet worden gemerkt dat er van de plot Eeldermeden Noordoost (P5) geen gegevens zijn.

Foto 127: rond zonsopgang beginnen met tellen levert vaak spectaculaire uitzichten op. 17-4, Nieuwe Weering (P2)

Dankwoord

Er zijn velen die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van dit rapport. Onze dank gaat dan ook uit naar al deze personen/instanties. De tellers, iedereen die losse waarnemingen door heeft gegeven (zie pagina 8 en verder). Een ieder die waarnemingen (en foto's) door heeft gegeven aan www.deonlanden.nl. De waarnemers van waarneming.nl. Alle fotografen worden bedankt voor de toestemming voor het gebruik van de foto's. Marcel Cremers heeft **Kaart 1** en **Kaart 2** gemaakt. Frans Kromme heeft aanvullende gegevens over waterstanden geleverd. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Groninger Landschap en Het Drentse Landschap maken het inventariseren mogelijk met o.a. vergunningen.

Foto 128: de nestkasten in De Hoogema (LOA) hebben na het broedseizoen nóg een functie. Hier is een Spreeuwennest bedekt met een laag guano van Rosse Vleermuizen die hier vertoeven in het najaar. 20-12, De Hoogema (LOA). Foto: Jochem Duijts.

Literatuur

- Bijlsma, R.G. 2023. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2022. De Takkeling 31:5-49.
- Boele, A. 2013. Sovon-Nieuws jaargang 26 (2013) nr 3
- Bijlsma, R.G. 2023. Lezing voor Werkgroep Avifauna Drenthe, 9-11-23, Zeijen.
- Boele A., Vergeer J.W., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Louwe Kooijmans J., Koffijberg K, Van Kleunen A., Schoppers J., van Turnhout C., & Jansen D. 2023. Broedvogels in Nederland in 2022. Sovon-rapport 2022/05. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Kleyheeg E., Koffijberg K, Vergeer J.W. & van der Meij T. 2022. Broedvogels in Nederland in 2021. Sovon-rapport 2022/59. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Koffijberg K, Schoppers J., van Turnhout C., Vergeer J.W. & Jansen D. 2022. Broedvogels in Nederland in 2020. Sovon-rapport 2022/05. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Buiten, R., *Wat wil het Paapje?* Sovon-Nieuws jaargang 33 (2020) nr 3
- de Jong, A. *et al.* 2023. Vogelbalans 2023 Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Dantuma R., Broedende Zwarte Sterns in De Onlanden, Nieuwsbrief De Onlanden, nummer 23, 2016. <http://www.deonlanden.nl/wp-content/uploads/2021/01/nieuwsbrief-onlanden-23.pdf>
- Horman M., Kavelaars M., Koffijberg K., van Winden E., van Els P., Kleefstra R., van Kleunen A., Hissel B., Chris van Turnhout & Leo Soldaat 2022. Watervogels in Nederland in 2020/2021. Sovon rapport 2022/58, RWS-rapport BM 22.22. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Horman, M. 2018. Bergeend *Tadorna tadorna*. Pp 92-93 in: *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland*. Kosmos uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Jong, A. de Gebuis H., van der Es, T. 2017. Het eerste broedgeval van de Visarend in Nederland. *Limosa* 90:25-33
- Keller, V. Herrando, S. Vorisek, P.Franch, M., Kipson, M., Milanesi, P., Marti, D., Anton, M., Klvanova, A., Kalyakin, M.V., Bauer, H.-G. & Foppen, R.P.B. (2020). *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, abundance and Change*. European Bird Census Council & Lynx Editions, Barcelona.
- Kleefstra R., *Het jaar van de Wulp: een terugblik*, Sovon-Nieuws jaargang 33 (2020) nr 1
- Kleyheeg, E. 2018. Krakeend *Anas strepera*. Pp 102-103 in: *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland*. Kosmos uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Kleyheeg, E. (2020) Succesvolle eerste helft van het Jaar van de Wilde Eend. Sovon nieuws, jaargang 33, 2020, nummer 2.
- Koffijberg, K. 2018. Toendrarietgans *Anser serrirostris*. Pp 76-77 in: *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland*. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Lensink R., van Turnhout C., Bakhuizen J.J., Boele A., van Dongen R., Foppen R., Hulsebos B., Lanjouw R., Rademaker J, & Wouda S., *Toename en uitbreiding van de Middelste Bonte Specht in Nederland in 1995-2021: een schoolvoorbeeld van een invasie*. *Limosa* 96 (2023):2-16.
- Nature Today (2023, September 22). *Goed jaar voor enkele zeldzame broedvogels*. https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=31303&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&utm_campaign=web-rss-nb
- van Beusekom R. 2008. Een slobeend wil vooral niet gestoord worden. *Vogelnieuws* 2008(3): 16-17.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2013) Broedvogels in De Onlanden in 2013. Rapport 2013.01, stichting Natuurbelang De Onlanden.

- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2014) Broedvogels in De Onlanden in 2013. Rapport 2013.01, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2015) Broedvogels in De Onlanden in 2015. Rapport 2015.02, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2016) Broedvogels in De Onlanden in 2019. Rapport 2019.02, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2017) Broedvogels in De Onlanden in 2019. Rapport 2019.02, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2018) Broedvogels in De Onlanden in 2019. Rapport 2019.02, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2019) Broedvogels in De Onlanden in 2019. Rapport 2019.02, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., M. Wijnhold, R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer (2020) Broedvogels in De Onlanden in 2020. Rapport 2020.01, stichting Natuurbelang De Onlanden.
- van Boekel, W., Broedende Steltkluten in Drenthe in 2011, Limosa 85 (2012)
- van Boekel W.H.M. 2015. From meadows to marshland – response of small mammal populations. Lutra 58: 57-71
- van Boekel W. *Kerkuilen en hun dieet in natuurgebied De Onlanden voor en na de vloed*, Limosa 90 (2017): 51-59
- van der Hut, R. (2011). Hoempgedrag en terreinkeus van Roerdompen in De Houtwiel. *Twirre*, 21(1), 5–15.
- Van Diek H, 2023. *Koereiger veroverd ons land | Sovon*. 23-9-23). <https://www.sovon.nl/actueel/nieuwsberichten/koereiger-veroverd-ons-land>
- van Oosten H., van Manen W., Roodbergen M., Franssen L., Jenniskens G., van Turnhout C. & Alefs P. 2022. Een verkenning van habitat en biologie van Paapjes in Noordoost-Nederland 2020-2021. Sovon-rapport 2022/36. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Oosten H. & van Manen W. 2023. Broedbiologie van het Paapje in Drenthe in 2020-2022. Sovon-rapport 2023/018. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Roodbergen M., van der Jeugd H., van der Wal J., van Els P. & Teunissen W. 2018. Jaar van de Kievit. Sovon-rapport 2018/27. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Roodbergen M. & Foppen R.P.B. 2021. De Grote Karekiet in de knel. Analyse van sturende factoren in de achteruitgang van de Grote Karekiet in Nederland. Sovon-rapport 2021/97. CAPS-rapport 2021/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Scheffer, S. (2023). *In één ochtend nog eens 250 dode vogels aangetroffen in De Onlanden (update)*. OOG Groningen. <https://www.oogtv.nl/2023/05/in-een-ochtend-nog-eens-250-dode-vogels-aangetroffen-in-de-onlanden-update/>
- Slaterus R. 2023, *Verhoogde sterfte onder kokmeeuwen door vogelgriep | Sovon*. 21-3-23. https://sovon.nl/actueel/nieuwsberichten/verhoogde-sterfte-onder-kokmeeuwen-door-vogelgriep?mc_cid=2ecef9e1cb&mc_eid=fa11159ff4
- Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. *Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (n.d.). *Wintertaling | Sovon Vogelonderzoek*. <https://stats.sovon.nl/stats/soort/1840>
- Teixeira R., Surminski P., *Roepactiviteit van Bosuilen geeft inzicht in hun inventarisatiecriteria*. Limosa 91 (2018): 123-12
- Wijnhold M. , R. Blaauw, W. Reinink, B. Speelman en R. Oosterhuis (2022). Broedvogels in De Onlanden in 2022. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2022/02.
- Wijnhold M. , R. Blaauw, W. Reinink, B. Speelman en R. Oosterhuis (2021). Broedvogels in De Onlanden in 2021. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2021/01.

- Wijnhold, M. De Koekoek op waarde geschat?, Nieuwsbrief 32 stichting Natuurbelang De Onlanden, 2021.
- Wortel M., 2023. *Onderzoek in het jaar van de scholekster in volle gang* | Sovon. (23-6-23). <https://www.sovon.nl/actueel/nieuwsberichten/onderzoek-het-jaar-van-de-scholekster-volle-gang>

Voor alle broedvogelrapporten van De Onlanden, zie ook:
<https://www.deonlanden.nl/publicaties-en-rapporten/>

Foto 129: er worden veel eieren gegeten door allerlei verschillende rovers in De Onlanden, zoals hier waar de schalen van de eieren van een gans, een eend en een Fazant naast elkaar aan zijn getroffen. 19-5, Matsloot Noord (L1).

Bijlage 1: geteld oppervlak in De Onlanden in 2023

Hieronder staat een overzicht van de getelde oppervlakten en de telintensiteit voor 2023. Het totale oppervlak van het Natura 2000-gebied is overgenomen uit het gebiedsdocument voor het Leekstermeergebied. De oppervlakken van de bestaande BMP-plots zijn door Sovon berekend. Van de delen van De Onlanden die nog niet ingedeeld zijn in BMP-plots is het oppervlak zo goed mogelijk geschat.

	Totaal oppervlak	BMP geteld opp.	Ruw geteld	Niet geteld
De Onlanden:	3036 ha	2446 ha	396 ha	150 ha
N2000-gebied:	1546 ha	1062 ha	206 ha	101 ha
Kleibosch/Zuiderm.:	125,3 ha	125 ha		
Peizermeden:	1181 ha	1174 ha	73 ha	49 ha

Het verschil van 178 ha tussen het totaal oppervlak van het N2000-gebied en de som van de (wel of niet) getelde delen hiervan wordt veroorzaakt door het oppervlak van het Leekstermeer zelf. Dit wordt in het N2000-gebied wel meegeteld, maar bij de broedvogeltellingen grotendeels niet (alleen de oeverzones en het eilandje).

Foto 130: Roerdomp in vlucht. 29-5, Matsloot Zuid. Foto: Ane van Rees.

Bijlage 2: Totalen territoria 2011-2023

Let op: nagekomen gegevens kunnen er voor zorgen dat cijfers in onderstaande tabel afwijken van die in voorgaande rapporten omdat deze gegevens alsnog in de totalen verwerkt zijn. Aanpassingen in 2023 betreffen onder andere verschillende weidevogels (zie pagina

Toelichting bij de Tabel: een ? betekent dat er aanwijzingen waren dat de soort mogelijk broedvogel was in dat jaar, maar dat er geen concrete bewijzen zijn. Soorten van de **Rode** en **Oranje** Lijsten zijn in de betreffende kleur aangegeven. Nul-tellingen zijn niet ingevuld. Zie van Boekel *et al.* (2013) voor telmethode in 2012 en vergelijking van aantallen tussen de jaren.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Grote Canadese gans <i>Branta canadensis</i>	21	21	21	22	11	25	26	46	47	55	50	67	58
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	5	6	7	7	10	9	17	15	28	35	49	43	30
Indische gans <i>Anser indicus</i>				1				1					
Sneeuwgans <i>Anser caerulescens</i>													?
Grauwe gans <i>Anser anser</i>	20	48	77	78	150	179	217	265	329	355	372	414	383
Soepgans <i>Anser anser f. domestica</i>	60	8	87	115	85	90	66	91	50	69	69	59	39
Toendrarietgans <i>Anser serrirostris</i>													?
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	1	1	2	2	1	2	2	1	2	2	0	2	3
Knobbelzwaan <i>Cygnus olor</i>	18	23	22	23	18	20	22	16	19	22	19	19	21
Nijlgans <i>Alopochen aegyptiacus</i>	18	20	29	30	37	42	44	41	38	36	28	31	27
Bergeend <i>Tadorna tadorna</i>	22	2	10	14	17	15	13	15	16	17	9	13	11
Krakeend <i>Anas strepera</i>	91	65	113	118	128	121	123	125	165	151	136	99	118
Smient <i>Anas penelope</i>		1						2?				?	?
Wilde eend <i>Anas platyrhynchos</i>	148	241	385	392	366	293	307	313	267	274	219	268	186
Soepeend <i>Anas platyrhynchos f. domestica</i>	1	2	11	9	7	14	8	7	17	15	5	12	7
Slobeend <i>Anas clypeata</i>	52	107	94	74	37	41	56	55	66	49	44	34	21
Pijlstaart <i>Anas acuta</i>												1	1
Zomertaling <i>Anas querquedula</i>	11	19	23	27	16	24	19	17	27	14	15	7	4
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	5	11	16	22	13	15	14	4	11	6	10	20	2
Tafeleend <i>Aythya ferina</i>	5	8	5	8	7	4	9	7	16	12	9	9	7
Kuifeend <i>Aythya fuligula</i>	26	52	58	63	54	57	45	44	42	49	44	47	43

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kip <i>Gallus gallus f. domestica</i>													?
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	38	12	4	8	18	3	5	3	6	4	7	9	6
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	25	29	46	84	105	117	112	134	135	167	166	193	219
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>	2	5	1	8	3	4	2	2	4	4	4	3	3
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>		?										?	?
Fuut <i>Podiceps cristatus</i>	10	29	35	39	42	41	45	40	42	42	34	34	30
Geoorde fuut <i>Podiceps nigricollis</i>		1	1				10	11	25	16	23	6	11
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>			1	1	1	1	1	1					1
Zwarte Ooievaar <i>Ciconia nigra</i>													?
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>												?	
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	2	7	14	16	14	20	20	19	22	17	25	32	38
Woudaap <i>Ixobrychus minutus</i>													1
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>													1
Blauwe reiger <i>Ardea cinerea</i>									1?	2?			
Grote zilverreiger <i>Casmerodius albus</i>							1 1?						
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>													
Koereiger <i>Bubulcus ibis</i>													1
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo</i>									??				
Sperwer <i>Accipiter nisus</i>	1	1			1							1	2
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	1	2	3	2	3	3	3	2	4	3	3	4	5
Bruine kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	4	4	2	5	4	6	8	6	6	4	4	4	6
Visarend <i>Pandion haliaetus</i>													?
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>										?	?	?	
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	10	15	11	10	14	12	13	13	16	16	13	10	15

Watterral <i>Rallus aquaticus</i>	9	35	69	129	114	153	174	159	139	140	119	111	116
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>		2	2	2	12	2		5		2		1	
Klein waterhoen <i>Porzana parva</i>			1			1			1				
Kleinst waterhoen <i>Porzana pusilla</i>	1	10	9	4	3	1		1	2	1			
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	5	33	27	37	16	20	7	30	24	7	18	6	5
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	6	8	24	32	50	43	39	46	41	49	17	25	19
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	98	153	249	214	200	202	190	151	155	145	126	130	82

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	45	35	22	16	17	17	10	7	9	13	11	11	7
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	4	5						1					2
Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	4	1									3	5	4
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	100	90	72	81	98	71	85	81	117	124	107	139	95
Kleine plevier <i>Charadrius dubius</i>	17	18	5	3	2	1	1	3	2	4	2		1
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	18	34	35	37	30	28	42	29	24	22	26	13	14
Grutto <i>Limosa limosa</i>	35	49	31	20	13	9	13	5	7	9	7	7	2
Wulp <i>Numenius arquata</i>	25	38	27	28	20	20	18	14	19	12	9	13	7
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	51	71	52	57	54	47	63	45	48	58	45	45	48
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>													2
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	?	?											

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i>	6	87	4	4	16	710	1100	1353	2065	2530	1899	994	814
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>							1	1	1	1	1	1	1
Kleine Mantelmeeuw <i>Larus fuscus</i>													1
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	4	2		2	4	5	2	4	4	5	13	19	9
Zwarte stern <i>Chlidonias niger</i>	1					8	4	1	4				2
Witwangstern <i>Chlidonias hybridus</i>											3	11	10
Stadsduif <i>Columba livia f. domestica</i>												1	
Holenduif <i>Columba oenas</i>			1	2	3	1	1	1	3	3	6	9	10
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	7	6	15	23	21	21	26	23	22	36	34	50	58
Turkse tortel <i>Streptopelia decaocta</i>				1					1			5	6
Koekoek <i>Cuculus canorus</i>	10	9	6	8	8	15	10	13	20	20	12	12	17
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	1	1										1	3
Bosuif <i>Strix aluco</i>		2	1			1	1	1	1	1	1		1
Steenuil <i>Athene noctua</i>								0?					
Ransuil <i>Asio otus</i>		1	1	1		1	1			1	1		1
Velduil <i>Asio flammeus</i>		1				1							
Gierzwaluw <i>Apus apus</i>			2								1		
IJsvogel <i>Alcedo atthis</i>			1?		1	2				4		1	4
Kleine bonte specht <i>Dendrocopos minor</i>	4	3	3	5	6	6	4	3	4	5	4	1	5
Grote bonte specht <i>Dendrocopos major</i>	7	7	12	22	21	24	34	25	29	35	43	49	44
Groene specht <i>Picus viridis</i>							1	1?	1	4	1	5	7
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>				1	1	1	2	2	2	1	3	1	1
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>			?	1	1	1	1	1	2	1	2	2	3
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>											1		

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Grauwe klauwier <i>Lanius collurio</i>	1							1	1	1	1	3	3
Wielewaal <i>Oriolus oriolus</i>				1	2		1?		3	1	2		1
Gaai <i>Garrulus glandarius</i>	2	3	3	8	10	8	10	5	4	10	12	10	16
Ekster <i>Pica pica</i>	1	1	1	1			1		1	1	1	1	3
Kauw <i>Corvus monedula</i>												1	1
Zwarte kraai <i>Corvus corone</i>	2	1	13	16	27	22	24	18	20	21	20	36	31
Matkop <i>Poecile montanus</i>	1	2		7	8	7	7	4	6	3	4	5	1
Pimpelmees <i>Cyanistes caeruleus</i>	11	9	19	25	41	41	34	36	57	53	74	103	107
Koolmees <i>Parus major</i>	19	15	24	64	65	65	75	69	100	105	126	150	158
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>							1			1			?
Baardman <i>Panurus biarmicus</i>			2	9	29	31	43	38	66	92	85	105	89

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	224	198	200	183	194	167	130	117	99	127	120	110	122
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	35							5	59	72	61	46	64
Boerenzwaluw <i>Hirundo rustica</i>	3	15	2	10	11	10	18	9	14	12	18	35	29
Huiszwaluw <i>Delichon urbica</i>				5	2			6	15	18	25	27	18
Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	1		1	2	7	3	3	3	3	4	5	4	4
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	72	61	127	180	194	227	247	175	335	372	395	488	528
Tijftjaf <i>Phylloscopus collybita</i>	56	33	57	118	103	116	106	81	126	144	182	229	295
Grote karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i>		1	?			1	1?		1	1	1	1	2
Rietzanger <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	403	235	512	737	610	759	1093	897	1164	1279	1261	1655	1758
Kleine karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	167	179	210	376	351	353	555	522	669	716	582	572	602
Bosrietzanger <i>Acrocephalus palustris</i>	78	123	116	142	200	179	197	248	227	333	247	251	394
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>													?
Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>	2	2	3	4	3	8	8	6	10	16	11	13	18
Sprinkhaanzanger <i>Locustella naevia</i>	26	65	86	101	116	142	170	169	204	218	193	226	251
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>								?		1			
Snor <i>Locustella luscinioides</i>	5	11	28	78	79	110	139	169	198	266	277	382	483

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Zwartkop <i>Sylvia atricapilla</i>	24	19	33	72	91	89	100	83	146	163	168	217	202
Tuinfluiter <i>Sylvia borin</i>	17	10	22	42	56	64	79	85	69	76	61	74	117
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>	1			2	3	8		8	16	10	7	15	23
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	100	89	166	172	224	217	262	274	359	351	370	319	351
Vuurgoudhaan <i>Regulus ignicapillus</i>											1		
Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i>	54	26	55	111	145	170	167	149	175	195	191	240	304
Boomklever <i>Sitta europaea</i>			2	4	2	2	4	4	3	3	3	4	3
Boomkruiper <i>Certhia brachydactyla</i>	1	1	4	20	30	15	27	23	24	28	30	38	42
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	1	4	7	8	16	19	25	11	15	21	35	53	43
Merel <i>Turdus merula</i>	13	20	46	58	82	94	90	87	64	82	89	117	149
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	6	9	13	25	35	27	34	30	26	37	36	50	57
Grote lijster <i>Turdus viscivorus</i>		1	1	1	4	5	1	1	2	3	2	2	7
Grauwe vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>	2			1	6	4	4	3	8	9	13	12	11
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	10	11	8	31	37	37	27	35	38	42	48	80	66
Blauwborst <i>Luscinia svecica</i>	43	53	102	120	132	169	149	180	269	355	352	322	329
Nachtegaal <i>Luscinia megarhynchos</i>				2				1					
Bonte vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>		1			1		3	1		1		6	2
Zwarte roodstaart <i>Phoenicurus ochruros</i>	1				1		1	1	3	2	5	1	1
Gekraagde roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	10	6	11	22	22	16	22	17	16	14	28	34	40
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	2	8	18	15	16	13	8	19	18	25	21	17	19
Roodborsttapuit <i>Saxicola torquata</i>	33	42	39	42	42	61	62	73	72	82	92	107	109
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>			1				1		1		1		
Huismus <i>Passer domesticus</i>					7	5	4	2	10	4	23	67	70
Ringmus <i>Passer montanus</i>			5	2	2	1	2	4	2	2	1		1

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>	10	1		7	5	10	11	5	8	8	15	20	16
Gele kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	6	6	14	11	15	16	13	4	11	25	28	30	52
Witte kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	18	28	14	17	18	18	17	16	21	20	24	33	33
Rouwkwikstaart <i>Motacilla alba yarrellii</i>										1	2	1	1
Graspiëper <i>Anthus pratensis</i>	201	142	247	244	250	226	192	193	201	205	227	208	198
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	7	16	26	33	40	44	34	21	29	36	41	31	29
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	31	15	35	63	59	54	44	46	55	49	76	88	125
Keep <i>Fringilla montifringilla</i>													?
Appelvink <i>Coccothraustes coccothraustes</i>									1	3	2	2	4
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	1	2	2	2	1	6	4	3	10	17	8	8	13
Roodmus <i>Carpodacus erythrurus</i>													?
Groenling <i>Chloris chloris</i>	1		4	5	2	5	5	3	4	4	7	15	24
Kneu <i>Carduelis cannabina</i>	19	8	13	18	23	16	21	30	41	50	52	55	51
Putter <i>Carduelis carduelis</i>	12	5	14	19	16	24	21	34	42	49	57	59	77
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	2	1		2		1		3	4	5	7	4	9
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	227	192	470	650	630	669	751	833	885	878	741	907	774

Totaal territoria	3017	3111	4524	5796	5938	6935	8084	8173	10168	11396	10422	10821	11029
Totaal soorten	93	95	93	101	100	104	104	107	109	111	111	113	122